

Parkanon kaupunki

PARKANON RAKENNETUN YMPÄRISTÖN SELVITYS

Maaseudusta kirkonkyläksi ja teollistuneeksi kaupungiksi

220-D3437

10.10.2010

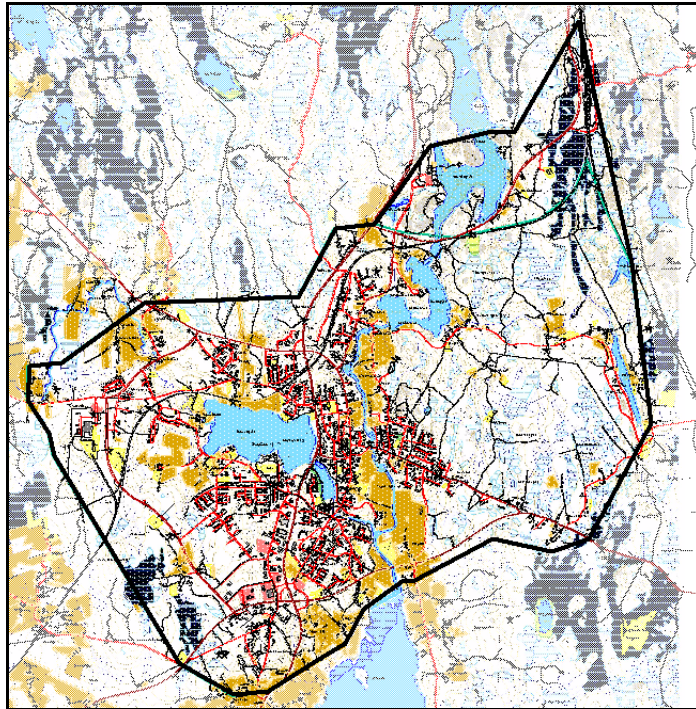
SISÄLLYSLUETTELO

1	Johdanto	1
1.1	Raportin rakenne, teemat ja lähdeaineisto	2
1.2	Parkanon maisemarakenne ja maaperä.....	4
1.3	Aikaisemmat inventoinnit ja kulttuurihistorialliset arvot.....	6
1.4	Parkanon sijainti asutushistoriassa ja nykyajassa	6
2	Parkanon kulttuurimaisema-alueet, rakenteet, historia ja arvot	9
2.1	Kulttuurihistoriallinen arvoluokitus	9
2.1.1	Parkanon maatalouden kulttuurihistorialliset kohteet ja arvoalueet.....	11
2.1.2	Parkanon liikenteelliset kulttuuriympäristöt.....	16
2.1.3	Parkanon kirkonkylän ja kaupunkikeskustan kulttuurimaisemat	21
2.1.4	Teollistuva ja kaupungistuva Parkano	25
3	Parkanon kaupunginosat.....	28
3.1	Ensimmäinen kaupunginosa, keskustaajama	30
3.2	Toinen kaupunginosa, Kairokoski	46
3.3	Kolmas kaupunginosa, Viinikka.....	52
3.4	Neljäs kaupunginosa, Kallio.....	57
3.5	Viides kaupunginosa, Pahkala.....	61
3.6	Kuudes kaupunginosa, Vatunen	65
3.7	Seitsemäs kaupunginosa, Pentti	71
3.8	Kahdeksas kaupunginosa, Kissakivi	75
3.9	Taajamarakenteen ulkopuolella olevat kohteet, Vuorijoki, Riuttasjärvi ja Parkanon asema	76
4	Parkanon kulttuurimaisemat, maisemankehitys, muutoskestävyys ja uusi yleiskaava.....	80
4.1	Kulttuurimaisemien yhteenveto, jatkotyöt ja haasteet.....	80
4.2	Maiseman kehitys, maaseudun kirkonkylästä kaupunkitaajamaksi	82
4.3	Parkanon kulttuurimaisemien muutoskestävyys	87
4.4	Yleiskaava ja kulttuuriympäristöt	93
	Joki-Parkano vs. Järvi-Parkano	93

PARKANON KAUPUNKI PARKANON RAKENNETUN YMPÄRISTÖN SELVITYS

1 Johdanto

Parkanon kaupungin keskustan, kaupunginosat ja niiden reuna-alueita laajasti käsittävän yleiskaava-alueen rakennetun ympäristön selvitys tehtiin syys-kesällä 2010. Selvityksen teki FCG:n tutkija Jari Heiskanen, FM.

Kuva: Yleiskaava-alueen rajaus. Parkanon laaja kaupunkitaajama on levinnyt pääosin vanhojen maanteiden ja 1960-luvulla Kirkkojärven rantaan rakennetun valtatie 3 suunnassa. Entisen kirkonkylän ja nykyisen kaupungin keskeisiä luonnon maisemaelementtejä ovat laajaa Suomenselän suo- ja metsäaluetta halkova kapea joki- ja järvilaaksojen muodostama vesistökokonaisuus. Kaupunkialueella maisematekijöitä ovat Parkanojärvi-Viinikanjoki-Kairojärvi-Riuttasjärvi sekä taajaman keskiosia hallitseva laaja, Viinikanjokeen laskeva Kirkkojärvi.

Yleiskaavan taustaksi tehdyssä työssä tuodaan esiin Parkanon kulttuuriympäristöt ja niiden keskeiset piirteet. Parkano oli työnä varsin haastava ja mielenkiintoinen. Historiallisen maatalousalueen reunalla sijaitseva ja Suomenselän erämaihin nojautunut maa- ja metsätalousvaltainen Parkano kävi 1960-luvulla läpi nopean rakennemuutoksen, jossa hitaasti maatalouden ehdoilla rakentunut avoin maatalousmaisema kirkonkylälineen uudistui ja muuttui historian näkökulmasta lyhyessä ajassa suljetummaksi taajamamaisemaksi, jota rakennettuina ympäristöinä leimaavat teollisuus, liikenne, liikerakennukset ja puistot sekä asutuksesta kerrostalot ja rivitalot.

Parkanon kulttuuriympäristöjen lisäksi työssä esitellään maiseman historiaa ja muutoksia. Maankäytön ja maiseman historiaa ovat rakennusten lisäksi liikennereitit, tiet, rautatiet ja sillat sekä pellot. Koski-, suo- ja metsävaltaisen Parkanon maankäytön historiaa, kulttuurimaisemaa, ovat myös jo 1800-luvulla alkaneet metsähakkuut, uitto, sahat ja soiden ojittaminen. Myöhemmin maisemaa on muokannut turpeennosto ja Käenkosken voimala.

Varsinaisia rakennuskohtaisia inventointeja ei työssä tehty, mutta alueilta on nostettu esiin niiden keskeisiä kiinteistöjä ja rajattu rakennetun ympäristön arvoalueita, jotka tulisi huomioida tulevassa kaavoituksessa ja maankäytön suunnittelussa. Työssä on arvioitu nykyisten yleiskaavasuunnitelmien ja vaihtoehtojen vaikutusta nykyiseen kulttuuriympäristöön. Arvottamisen lisäksi on tarkasteltu alueiden muutoskestävyyttä.

Kaupunginosittain etenevässä työssä valittiin alueilta 37 keskeistä kohdetta, joiden lisäksi rajattiin 8 laajempaa arvoaluetta. Lisäksi kaupunginosien tekstiosuoksissa on vielä nostettu esiin pienempiä kohteita. Rakennuksia ja alueita ei työn laajuuden ja yleiskaavaluonteen vuoksi inventoitu kovinkaan tarkasti. Kohteesta otettiin lähinnä valokuva ja määritettiin sen keskeiset piirteet. Arvotus perustuu enemmän sijaintiin ja historiaan kuin rakennuksen täsmälliseen inventointiin. Kulttuurimaiseman rakenteista painottuvat myös historiallisesti keskeiset, keskustaan sijoittuvat kirkonmäen ja raitin rakentaminen, joissa on huomioitu enemmän ja pienempiä kohteita kuin muissa kaupunginosissa. Vahvasti kaupungistuneessa keskustassa vanhempaa ja harvinaiseksi käynnyttä rakennustapaa edustaa mm. kirkonkylän puurakentaminen. Yleisesti kaava-alueen pienempiä tai nuorempia kohteita jouduttiin jättämään yleiskaavatasoisen inventoinnin ulkopuolelle.

1.1 Raportin rakenne, teemat ja lähdeaineisto

Työn ja erityisesti kohteiden jäsentelyn pohjana on käytetty Parkanon kaupalan (1972) ja kaupungin (1977) perustamisen jälkeen käyttöön otettua kaupunginosajakoa. Tällöin kaupunkikulttuuriin kuuluva kaavahistoriallinen jako, kunta-kaupunginosa-kortteli-tonnti-jako, korvasi vanhemman maatalouskauteen kuuluvan ja alueen asutus ja maanomistus historiasta kertovan kunta-kylä-kantatalo-lohkomisnumero -jaon. Vanhempaan, aina 1700-luvun isojakoon palautuva järjestelmä on kuitenkin voimassa edelleen reuna-alueilla.

Parkanon rakennettua ympäristöä on tarkasteltu sen historiallisina teemoina maatalouden, kirkonkylän, liikenteen sekä viimeisessä vaiheessa teollisuuden ja kaupungistumisen näkökulmasta. Luvussa kaksi on käsitelty näiden teemojen piirteitä, historiaa ja säilyneisyyttä. Kaupunginosiin liittyvät keskeiset kohteet ovat esitelty luvussa kolme. Kohteiksi rakennuskannasta on pyritty huomioimaan kulttuuriympäristöjen kannalta keskeiset kohteet aina kaupungistumisen alkuun saakka. Keskeisiä rakennuksia ovat kaupunkialueen vanhat kanta- tai osatalot, kirkonkylän raitin vanhempi rakennuskanta ja julkinen rakentaminen.

Yleisesti nykyisen Parkanon kaupungin kulttuurimaisemissa on usein nähtävissä rakenteita kahdesta kerrostumasta, vanhemmasta maatalouden ja kirkonkylän sekä 1960-luvulta alkaen muodostuneen taajama-ajan Parkanosta. Näiden kerrostumien rakennetut ympäristöt eroavat toisistaan selkeästi materiaalien, sijoittumisen, rakennustyyppien ja mittasuhteiden suhteen.

Vanhemmaa kulttuurimaisemaa edustavat hitaasti kehittynyt ja haja-asutukseen perustunut tilojen ja peltojen muodostama maatalousmaisema, johon liittyi lähinnä 1800-luvun jälkipuoliskolta perinteinen raitin varrelle tiiviisti keskittynyt kirkonkylämiljö, johon keskittyi Parkanon kauppa ja hallinto.

Taajaman muodostumisen alkuvaihe ja maatalouskauden loppuvaihe, jälleerakennuskausi (1945-1959), erottuu laajan julkisen rakentamisen ja omakoti-asutuksen vaikutuksesta myös useissa tapauksissa omaksi historialliseksi ja maisemalliseksi kokonaisuudeksi. Sotien jälkeinen aika on myös muuttuvan ja kehittyvän yhteiskunnan aikaa, joka näkyy Parkanossa koulujen, hallinnon ja palveluiden rakentamisen alkuna. Parkanon luonne aluekeskuksena vahvistuu koulujen lisäksi mm. valtion virastotalon sekä puolustusvoimien ja TVH:n varikon rakentamisen johdosta.

Maatalouden ehdoilla ja tiiviinä raittirakentamisena näkynyt sekä hitaasti rakentunut maisemakuva korvautuu kuitenkin Parkanossa 1960-luvulta alkaen nopeasti uusilla teollisuuden, liikenteen ja taajamarakentamisen rakenteilla. Ajan suunnitteluihanteiden hengen mukaisesti uudet toiminnot teollisuus ja liikenne haluttiin erilleen asumisesta. Tällöin syntyivät mm. Mekes Oy:n, Pentin ja Pakkalan teollisuusalueet. Rakentamisen mittakaava muuttui myös voimakkaasti ja vaati tilaa. Erityisesti maantieliikenteestä ja uudesta valtatie 3:sta tuli voimakas maisemaa muuttanut ja muovaava elementti. Parkanon kaupunkikauden rakentaminen onkin varsin väljää, yhtenäisiä katukuvia tai korttelikokonaisuuksia muodostui vain harvoissa paikoissa mm. Köhmölä, Pentin omakotialue paikoitellen. Yhtenäisiä, suhteellisen tiiviisti rakennettuja katukuvia on lähinnä raitin ydinosissa ja Keskuskadun varrella. Suurelta osin Parkanon nykyiset kaupunginosien rakennetun maiseman alueet ovat puoliurbaaneja kokonaisuuksia, joihin liittyy usein metsäalueita tai umpeen kasvavia entisiä peltoalueita. Yhtenäisen taajamarakenteen ja haja-asutusalueen raja on myös usein häilyvä.

Kolmas Parkanon maiseman rakentumiseen vaikuttanut ja viime vuosikymmeninä myös maisemallisesti yhä merkittävämmäksi ja hallitsevaksi maisematekijäksi ovat muodostunut liikennereitistö ja siihen liittyvät rakenteet. Liikenteeseen ja kaupungistumiseen liittyy myös palveluiden keskittyminen ja niiden painopisteen muutos. Maatalous- ja kirkonkylävaiheessa kauppa keskittyi raitin lisäksi haja-asutusalueiden maanteiden varsille ja risteyksiin. Tätä paikallisten pienkauppojen aikaa kesti aina 1980-luvulle saakka, jonka jälkeen pienkaupat alkoivat lopettaa kaupan keskittyessä yhä enemmän suurten liikenneväylien varsille suuryksiköihin. Tämä on vaikuttanut mm. vanhan raitin kaupan vähittäiseen siirtymiseen valtatie varrelle kolmoskeskukseen. Pienten, käytöstä poistuneiden kauppaliikkeiden sijoittumisesta esimerkkejä ovat mm. Kissanmäen vanhojen maanteiden risteyksessä oleva kauppa ja Kairokosken kauppa, jotka sijoittuivat aina 1960-luvulle saakka päätien varrelle. 1960-luvun pientä liiketilaa edustaa myös lähiörakentamisen pienimuotoista versiota edustavat Mekes Oy:n rivitaloalueiden kaupparakennus ja Viinikanahteen lamellitalon liiketila.

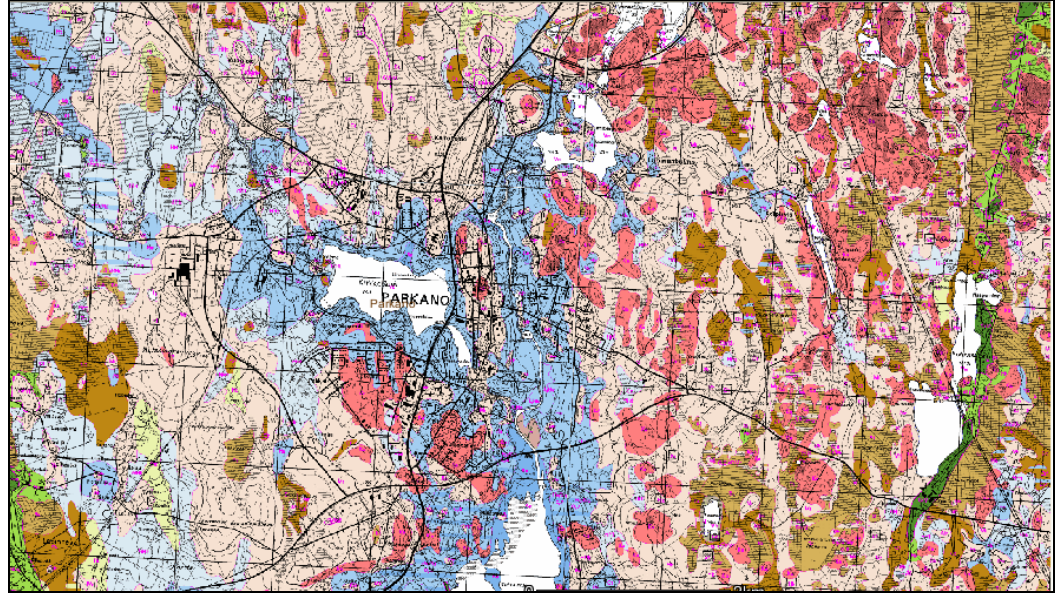
Raportin laatimisen keskeisenä tausta-aineistona olivat 28.4., 18.5., 1.6. ja 23.8.2010 tehdyt maastokäynnit, joissa keskityttiin kaava-alueen yleispiirteiden hakemiseen ja analysointiin. Kohteet ja aluekokonaisuudet valikoitiin etupäässä alueen ominaispiirteiden sekä historiallisten ja maisemallisten seikkojen perusteella. Keskeisen lähdeaineiston muodostaa maastotöiden ja historiallisten karttojen ohella Parkanoa käsittelevä kirjallisuus. Parkanon asutus- ja maisemahistoriallinen sijainti näkyi myös käytössä olleessa karttamateriaalissa. Yleiskaavan tarkkuuden kannalta historiallisten karttojen parhaimmistoa olivat 1800-luvun jälkipuoliskolla laaditut pitäjän- ja yleiskartat. Parkanon merkittävän, 1960-luvulta alkaneen maiseman rakennemuutoksen vuoksi käytössä olivat peruskartat vuosilta 1959, 1984 ja 1990.

1.2 Parkanon maisemarakenne ja maaperä

Parkanon kaupunki sijaitsee Pirkanmaan itäreunalla, historiallisessa Pohjois-Satakunnassa, vedenjakajan muodostavan Suomenselän eteläreunalla. Parkanon keskustataajama sijoittuu Parkanojärven pohjoispäähän, jossa sijaitsevat viimeiset vesistöjen varrelle raivatut viljelymaisemat ennen Suomenselän laajoja laajat suo- ja metsäalueita. Alueen pinnanmuodostus on paikoin voimakasta, sisältäen jyrkkäsivuisia kukkuloita, harjanteita ja kallioalueita. Maisemarakenteen ja historiallisen asutuksen kannalta keskeinen on Parkanon halki kulkeva kapea keskuslaakso, jonka molemmin puolin maasto kohoaa melko laajalti yli 150 metriä merenpintaa korkeammalle. Etelä-pohjoinen suuntaisessa keskuslaaksossa virtaa joki- ja koskiosuuksista sekä kapeista järvistä muodostuva vesistö, joka on osa Kokemäenjoen vesistöön laskevaa Kyröjärven reitin latvavesiä ns. Parkanon reittiä. Historiallisesti talot ja viljelymaisemat sekä myöhempi kirkonkylän ja kaupungin asutus on keskittynyt vesistöön kuuluvien Kirkkojärven ja Viinikanjoen ympäristöön.

Historiallisesti maanviljely keskittyi nykyisellä Parkanon kaupunkialueella Viinikanjoen ja Kirkkojärven alaville rannoille, joihin syntyi pitkään jatkuneen raivauksen sekä mautilojen perustamisen ja jakamisen tuloksena yhtenäisiä viljelymaisemia. Pienempiä viljelymaisemia oli vesistöön liittyvien Vuorijoen ja Kairojärven rannoilla. Keskusvesistön varrella Parkanon viimeiset viljelymaisemat sijoittuivat Riuttasjärven eteläosaan. Nämä Rajalahden ja Riuttaskorven tilojen pienialaiset rantaviljelmät tuhoutuivat osittain kun Käenkosken voimala rakennettiin 1950-luvulla, minkä seurauksena Riuttasjärven pinta nousi merkittävästi. Riuttasjärven maisema onkin nykyisin varsin erämaaluontoinen. Maisemarakenteesta ja maaperästä johtuen metsätaloudella ja sahoilla oli merkittävä osuus historiallisissa elinkeinoissa. Teollistumisen ja kaupungistumisen seurauksena merkittävä osa pelloista on jäänyt pois käytöstä, metsittyneet tai jääneet taajaman liikenteen ja asutuksen alle.

Parkanon maaperäkartta

Kuva: Maaperäkartta Parkanon kaupungin alueelta. Parkanon keskustan maisemanrakenteen perusluonne näkyy hyvin. Vesistöjen varrelle sijoittuvat alavat ja karttaan sinisellä merkityt viljelykelpoiset hiesu- ja savimaat, joiden reunoilla maisema kohoaa nopeasti muuttuen vaalean ruskealla merkityiksi karkeampaa ainesta sisältäviksi moreenialueiksi. Parkanon keskusta olikin viimeinen laajempi viljelyalue vesistön varrella ennen Suomenselän korkealle kohoavia erämaita. Myös kallioalueiden (punainen) ja suoalueiden (tummanruskea) määrä on merkittävä Parkanon kokonaisuudessa. Kartan reunoilla näkyvät vihreät ovat harjujaksoja. Kaava-alueen vesistöjen alavat ranta-alueet ovat pääosin hiesualueita, jotka raivattiin viimeistään 1950-luvulle mennessä maanviljelyyn käyttöön. Asutus keskittyi maatalouskaudella maiseman moreenialueille, peltojen reunoille. Parkanon kirkonkylä kehittyi vesistöihin liittyvien alavien savi- ja hiesumaiden välissä kohoavalla moreeniharjanteelle, joka muodosti maiseman, vesiliikenteen ja 1800-luvulla myös maanteiden solmukohtan. Moreeniharjanteen hallitsevuus ja Parkanon maiseman topografiasta kertovat moreeniharjanteen korkeimmalle kohdalle (139 mmpy.) rakennetusta kirkosta (1801). Parkanon taajaman keskeiset vesistöt ovat, Parkanojärvi 90 mmpy, Kirkkojärvi 114 mmpy ja Kairojärvi 107 mmpy. Lähde:GTK

1.3 Aikaisemmat inventoinnit ja kulttuurihistorialliset arvot

Kaava-alueelta on tehty vain vähän ja yksittäisiä rakennetun ympäristön inventointeja. Kaavatalo Oy:n tekemä *Mäkiviinikan kulttuurimaiseman inventointi* on vuodelta 2005. Keskenäisiä, luonnoksiksi nimettyjä inventointeja ovat *Kairokosken aseman ja Kaironiemen asemakaava-alueen rakennettu ympäristö ja maisema* –raportit. Molempien maastotyöt on tehty 2002 ja ne ovat laatinut Kaavatalo Oy:n Irene Örvasti.

Maakunnallisia inventointeja ja arvoja edustaa Lauri Putkosen inventointeihin perustuva Pirkanmaan kulttuurihistorialliset kohteet –teos (1991). Parkanon yleiskaava-alueella teoksessa mainittuja kohteita ovat Parkanon kirkko, tapuli ja lainajyvästö. Perinteiseen maatalouteen ja teollisuushistorian alkuun liittyvät Kanan tila, Vanha pappila, Kairokosken saha- ja myllylaitos sekä Pentin ja Kivelän tilat. Maakunnallisesti arvokkaaksi alueeksi on rajattu Viinikanjoen kulttuurimaisema.

Valtakunnallisesti arvokkaita kulttuuriympäristöjä Parkanossa oli vanhemmassa, 1993 julkaistussa inventoinnissa (RKY-1993) kaksi; Viinikanjoen kulttuurimaisema ja Parkanon kirkko ympäristöineen. Uudessa, vuonna 2010 julkaisussa ja voimaan tullessa luettelossa (RKY-2009) Parkanossa ei ollut valtakunnallisesti arvokkaita rakennettuja ympäristöjä. Vanhemman listauksen kaksi kohdetta luokitellaan jatkossa todennäköisesti maakunnallisesti arvokkaiksi.

Aikaisempia inventointitietoja on hyödynnetty tämän työn taustana. Kohteiden ja arvoalueiden valinta ja rajaukset ovat kuitenkin laadittu nykytilanteen pohjalta. Aikaisempia historiallisiin ja maatalousvaiheen kohteisiin keskittyneitä inventointeja on ajallisesti laajennettu ottamalla tähän työhön mukaan jälleerakennuskauden sekä 1960-luvun kaupunkirakentamisen alkuvaiheen kohteita ja alueita. Kohteet ja arvotus edustavat tässä työssä ensisijaisesti vain paikallisia arvoja. Mahdolliset maakunnalliset tai valtakunnalliset arvot määrittää maakuntaliitto ja museovirasto.

1.4 Parkanon sijainti asutushistoriassa ja nykyajassa

Parkano sijoittui keskiajan asutuksessa historiallisen Satakunnan asutuksen pohjoislaidalle. Alueen vähäinen asutus keskittyi Kyröjärven reitin latvaosien varrelle, Suomenselän eräalueiden tuntumaan. Keskiajalla Hämettä/Satakuntaa ja Pohjanmaata yhdistänyt talvitie käytti hyväkseen syväälle Maaselkään tunkeutuvaa Parkanon vesistöä, nykyisellä kaupunkialueella talvitie seurasi Viinikanjokea. Maanviljelyyn sopivan maan rajallisuuden lisäksi maatalouden kehitystä haittasivat metsä- ja uittotyöt, jotka vetivät työvoimaa maataloudesta. Alueen erämaaluonteen vuoksi maanomistuksessa kruunulla ja valtiolla oli merkittävä rooli aina 1900-luvun keskivaiheille saakka.

Parkanon kylä oli keskiajan lopulla vanhan (Hämeen)Kyrön suurpitäjän pohjoisin kylä, johon luettiin kuuluvaksi 1540-luvulla 9 taloa. Parkano ei kuitenkaan muodostanut Hämeen ja Satakunnan maakuntien tapaan tiivistä ryhmäkylää, vaan raivauskelpoisen maan vähyyden ja kapeuden vuoksi talot sijoituivat hyvin laajalle alueelle Parkanojärven ja Viinikanjoen varrelle. Myöhemmin asutuksen vahvistuessa suurkylän taloista on muodostettu omia kyliä mm. Alaskylä ja Yliskylä. Parkanon nykyisellä kaupunkialueella oli aina 1690-luvulla perustettua Viinikan taloa lukuun ottamatta keskiajalla vain Kanan talo. Parkanon taloluku alkoi kasvaa vasta isonjaon jälkeen, 1700-luvun viimeisinä vuosikymmeninä. Hallinnollisesti Parkano alkoi kehittyä 1800-luvulla, jol-

loin keskusta-alueelle rakennettiin kirkko ja ensimmäiset maantiet. Alueen metsä- ja koskivaltaisuudesta kertoo Ylä-Satakunnan ensimmäisen sahan perustaminen Kairoskoskeen 1830-luvulla. Parkanosta muodostui varsinainen kaupan ja hallinnon keskus, kirkonkylä vasta 1800-luvun loppupuolella. Parkanon asemaa vahvisti vielä 1930-luvulla kirkonkylän pohjoisosiin linjattu Suomen poikittaisratoihin kuuluva Haapamäki-Pori -rautatie.

Nykyisten valtateiden 3 ja 23 risteyksessä sijaitseva Parkano muodostaa alueellisen, teollisuudesta ja kaupasta tunnetun, keskustan Pirkanmaan luoteiskulmalla. Maantieliikenteen lisäksi valtakunnallisista pääradoista Pohjanmaanradan Tampere-Seinäjoki rataosuus asemineen sijoittuu kaupunkitaajaman koillispuolelle, noin 6 kilometrin päähän keskustasta. Parkanosta tuli itsenäinen seurakunta ja kunta 1867, kauppa 1972 ja kaupunki 1977. Muutamia sahoja lukuun ottamatta harvaanasuttu metsä- ja maatalousvaltainen pitäjä teollistui ja kaupungistui voimakkaasti 1960-luvulta alkaen, jolloin rakennettiin edellä mainitut valtatie ja rautatie.

Kirkkojärven rannan viljelymaisemiin 1960-luvulla linjattu valtatie 3 sivuaa entistä harjulle sijoittunutta kirkonkylää. Tästä ohikulkijan näkökulmasta vanhempaa, maatalouden ja kirkonkylän kulttuurimaisemaa ei ole enää juuri nähtävissä, vaan se on korvautunut 1960-luvun jälkeisellä rakentamisella, johon kuuluu teollisuutta, huoltamoja, marketteja, rivitaloja ja kerrostaloilla. Osittain maisema on kadonnut kasvillisuuden taakse esim. kirkonkylän sijaintia osoittava ja harjun korkeimmalle kohdalle rakennetun 1800-luvun alun kirkon erottaminen valtatie maisemasta on vaikeaa. Selkeämmän kiintopisteen tarjoo 1970 valmistunut vesitorni.

Kuva: 1960-luvun jälkeistä Parkanon maisemaa. Valtatie 3 varrelle, entisen pappilan tuntumaan on rakentunut vuosien aikana Kolmoskeskuksen yritysalue. Teollisuutta ja palveluita käsittävä alue on muuttunut viime vuosina yhä enemmän palvelemaan myös päivittäistavaroiden saantia. Kuvassa näkyvät 1980-luvulla rakennetut Shellin huoltamo ja Halpa-hallin rakennukset. Taustalla näkyy maisemallisen kiintopisteen muodostava, Parkanon teollistumisajan suunnittelua ja rakentamista edustava teräksinen vesitorni.

Nykyinen teollisuus- ja kaupunkirakenne on korvannut pääosin 1960- ja 1970-luvulta alkaen aikaisemman maaseutu- ja kirkonkylämiljöön. Parkanon kaupungin väkiluku on nykyisin n. 7100 henkeä, joista n. 5000 asuu keskustajaajamassa. Kaupunki on jaettu 8 kaupunginosaan, joskin tiiviisti rakennetut taajama-alueet keskittyvät lähinnä Parkanon keskustaan ja sieltä lähtevien vanhojen maanteiden ja 1960-luvulla vanhan keskustan ohittavan valtatie 3 varrelle. Nykyään Parkanossa onkin vahva, vientipainotteinen metalliteollisuuden keskittymä. Työllistämisaikutukseltaan suurimpia metallialan yrityksiä vuonna 2008 olivat Hollming Works (n. 195 henkeä), Moventas (106), Kopar (80) ja Fenno Steel Oy (90).

Parkano on alueellisesti myös merkittävä kaupan keskittymä, jonka vanhinta osaa edustaa aina 1970-luvulle asti vanhan raitin varrelle keskittyneet kaupalliikkeet. Raitti muodosti 1850-luvulta liikenteen solmukohtan ja myöhemmin myös osan Pohjanmaalle johtaneen valtatie ensimmäistä linjausta. Uusi valtatie 3 valmistui 1960-luvun loppupuolella kirkonkylän länsipuolen rantapelloille ja vaikutti merkittävästi ensin teollisuuden ja myöhemmin myös kaupan ja asutuksen sijoittumiseen. Nykyisin valtatie varrella oleva Kolmoskeskuksen yritysalue muodostaa teollisuuden ohella merkittävän kaupan keskittymän Parkanon kaupungissa. Pääosa kulutustavarakaupasta on keskittynyt alueelle. Vanhan raitin varrella ovat säilyneet lähinnä erikoisliikkeet, pankit ja kunnan palvelut. Liikenteen ja kolmoskeskuksen kehittyminen 1970-luvulta alkaen lopetti myös vanhojen maanteiden varsille, usein asutuksen ja risteysten yhteyteen keskittyneet kyläkaupat.

Kaupan, teollisuuden ja asutuksen painopiste siirtyi 1970-luvulta alkaen enemmän uuden kolmostien varteen, johon on muodostunut 2000-luvulle tultaessa teollisuutta ja kulutustavarakauppaa sisältävä Kolmoskeskuksen yritysalue. Vanhan raitin varteen on rakennettu 1970-luvun jälkeen enää lähinnä julkisia hallinnon ja palveluiden rakennuksia. Nopeasti teollistuneesta ja kaupungistuneesta Parkanosta tuli varsin hajanainen rakentamisen ja teollisuusalueiden levittäytyessä vanhojen maanteiden suunnassa ja toisaalta uuden kolmostien varrelle. Hajanaisuutta lisäsi 1960-luvulla Mekes Oy:n ja Tampere-Seinäjoki oikoradan sijoittuminen varsin etäälle kirkonkylästä ja uudesta kolmostiestä. Yhtenäisiä kaupunkiajan omakoti- ja rivitaloalueita syntyi mm. Pentin, Viinikan ja Pahkalan kaupunginosaan. Kallion kaupunginosaan on rakennettu myös paikoin yhtenäisiä mm. rivitaloalueita.

2 Parkanon kulttuurimaisema-alueet, rakenteet, historia ja arvot

Parkanon kaupungin vanhimman kulttuurimaisemakokonaisuuden muodostaa maatalouteen liittyvät rakennukset ja viljelymaisemat. Viljelymaiseman historia ulottuu Kanan talon osalta aina keskiajan lopulle. Laajempaan ilmiönä Parkanon viljelymaisema on raivattu ja muodostunut pääosin 1800-luvun aikana, laajimmillaan tilaluku ja viljelymaisema ovat 1950-luvulla. Toisen historiallisen kokonaisuuden muodostaa kirkonkylä, johon kuuluvat kirkon lisäksi raitin hallinnon ja kaupan rakenteet. Kirkonkylään liittyy olennaisesti liikennerekentäminen, jota Parkanossa edustavat vanha rautatie ja yleiset maantiet. Kolmannen kokonaisuuden Parkanon maisemassa muodostaa 1960-luvulla alkanut kaupungistuminen, teollistuminen ja liikennereitit, jotka muodostavat nykyisin hallitsevan osan Parkanon maisemaa Kirkkojärven rannalla.

2.1 Kulttuurihistoriallinen arvoluokitus

Inventoitujen kohteiden ja alueiden kulttuurihistoriallinen arvo on käsitelty kunkin kiinteistön ja alueen yhteydessä. Luokittelussa on käytetty kolmipor- taista luokittelua, joka esittää kohteen arvon suhteessa kaava-alueen historiaan ja muuhun rakennuskantaan. Yleiskaavatasolla inventointi keskittyy myös enemmän laajempiin alueisiin ja kokonaisuuksiin, jolloin yksittäisten rakennusten kohdeluettelo edustaa lähinnä vain alueiden keskeisiä rakennuksia, eikä näin ollen ole kattava. Pääpaino on kattavuudesta huolimatta kuitenkin ollut sotia edeltävässä ajassa, joka edustaa nykymaisemassa jo rakennuskannaltaan harvinaistunutta ilmiötä. Vähemmälle jäi myös erityisesti sotien jälkeinen laaja rakennusvaihe, erityisesti 1960-luvun teollistuva ja moderni arkkitehtuuri jouduttiin jättämään vähemmälle, parhaimmillaan aluekokonaisuuden osaksi.

Kulttuuriarvojen numeerinen luokittelu, I, II, III

Valituille kohteille ja alueille on annettu arvoluokitus, joka perustuu niiden kulttuurihistoriallisiin arvoihin, jotka muodostuvat rakennus-, ympäristö- ja historiallisista arvoista. Kohteiden ja alueiden valinnassa ja luokittelussa painottuvat selvästi maiseman historialliset kiintopisteet. Nämä paikalliseen asutus-, teollisuus-, hallinto- ja liikennehistoriaan liittyvät kohteet ja kokonaisuudet ilmentävät alueen kehitystä ja historiallisia vaiheita. Parkanossa esim. asutushistorian kannalta keskeisiä ovat vanhat kantatalot. Nuorempaa asutus- ja rakennushistoriaa edustavat Viinikanhahteen kerrostalot ja Mekes oy:n rivitalot, jotka kertovat selkeästi Parkanon rakennemuutoksesta 1960-luvulla. Kunnanhallinnon tehtävien kasvu näkyy julkisen rakentamisen voimakkaana nousuna sotien jälkeen. Hyvinvointiyhteiskunnan rakentamisesta ja kehityksestä kertovat sairaalat, urheilukentät, sähkölaitokset ja vesitorni. Hallinnon tehtävien kasvun kuva näkyy myös kahdessa kunnantalossa.

Luokka I

Erityisen merkittävät kohteet, suuri paikallinen arvo

Kohteita tai laajempia arvoalueita, jotka muodostavat keskeisen tai vanhimman osan Parkanon historiallista maisemaa tai nykyistä maisemarakennetta. Ensimmäisen luokan aluekohteita ovat Parkanossa Viinikanjoen avoimet viljelymaisemat sekä Parkanon kirkonmäen miljö. Yksittäisistä kohteista luokkaan kuuluvat edustavat kantatalot, Kana, Käenkoski, Rantala ja Kivelä, jotka muodostavat Parkanon asutushistorian vanhimman osan. Luokan kohteet edustavat parhaalla mahdollisella tavalla alueen rakennettua perintöä tai ovat hyvin säilyneitä kokonaisuuksia sekä omaavat suuren intensiteetin. Näihin

kohteisiin sisältyy useita arvonäkökohtia tai yksi erittäin vahva peruste. Tässä luokassa olevat ovat usein hyvin säilyneitä kantataloja, merkittäviä julkisen rakentamisen kokonaisuuksia tai oman tyyppinsä vanhimpia edustajia.

Luokka II

Merkittävät kohteet

Edustavia ja vähintään kohtalaisen hyvin säilyneitä, intensiteettiä omaavia ja sisältävät yleensä useita arvonäkökulmia. Ensimmäiseen luokkaan verrattuna rakennuskanta ja asuinpaikka ovat usein nuorempia tai kokonaisuus on suppeampi. Maaseudun arvoalueista tämäntyyppisiä on Käenkosken kantatilan pienipiirteinen viljelymaisema. Kaupunkirakenteessa edustavan jälleenrakennuskauden ja 1960-luvun rakennemuutoksen miljöön muodostaa monipuolisesti hallinto- palvelu- ja liikerakentamista edustava vanha keskusraitti. Kohteista hyviä esimerkkejä ovat teollistumisen ja kaupunkirakentamisen alkuvaihetta ja rakentamisen muutosta edustavat Mekes oy:n rivitalot ja raitin varrella oleva Viinikanahteen kerrostaloalue. Maatalouden piirissä rakennuskannaltaan uudistuneet tai rakennuskannaltaan supistuneet vanhat tilakeskukset kuuluvat tähän luokkaan. Yksittäiset pientalot ja pihapiirit ovat edustavina ja hyvin säilyneinä sijoitettu tähän luokkaan.

Luokka III

Maisemallisesti tai historiallisesti arvokkaat kohteet

Kohteita, joilla on historiallista arvoa ja ovat osa laajempaa kokonaisuutta tai ilmiötä. Tähän luokkaan on sijoitettu usein yksittäiset rakennukset tai merkittävästi uudistuneet kokonaisuudet, pienimuotoiset arvoalueet ja sotien jälkeinen rakennuskanta. Parkanossa tämän luokan alueita ovat kaupunkirakenteen reunoilla sijaitsevat Kissakiven ja Vuorijoen maatalouskauden nuoremmat maisemat sekä Kivelän vanhempaan maatalouskauteen liittyvä merkittävä, mutta osittain umpeutunut maisema. Yksittäisiä kohteita on lähinnä raitin varrella olevat yksittäiset puurakenteiset pihapiirit, jotka liittyvät vanhempaan kirkonkylän miljööseen.

2.1.1 Parkanon maatalouden kulttuurihistorialliset kohteet ja arvoalueet

Maatalouskauden kohteita:

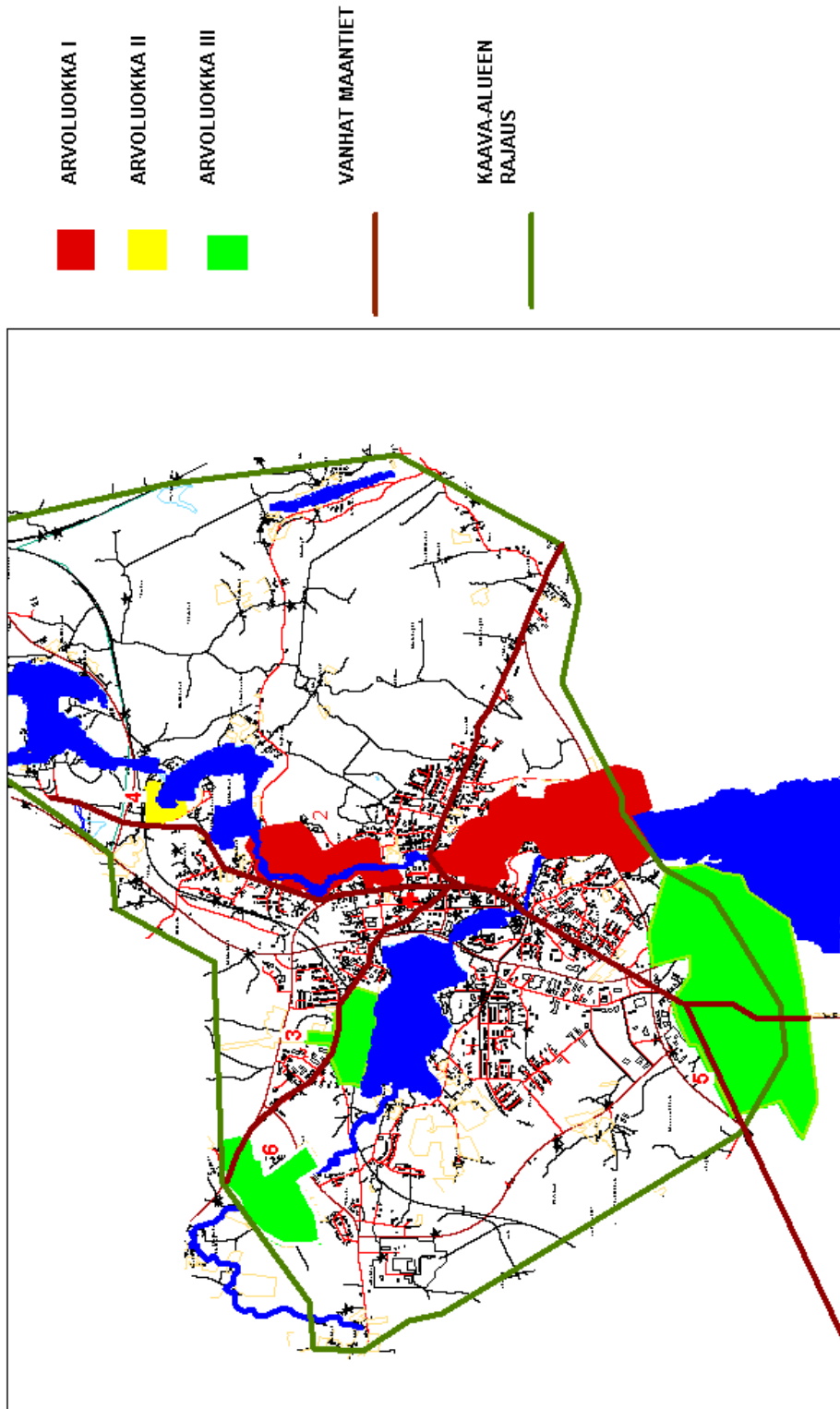
Parkanon perinteinen maatalousmaisema on merkittävästi supistunut 1960-luvun alkupuolella alkaneen rakennemuutoksen vaikutuksesta. Parkano teollistui ja kaupungistui, samaan aikaan pienimuotoisen maatalouden kannattavuus laski ja peltoja metsitettiin. Perinteisiä kantatilojen ja vanhojen osatalojen tai torppien rakennettuja pihapiirejä edustavat edelleen kaupunkialueella Kana, Kivelä, Urho, Pentti, Mäkelä, Käenkoski, Riuttaskorpi, Ylikoski ja Yli-Rytiälä. Osittain pihapiirit ovat säilyttäneet vain osittain perinteisen aseman viljelymaisemansa yhteydessä. Selkeästi yksittäisinä rakennuksina ovat taajamarakentamisen osaksi jääneet Raiskion ja Rantalan (Pappilan) asuinrakennukset. Varsinaiset kohteet ovat käsitelty luvussa 3. kaupunginosittain.

Maatalouskauden julkista rakentamista edustavat Vuorijoen koulu, Vuorijoen pienviljelijäyhdistyksen talo ja Parkanon kunnalliskoti. Niiden yhteys maaseutumaisemaan on kuitenkin pääosin kadonnut kaupungistumisen ja teollistumisen seurauksena.

Maatalouskauden arvoalueet:

Kaava-alueelta on rajattu viisi maatalouden, tilojen ja viljelymaiseman muodostamaa arvoaluetta. Vanhinta viljelysmaisemaa edustaa Kirkonkylään liittyvä Viinikanjoen viljelymaisema, joka on jaettu taajamarakentamisen vaikutusten vuoksi kahteen osaan (1.) Viinikanjoen eteläosan viljelymaisema ja (2.) Viinikanjoen pohjoinen viljelymaisema. Jokilaaksolla ja sen viljelymaisemilla on maataloushistorian lisäksi tärkeä rooli kirkonkylän ja myöhemmän keskustajaman rajaajana. Pienempiä kantataloihin liittyviä viljelymaisemia edustavat (3.) Kivelän ja (4.) Käenkosken tilojen yhteyteen liittyvät viljelymaisemat. Hyvin säilyneitä pienempiä ja nuorempia maatalousmaisemia edustavat (5.) Kissakivenmäen asutus- ja viljelymaisema ja (6.) Vuorijoen asutus- ja viljelymaisema. Suluissa olevat numerot viittavat liitekarttaan.

**LIITEKARTTA:
KAAVA-ALUEEN MAATALOUDEN ARVOALUEET**

1. VIINIKANJOEN ETELÄINEN VILJELYMAISEMA 2. VIINIKANJOEN POHJOINEN VILJELYMAISEMA
3. KIVELÄN JA PENTIN VILJELYMAISEMA 4. KÄENKOSKEN VILJELYMAISEMA
5. KISSAKIVENMÄEN ASUTUS- JA VILJELYMAISEMA, 6. VUORJOEN ASUTUS- JA VILJELYMAISEMA

- 1. Viinikanjoen eteläinen viljelymaisema:** Alue muodostaa vanhimman ja laajimman säilyneen viljelymaiseman kaava-alueella. Alue on myös kaupunkikuvan ja maisemarakenteen kannalta keskeinen. Rakennettuun ympäristöön liittyy kirkonkylän raitin lisäksi asutushistoriallisesti keskeinen Kanan tila ja nuorempina, maisemallisina kohteina Yli-Rytiälä ja Järvenpää.

Arvoluokka: I

Kuva: Viinikanjoen eteläinen viljelymaisema. Kuva on otettu linja-autoaseman parkkipaikalta. Etualalla näkyy Kanan tilan karjaa laitumella.

- 2. Viinikanjoen pohjoinen viljelymaisema:** Alue on kaupunkikuvan ja maisemarakenteen kannalta keskeinen. Rakennettuun ympäristöön liittyy koskiosuuksille sijoittuvat Haapasenkosken ja Kairokosken saha, joista jälkimmäisen paikka liittyy jo laajemmin Suomen metsäteollisuuden historiaan. Parkanon entisen kirkonkylän ja nykyisen keskustaajaman koilliskulmalle sijoittuva viljelymaisema muodostaa kapean, voimakkaasti jokeen viettävän maiseman, joka rajoittuu edelleen lounaiskulmalta kirkonmäkeen. Viljelymaiseman itäreunalla, tien varrella on kolme 1800-luvun asuinpaikkaa, joista Mäkelässä on säilynyt perinteistä talonpoikaisrakentamista edustava pihapiiri. Viinikanjoen länsirannan rinteellöt ovat pääosin väistyneet rakentamisen ja kasvillisuuden vuoksi.

Arvoluokka: I

Kuva: Näkymä viljelymaiseman itäreunaa seuraavalta MäkiViinikankadulta kirkonmäen suuntaan. Kirkonmäkeä rajannut viljelymaisema on säilynyt lähinnä vain rinteessä näkyvän peltoalueen osalta.

- 3. Kivelän viljelymaisema:** Alue edustaa pienimuotoisena ja osittain umpeenkasvaneenakin vanhinta Kirkkojärven rantojen viljelymaisemaa. 1700- ja 1800-luvulla perustettujen Kivelän ja Pentin tilakeskusten lisäksi alueeseen liittyy 1900-luvun alkupuolelta olevat vanhan maantien linjaus, pieni kivilta sekä Pori-Haapamäki -ratalinja kivi- ja teräsiltoineen.

Arvoluokka III

Kuva: Kivelän ja Pentin entisiä rantapeltoja Kirkkojärven rannalla. Ylempänä rinteessä sijaitsevien tilakeskusten maisemallinen yhteys on katkennut lähinnä Pori-Haapamäki -radan ja metsittymisen seurauksena.

- 4. Käenkosken tila ja viljelymaisema:** Kairolammen pohjukkaan raivattu, moreenimäkiin rajoittuva viljelymaisema muodostaa erämaa-alueen pienialaisen vanhaan kantataloon, Käenkoskeen, liittyvän viljelymaiseman. Rakennettuun ympäristöön liittyy Käenkosken tilan talonpoikaista rakennuskantaa ja vanhan maantien linjaus rautatiesiltoineen.

Arvoluokka: II

Kuva: Käenkosken pienipiirteistä tila- ja viljelymaisemaa Kairolammen pohjukassa.

5. Kissakivenmäen asutus- ja viljelymaisema: Alueen rakennuskanta ja maantiet liittyvät 1800-luvun jälkipuoliskon maatalousyhteiskunnan ja Parkanon tieliikenteen kehitykseen. Kissakivenmäen alarinteisiin ja Parkanojärveen viettävä viljelyalue edustaa lukuisine tilakeskuksineen 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun pientiloihin perustuvaa viljelymaisemaa. Lukuisten pientilojen lisäksi Kissakivenmäen päällä kohtaavat 1830- ja 1850-luvulla rakennetut maantiet, joiden risteykseen syntynyt asutus ja kaupparakennukset ovat rakennettu pääosin 1900-luvun alkupuolen ja 1950-luvun välillä. Alueen maisema ja rakennuskanta ovat säilyttäneet vähäisestä rakentamisesta ja kasvillisuuden lisääntymisestä 1800-luvulle sijoittuvan maisemarakenteensa. Rakennuskantaan liittyy useita 1900-luvun alkua edustavaa rakennuskantaa. Uudempaa elementtiä maisemassa edustaa valtatie 3, joka sijoittuu ajan, 1960-luvun hengen mukaisesti seurailemaan Kissakivenmäen rinteiden viljelymaisemaa loivasti kaartuen.

Arvoluokka III

Kuva: Näkymä valtatieltä Laurikkalan tilan kohdalta. Metsäsaarekkeiden rajaamat viljelymaisemat ulottuvat kapeina jaksoina aina Parkanojärveen saakka.

6. Vuorijoen asutus- ja viljelymaisema: Vuorijärvestä Kirkkojärveen laskevan Vuorijoen varrelle raivattu kapea asutus- ja viljelymaisema liittyy isonjaon jälkeisen ajan maatalouden leviämiseen. Pääosin alueen pellot ovat raivattu 1800-luvun ja 1900-luvun alkupuolen aikaan. Maatalouskauden asutus on keskittynyt Vuorijoen ja siihen liittyvien laskuojien varsille. Vanhinta asutusta edusti Karhuluoman 1790-luvulla perustettu torppa. Nauhamainen kylätaajama muodostui 1900-luvun vaihteessa Karvialle vievän maantien varrelle, jossa on säilynyt pieniä pihapiirejä, seurantalo ja kaupparakennus. Alueen koulu sijoittui viljelymaiseman eteläosaan, jossa peltojen metsittyminen ja tieuudistukset ovat kuitenkin katkaisseet koulun maisemallisen yhteyden Vuorijoen taajaman suuntaan.

Arvoluokka III

Kuva: Vuorijoen vanhinta asuinpaikkaa edustavan Karhuluoman rakennuksia Vuorijoen varrelle raivattujen viljelymaiseman metsäsaarekkeessa.

2.1.2 Parkanon liikenteelliset kulttuuriympäristöt

Vesistöjen ohella maatalous- ja kirkonkylävaiheessa rakennetuilla tielinjoilla ja rautatielinjoilla on ollut keskeinen osuus kirkonkylän sekä myöhemmän kaupun-
palan ja kaupungin asutuksen ja teollisuuden sijoittumisessa. Sotien jälkeisen
ajan keskeisiä linjauksia ovat 1960-luvulla rakennetut valtatie 3 ja 23 sekä
Tampere-Seinäjoki -oikorata, joiden luonne on vanhempaan tiestöön ja asu-
tukseen nähden leikkaava ja sivuava. Parkanon nykyisen kaupunkirakenteen
ja -maiseman muodostumiseen on merkittävästi vaikuttanut Kirkkojärven
rantaan linjattu valtatie 3, joka korvasi vanhan keskustan, raitin kautta kul-
keneen reitin. Parkanon vanhemmista maanteista on säilynyt lähinnä niiden
linjaus, rakenteiden uudistuessa liikennemäärien kasvaessa 1900-luvun lop-
pupuolella. Uusien valtateiden valmistumisen jälkeen vanhat maantiet ovat
jääneet lähinnä paikallisliikenteen käyttöön.

Parkanon liikennereittien kehitys

Vielä 1800-luvun alkupuolella Parkanoon ei johtanut varsinaisia maanteitä.
Toisaalta Parkanolla oli asema Hämeestä ja Satakunnasta Pohjanmaalle kul-
kevan vanhan talvitien varrella, joka seurasi pitäjän halki kulkevaa vesireittiä.
Maakuntia yhdistävä vanhin maantie, Pohjankankaantie, seurasi keskiajalla
Suomenselän Parkanon eteläpuolelle jääviä suuria kankaita mm. Hämeen- ja
Pohjankangasta. Tämän pitkän kesätien korvasi usein talvella jäätyneisiin ve-
sistöihin tukeutuva huomattavasti suurempi talvitie. Nykyinen valtatie 3 seu-
raakin suuressa määrin tämän vanhan talvitien vesistöjä. Parkanossa talvitie
seurasi Parkanojärveä ja sen yläjuoksulla olevia Viinikanjokea ja sen jatkeena
olevia kapeita järviältäita.

Parkanossa ensimmäisiä kärryillä kuljettavia maanteitä edelsivät 1800-luvun
alkupuolella lähinnä kyläpolut, jotka nykyisessä keskustassa yhtyivät selkeästi
vanhinta asutusta edustavan Kanan talon kohdalla. Tiheä polkuverkko syntyi
myös Kirkkojärven pohjoispuolelle, jossa keskuksen muodostivat vanhat talot
Kivelä ja Pentti. Polkureitti yhdisti myös Parkanoa ja Jalasjärveä jo Suomen
sodan aikaan. Ensimmäinen kärryillä ajettava tie, maantie, oli varmuudella
Kankanpäästä Parkanoon ja edelleen Kuruun rakennettu maantie, joka val-
mistui 1836. Tietä parannettiin vielä nälkävuosina 1865-1866. Tielinjan eri-
koisuus oli hyvin suora linjaus, johon kuului n. 27 kilometriä pitkä, lähes vii-
vasuora tieosuus. Tämä suoraviivainen linjaus, joka päättyi Kissakivenmäelle,
on pääosin jäänyt uuden, 1970-luvulla rakennetun tienparannuksen (vt 23)
alle. Vastaavia hyvin suoraksi linjattuja aikakauden tielinjoja Suomessa ovat
mm. Härkätien uudistamiseen liittynyt ns. Rehbinderin oikaisu Rengossa
1850-luvulta.

Maantieverkko täydentyi 1900-luvun alkuun mennessä Kankaanpään ja Kurun
kirkonkyläen lisäksi Jalasjärven ja Karvian kirkonkyläen johtaviin maanteihin.
Parkanossa näiden 1800-luvulla rakennettujen maanteiden merkitys kirkonky-
län ja asutuksen sijoittumiseen oli ja on edelleen merkittävä. Maatalouskau-
della asutus levisi vanhojen maanteiden suunnassa ja kaupparakennukset ra-
kennettiin maanteiden ja paikallisteiden risteyskohtiin 1800-luvun jälkipuoliskolla
kun elinkeinovapaus lisääntyi. Hyvä kauppapaikka muodostuikin Parkanon
kirkon tuntumaan, jossa kohtasivat 1900-luvun vaihteessa neljä maantietä

Parkanon 1900-luvun keskeisiä liikennerekenteitä ovat 1930-luvulla rakennet-
tu Haapamäki-Pori -ratalinja ja 1970-luvulla valmistunut Tampere-Seinäjoki -
oikorata. Maantieliikenne ja autoilu kasvoivat voimakkaasti 1960-luvulta alka-
en, jolloin myös uusi valtatieverkko valmistui. Maantieliikenteen kasvu vaikut-
ti myös samaan aikaan nousevan kaupunkirakenteen hajoamiseen. Parkanos-

sa uusi valtatie linjattiin Kirkkojärven rantapelloille, jolloin se korvasi vanhaa raittia seuranneen tielinjan. Autoliikenteen ja liikennereittien kasvu näkyi myös 1900-luvun lopulla taajaman ja kaupan painopisteen siirtymisessä yhä enemmän kolmostien varteen, jolloin vanha kauppaverkko supistui.

Parkanon historialliset tielinjat

Parkanon tie: Maantie Kankaanpäästä Parkanoon rakennettiin 1834-1836 ja sitä korjattiin 1860-luvulla. Vanha tielinja noudatti nykyteistä seuraavien teiden linjausta; valtatie 23-Kissakivenkatu- Parkanontie- Heikintie- Aureentie. Tielinja on pääosin uudistunut ja valtatieläiset ovat katkaisseet ja muutaneet sen luonnetta. Vanhinta osuutta edustaa Kissakiventie, jossa on nähtävissä vähäisessä määrin kapeaa, mutta suoraviivaista tieosuutta.

Maantien rakentamisen jälkeen, vuonna 1865, tehtiin päätös kievareiden asettamisesta tien varrelle. Parkanossa kievaripaikoiksi tulivat Raivaala ja kirkonkylä, joista jälkimmäisessä kievaria pitivät vuorollaan Kana, Viinikka ja Urho.

Kuva: Vanhat tiet eivät aina ole mutkaisia. Suoraviivaisesti jo 1830-luvulta alkaen maisemaa leikanneen vanhan Parkanontien linjausta on nähtävissä enää lähinnä Kissakiventien varrella. Nykyaikaiseen tientekoon liittyvät suuret maapenkereet ja –leikkaukset mahdollistuivat lähinnä vasta 1960-luvulla koneiden yleistyessä, samassa yhteydessä luovuttiin myös pyrkimyksestä maisemaa suoraviivaisesti leikkaavista valtatielinjoista.

Jalasjärventie: Parkano-Jalasjärventie rakennettiin 1853 ja sitä korjattiin 1860-luvulla. Nykyisin tielinjan paikalla kulkee lähinnä Parkanontie - Käenmäentie. Ilmeisesti tätä tielinjaa edelsi yhteys, joka on ollut käytössä jo 1800-luvun alkupuolella, Suomen sodan aikaan. Nykyisen valtatie 3. valmistamisen jälkeen tie on ollut paikalliskäytössä ja sen kaukoliikenteen luonne on kadonnut. Tielinja on mahdollisesti kulkenut ennen 1930-lukua Käenmäen tilan pihapiirin kautta.

Parkano v. 1863

Kuva: Parkanon tielinjat Suomen yleiskartassa 1860-luvulla. Päätieksi on merkitty Kankaanpää-Parkano-Kuru -maantie. Pienempiä maanteita ovat Jalasjärvelle ja Ikaalisiin (Seläntaustantie) vievät maantiet. Neljäs maantie Karvialle valmistui vasta 1900-luvun vaihteessa. Parkanon kirkko sijoittuu vanhaan tapaan vesistöjen väliin jäävälle kannakselle. (Suomen yleiskartta, Gylden 1863)

Seläntaustan tien oikaisu: Seläntaustantie rakennettiin 1852 Ikaalisista Parkanoon. Tie yhtyi vanhaan Parkanontiehen Niininevalla. Tielinjaan tehtiin lähemmäksi Parkanonjärveä tieoikaisu vuonna 1868, jolloin oikotien ja Parkanontien risteys tuli Kissakivenmäen päälle. Risteykseen syntyi asutusta ja kauppoja 1800- ja 1900-luvun vaihteessa. Tielinja, nykyinen Tampereenkatu, on säilynyt perusparannettunakin Kissakivenmäen alueella kapeana, hiekkapintaisena ja maastonmuotoja seuraavana. Vanhempaa, käytöstä poistunutta linjausta on nähtävissä lyhyt osuus valtatie 3 ja Tampereenkadun risteyksessä.

Kuva: Seläntaustantien 1860-luvun oikaisun vanhaa tielinjaa kolmostien varrella, joka jäi käytöstä valtatie 3 valmistuessa 1960-luvulla.

Karvian maantie: Parkanosta Karvialle (kt. 274) nyk. Satakunnankatu-Pentintie-Kiveläntie-kt 274, rakennettiin maantieksi 1901. Kirkonkylästä lähtevän tien alkupää pohjautuu ilmeisesti vanhaan Kanan talolta lähteneeseen polkuun. Tien ja sitä edeltäneen polun varrelle kehittyi maatalouskaudella Vuorijoen pieni kylämäinen taajama.

Parkano v. 1920

Kuva: Parkanon seudun tieverkko vuoden 1920 kartassa, jossa näkyy hyvin Parkanon kirkonkylän sijainti vesistöjen välissä olevalla harjulla neljän, Jalasjärvelle, Karvialle, Kuruun ja Kankaanpään vievien maanteiden risteyksessä. Erityisesti luoteeseen lähtevän ja Kankaanpään kirkolle johtavan maantien (1837) suoraviivainen linjaus korostuu muuhun tiestöön verrattuna. Muita alueen maanteitä oli Seläntaustan tien oikaisu, jonka risteys sijoittui Kissakivenmäen päälle. Vanhempaa asutus- ja liikennereittiä edustaa kaava Suomenselältä useiden koskien kautta Kyrosjärveen ja edelleen Kokemäenjokeen laskeva vesistö, jonka solmukohtaan Parkano syntyi. Kanan talo ja myöhemmät Parkanon kirkonkylä ja maantiet sijoittautuivat aina 1950-luvulle saakka selkeään maisemakohtaan harjulle. Vasta uusi vt 3 1960-luvulla siirsi painopisteen harjun juurelle, Kirkkojärven rantaan.

Valtatie 3: Helsingistä Pohjanmaalle vievä valtatie 3 määritettiin ensimmäisen kerran 1938. Tampereelta Vaasaan tie noudatti pääosin nykyisen linjauksen suunnassa kulkeneita ja alkujaan lähinnä kirkonkylää yhdistäneitä paikallisteitä. Parkanossa valtatie 3:n linjaus oli osa vanhaa kirkonkylän raittia. Kolmostien linjaus noudatti nykyisistä teistä Tampereenkatu-Parkanontie-Käenmäentien linjausta. Nykyisin tiellä ei ole enää yhtenäistä, läpikulkuluonnetta, vaan se on jäänyt pääosin kaupunkitaajaman paikallisliikenteen käyttöön. Uuden kolmostien rakentaminen katkaisi vanhan tielinjan Parkanon etelä- ja pohjoispuolella.

Valtakunnallisen päätieverkon rakentaminen ja uudistaminen alkoi sotien jälkeen. Helsingistä Vaasaan vievän valtatie 3:n uudistaminen alkoi 1950-luvulla ja se valmistui 1960-luvulla. Parkanossa raittia seurannut tie linjattiin kirkonkylän länsipuolelle, Kirkkojärven rantapelloille. Parkanossa leikkaavat valtatie

3 ja 23 edustavatkin ajan tienrakentamista, jossa oli luovuttu viivasuorasta linjauksesta ja tilalle oli tullut loivasti kaarteleva, osin maastonmuotoja seuraava linjaustapa. Pellot menettävät samaan aikaan elintärkeän merkityksensä, joten valtatie voitiin rakentaa mm. Pappilan hyvien peltojen halki. Rantojen hyödyntäminen asuinrakentamiseen oli vasta kaukana tulevaisuudessa.

Kulttuurihistorialliset arvot: tie- ja rautatielinjat

Vanhoilla maantielinjoilla ja niiden risteyksellä on merkittävä osuus Parkanon raitin syntymisessä ja asutuksen leviämisessä aina maatalouskaudelta kaupunkitaajaman aikaan. Haapamäki-Pori -rataosuus muodostaa edustavan 1930-luvun kokonaisuuden, johon sisältyy ratapihan monipuolisen rakennuskannan lisäksi rautatien linjaus lukuisine siltoineen.

2.1.3 Parkanon kirkonkylän ja kaupunkikeskustan kulttuurimaisemat

Parkanon nykyisestä keskustasta muodostui asutuksen, kaupan, liikenteen ja hallinnon keskus, kirkonkylä, lähinnä 1800-luvun jälkipuoliskolla. Kirkonkylän raitti säilyi alueen kaupan keskustana aina 1960-luvulle, jonka jälkeen rakennettiin kaupunkimaisen taajaman asutuksen, teollisuuden ja kaupankäynnin painopiste on siirtynyt tällöin rakennetun valtatie varteen, vanhan raitin länsipuolelle.

Parkanon kirkko rakennettiin alueen asutuksen ja silloisten liikennereittien eli järvien ja jokien risteykseen. Viljelyyn sopivien Viinikanjoen ja Kirkkojärven rantojen asutus oli vahvistunut useilla 1700-luvun lopulla perustettujen tilojen ja torppien vaikutuksesta. Kanajärven eli myöhemmän Kirkkojärven ja Viinikanjoen väliselle moreeniharjanteelle rakennetulle kirkolle oli helppo tulla vesistöjä pitkin. Sama vesistö oli välittänyt Pohjanmaalle ja eräalueille kulkevaa liikennettä jo keskiajalta alkaen. Kirkkojärvestä Viinikanjokeen laskevan joen yhtymäkohdassa kasvoi myös kansantarinan mukaan erämiesten parkattu kuusi tai mänty, josta alue sai nimensä.

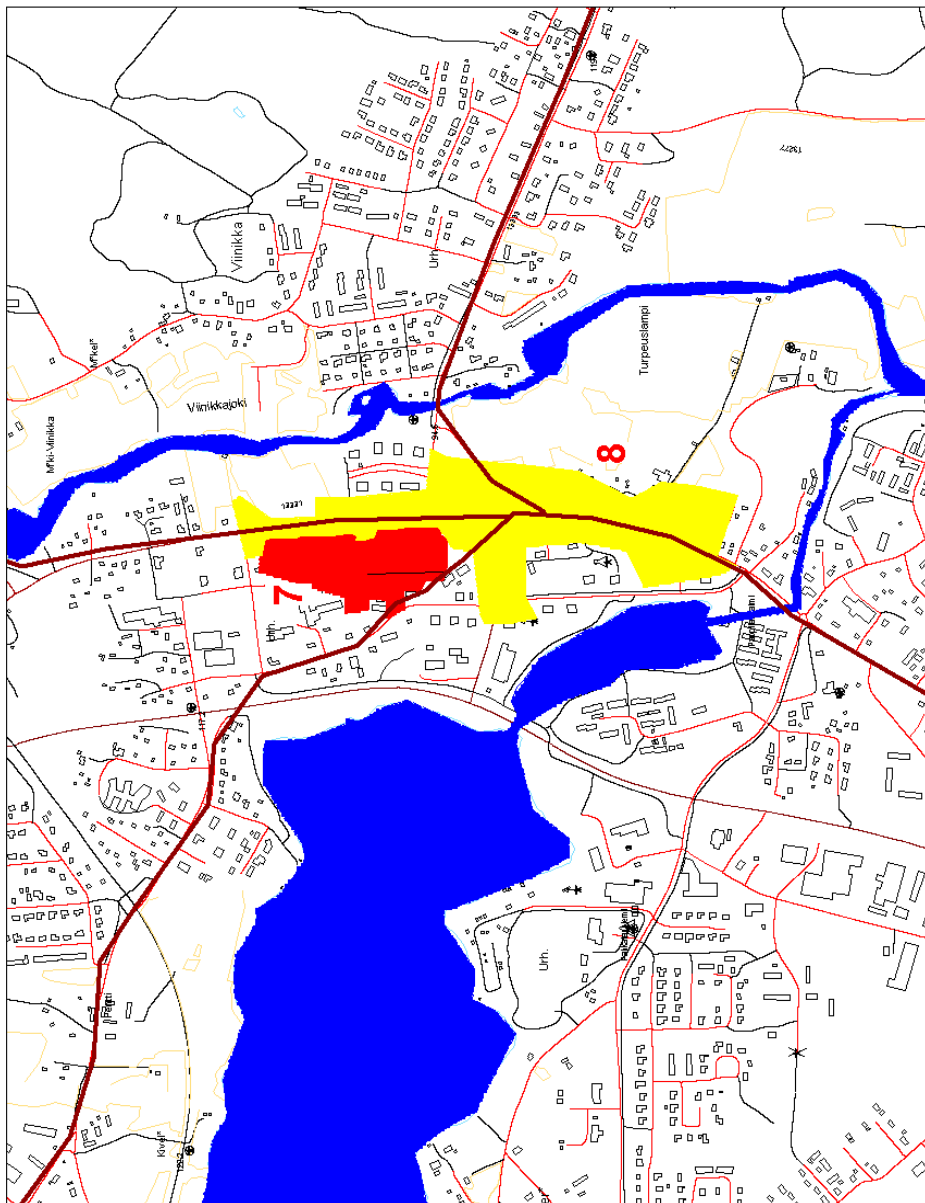
Etelästä, Parkanojärven suunnasta Viinikanjoki oli soutukelpoinen aina Turpeuslammelle saakka, josta oli lyhyt matka jokilaaksoa rajaavan harjun korkeimmalle kohdalle rakennetulle kirkolle. Kirkonkylän kehityksen kannalta merkittäviä olivat alueen maantiet, joiden rakentaminen alkoi 1830-luvulla Kankaanpäästä, Parkanoa ja Kurua yhdistävästä maantiestä. Tätä ennen Parkanossa oli lähinnä vähäisiä kyläpolkuja, jotka yhdistivät, kyliä, taloja, peltoja ja eräalueita. Tie Parkanosta Jalasjärvelle valmistui 1850-luvulla ja maantie Karvialle 1900-luvun alkupuolella. Näiden neljän tien risteys sijoittui nykyiseen keskustaan, Kanan talon ja Kirkon väliin. Kirkonkylä alkoi kasvaa maanteiden risteyksen ympäristöön, johon rakennettiin mm. Parkanon ensimmäinen koulu ja kauppa sekä myöhemmin mm. seurantalo Päivölä, kunnantalo ja paloasema. Parkanon markkinat pidettiin ensimmäisen kerran 1880-luvulla raitin pohjoispäässä.

Arvoalueeksi on rajattu harjanteelle sijoittuvat Parkanon kirkonkylän keskeiset alueet: Parkanon kirkonmäki (7) ja Parkanon keskusraitti (8) .

Kuva: Maatalouden ulkopuolinen, mm. kauppa-, hallinto- ja koulurakentaminen keskityi harjulle sijoittuvan Kirkonkylän raitin varrelle kapeaksi nauhaksi. Viinikanjoen varrelle raivattu viljelymaisema on rajannut kirkonkylää ja nykyistä kaupunkia alusta saakka. Kanan talo sijoittuu kuvan vasempaan laitaan ja sen jo keskiajalla raivatut pelot sijoittuvat rinteisiin. Harjua rajaavien peltöjen vuoksi asutus levisi aina 1950-luvulle saakka vanhojen maanteiden suunnassa, keskittyen maiseman metsä- ja mäki-alueille. Vanha peltöjen rajaama kirkonkylämiljö on nähtävissä kaupungistumisesta huolimatta Yliskyläntien varrelta.

LIITEKARTTA:
PARKANON KESKUSTAN ARVOALUEET

7. KIRKONMÄKI 8. PARKANON KESKUSRAITTI

Kirkonkylän arvoalueet

7. Parkanon kirkonmäki. Parkanon historiallinen kirkkomiljö sijoittuu vesistöjen väliin jäävän harjanteen korkeimmalle kohdalle, Kuttikallion päälle. Vanhoista maanteistä kirkonmäen rinnettä sivusivat Karvian ja Jalasjärven maantiet. Kirkkomiljöön muodostavat vuosien 1804-1916 välillä rakennetut kirkko, tapuli, lainamakasiini, hautaushuone ja hautausmaa. Kirkkomiljöön modernia arkkitehtuuria edustaa matala seurakuntakeskus 1970-luvulta. Kirkkomiljöön lisäksi on kirkonmäen rinteessä vanhojen maanteiden varrella säilynyt kauppoja, asutusta ja mm. nimismiehen talo, jotka edustavat etupäässä 1800- ja 1900-luvun vaihteen puurakentamista. Kirkonkylän ensimmäinen, 1880-luvun markkinapaikka sijoittuu alueen pohjoisreunalle. Vanhaan kirkonkylään olennaisesti liittyvä alue muodostaa vanhempaa rakennusperintöä ja -historiaa edustavan kokonaisuuden Parkanon sotien jälkeen merkittävästi uudistuneen kaupunkikuvan yhteydessä.

Arvo: Parkanon historiallinen kirkkomiljö, johon liittyy liikenne- ja asutushistoriallisia arvoja.

Arvoluokka: I

Kuva: Näkymä Kirkkokadulta

8. Parkanon keskusraitti. Parkanon pääkadun, Parkanontien muodostava vanha raitti muodostaa Parkanon kirkonkylän historiallisen kaupan, palveluiden, hallinnon ja liikenteen solmukohtan. Vanhaan maantiehen pohjautuvassa raitissa on nähtävissä sotien jälkeinen Parkanon kaupungistumiseen ja teollistumiseen liittyvä rakennemuutos. Sotien jälkeinen rakenteellinen uudistuminen kauppapaikkana kuitenkin päättyy jo pääosin 1970-luvulla, jolloin liikenteen lisäksi Parkanon asutuksen, teollisuuden ja kaupan painopiste alkaa siirtyä harjun länsijuurelle linjatun uuden valtatie 3 varteen. Tämä painopisteen muutos näkyy rajaukseen mukaan otetussa Keskuskadussa, joka rakennetaan yhdistämään vanha raitti ja valtatie. Keskuskadun mittakaava ei enää ollut sidottu vanhaan tielinjaan, vaan se muodostaa pääosin yhtenäisen 1970- ja 1980-luvun rakentamista ja katutilaa edustavan kokonaisuuden. Vanhan raitin kaupan, hallinnon ja palveluiden rakenteet on rakennettu muutama poikkeusta lukuun ottamatta vuosina 1950-1985, raitilla 1980-lukua edustaa lähinnä vain kaupungintalo ja kansaneläkelaitoksen rakennus. Paikan pitkä historia näkyy raitin ja sotaa edeltävien liikerakennusten lisäksi jo keskiajan lopulla perustetussa Kanan talon talonpoikaisessa pihapiirissä. Raitti edustaa vanhaan tielinjaan sovitettua sotien jälkeen uudistunutta liikekatua, joka rakennuskannan ja materiaalien kirjavuudesta huolimatta muodostaa mittakavallisesti varsin yhtenäisen kirkonkylän ja kaupungistumisen kehityksestä kertovan kokonaisuuden.

Arvo: Parkanon historiallinen kaupan, hallinnon ja asutuksen keskus, jossa näkyy vanhan kirkonkylän raitin rakennuskannan uudistuminen 1950- ja 1960-luvulla.

Arvoluokka: II

Kuva: Vanhaan maantiehen ja Kirkonkylän raittiin pohjautuvan Parkanon keskustan liikerakennuksia. Sotien jälkeistä kehitystä edustavat raitin matala ja väljä katutila, johon liittyy puistoistutuksia ja kevyen liikenteen väylät. Parkanon keskustan katukuvan muodostavat pääosin 1950-luvulla tai aiemmin rakennetut kaksikerroksiset ja harjakattoiset liikerakennukset ja 1960-luvun tasakattoiset liikerakennukset. Toimintojen osittainen painopisteen siirtyminen uuden kolmostien varteen 1960-luvun jälkeen aiheutti myös raitin rakentamisen vähenemisen, jolloin katukuvan kehityksen seuraava vaihe kaupan liike- ja parkkitilojen kasvu katujulkisivussa jäi puuttumaan Parkanon raitilta.

2.1.4 Teollistuva ja kaupungistuva Parkano

Parkanon elinkeinoissa ja rakentamisessa selkeästi näkyvä rakennemuutos käynnistyi sotien jälkeen. Sotien jälkeisen aikaan liittyvät Parkanossa siirtolaiset ja jälleenrakennuskausi, jonka rakennuskantaan liittyvät lukuisten omakotitalojen ja liikerakennusten lisäksi mm. kunnantalo, sairaala, koulut, voimala, muuntajat, virastotalo ja TVH:n varikko. Rakentaminen keskittyi myös vielä perinteisille paikoille raitin ja vanhojen maanteiden varsille, välttämättä pelloille rakentamista. Aikakausi näkyy hyvin rakennusten julkisivuissa, jotka olivat pääosin roiskerappauksella käsiteltyjä. Sotien jälkeinen aika oli sotia seuranneiden pulavuosien hellitettyä myös nousevan elintason ja hyvinvointisuomen rakentamisen aikaa. Aika oli myös Parkanossa teollistumisen ja kaupungistumisen aikaa.

Parkanossa maankäytön kunnallinen suunnittelu käynnistyi vuonna 1949 kunnallisella suunnittelutoimikunnalla, joka 1957 muutettiin suunnittelulautakunnaksi, jonka tehtäväksi tuli kunnan suunnitelmallinen kehittäminen, teollistaminen ja kaavoitus. Ensimmäinen rakennuskaava valmistui keskustan alueelle 1961. Kaavan perusajatuksena ollut pientalovaltaisuus sai kuitenkin nopeasti väistyä seuraavina vuosina kun Mekes Oy:n tehtaan perustaminen toi uuden mittakaavan rakentamiseen. Kirkkojärven maatalousmaiseman reunalle nousi suuri teollisuusalue ja pellolle kaksi rivitaloaluetta. Kunta tuki lisäksi teollistumista rakennuttamalla uuden valtatie 3 varteen 1960-luvulla kaksi tiilistä teollisuushallia. Samaan aikaan valmistuivat myös Viinikanahteen viiden kerrostalon ryhmä. Sotien jälkeen liikkeelle lähtenyt maankäytön suunnittelu, kaavoitus myös eriytti ajan hengen mukaisesti asutuksen, teollisuuden ja palvelut ja liikenteen omiksi kokonaisuuksiksi laajalle alueelle. Rakennustavan ja mittakaavan lisäksi muutokset kohdistuivat jo 1960-luvulla peltomaisemaan, joka nopeutti maiseman murrosta.

Elinkeinojen ja rakentamisen murros näkyi nopeasti kirkonkylän raitin varren asuin- ja liikerakentamisessa 1960-luvun alkupuolella. Kaupan ja asutuksen painopiste säilyi vielä tällöin raitin varrella, johon rakennettiin ensimmäiset kerrostalot ja modernia muotokieltä ja teollisia rakennusmateriaaleja edustavat liiketalot. Uutta aikaa olivat myös teollisuusalueet, jotka sijoittuivat kirkonkylän ulkopuolelle. Teollistumisessa näkyvin ja merkittävin oli Mekes oy:n saaminen Parkanoon. Tehtaan lisäksi kunnan ensimmäiset rivitalot rakennettiin Mekes oy:n toimesta tehtaan lähelle. Keskustassa kirkonkylän raitin murros liikerakennusten lisäksi Viinikanahteen kerrostaloina. Rakentamisen huipputahti Parkanossa ja kuten myös muualla Suomessa ajoittuu 1970-luvulle. Tällöin rakentuivat mm. Pahkalan, Pentin, Kallion ja Viinikan omakotialueet.

Parkanon nopea rakennemuutos elinkeinoissa ja rakentamisessa näkyi kaavoituksessa ja tulevaisuuden odotuksissa. Vuoteen 1987 mennessä Parkanossa asemakaavat oli laadittu jo 600 hehtaarille. Ensimmäinen yleiskaava laadittiin 1980-luvulla ja sen mitoituksena oli varautuminen Parkanon väkiluvun kasvusta noin 35 000 asukkaaseen 2000-luvulle tultaessa. Vuonna 1973 Parkanon kauppalan perustamisen aikoihin kunnan väkiluku oli noin 8500 asukasta. Tästä luvusta Parkanon väkiluku on laskenut, ollen tällä hetkellä n. 7100. Samassa ajassa keskustaajaman väkiluku on kohonnut 4000 asukkaasta noin 1000 asukkaalla.

Kaupunkiajan rakentaminen myös sijoittui edelleen pääosin vanhoille alueille, kirkonkylään ja vanhojen maanteiden varsille. Hyviä esimerkkejä vanhojen maanteiden varsille rakentuneista kaupunginosista ovat mm. Kairolammen (2), Viinikan (3) ja Kallion (4) kaupunginosat, joissa maiseman pohjana olivat maantien lisäksi vanha kantatalo ja siihen liittyvät rantapellot. Ainoastaan val-

tatien 3 varrelle, rakentamattomalle metsäharjanteelle rakentunut Pahkala (5) edustaa puhtaasti vanhasta maisemasta riippumatonta nykyaikaista taa-jamarakentamista. Vatusen (6) kaupunginosan rakentuminen pohjautuu lähinnä Mekes Oy:n tehtaaseen ja siihen liittyneeseen asuinrakentamiseen. Pentin (7) kaupunginosan pohjana ovat myös vanha maantie sekä Pentin ja Kivelän maatilat. Vahvimmin ajan kaupunkimaisema rakentui valtatie 3 varrelle, jonka ympäristöön on keskittynyt pääosa Parkanon 1970-luvun jälkeisestä kerrostaloista, teollisuudesta ja kaupasta.

Raitin uudistuminen oli alkanut jo sotien jälkeen ja se jatkui vielä koko 1960-luvun ajan. Vasta 1970-luvulla painopiste alkoi siirtyä valtatie varreen, jossa kerrostalot rakentuivat uuden Satakunnantien varrelle. Valtatie varrella teollisuuden, kaupan ja asutuksen ohella vesitorni muodosti uuden kaupunkiajan kiintopisteen. Yhteiskunnan muutokset, liikenteen, vapaa-ajan ja hallinnon kasvu näkyivät 1970- ja 1980-luvulla rakentamisessa, jota edustavat urheiluja liikuntatalo, keskusurheilukenttä, leirintäalue, seurakuntatalo, kaupungintalo, kansaneläkelaitos ja Käenkosken pururata, jotka hallintoa lukuun ottamatta sijoittuivat jo selkeästi vanhan keskustan ulkopuolelle.

Parkanon ensimmäisiä, 1960- ja 1970-luvun aluerakentamiskohteita edustavat kerros- ja rivitaloalueet

Kuva: Viinikanahteen kerrostalot. Parkanon ensimmäiset kerrostalot sijoittuivat vielä 1960-luvun alkupuolella vanhan pääliikennereitin, raitin varrelle.

Kuva: Mekes Oy:n 1960-luvun alun teollisuus-, asuin- ja palvelurakenteiden erottaminen omiksi kokonaisuuksiksi noudattaa sotien jälkeisen ajan kaavoitusihanteita. Erityisesti entiseen peltomaisemaan sijoittuvat ns. M-rivitalot noudattavat ajan lähiöistä tuttua maastoon sopeutuvaa rakentamista. Väljyys ja avoimet nurmikentät kuuluvat ajan henkeen, joskin Parkanossa tontin laajuus ja pelto lähtökohdana tarjosivat jo luonnolliset lähtökohdat suunnittelulle.

Kuva: Valtatien ja kaupunkiajan kulttuurimaisema, kerrostaloja Satakunnankadun varrella. Parkanon kaupungistumisen uusia rakenteita ja painopisteen siirtymistä kohti valtatieä edustaa Satakunnankatu ja sen varrella 1970-luvulta alkaen rakennetut kerrostalot. Kirkonkylän harjun länsirinteen kerrostalot, liiketalot, kaupungintalo, viheralueet ja Pappilansalmen suihkukaivo muodostavat keskeisen, 1970- ja 1980-lukua edustavan keskustanäkymän Parkanosta valtatie kulkijoille.

Kuva: Näkymä Kirkkojärven Pahkalanniemestä, leirintäalueelta keväällä 2010. Järven rannassa on valtatie 3 ja sen varrella mm. Satakunnankadun kerrostaloja ja liiketiloja. Taustalla näkyy harjanteella vanhempaan maisemaan liittyvä Parkanon kirkon tapulin torni.

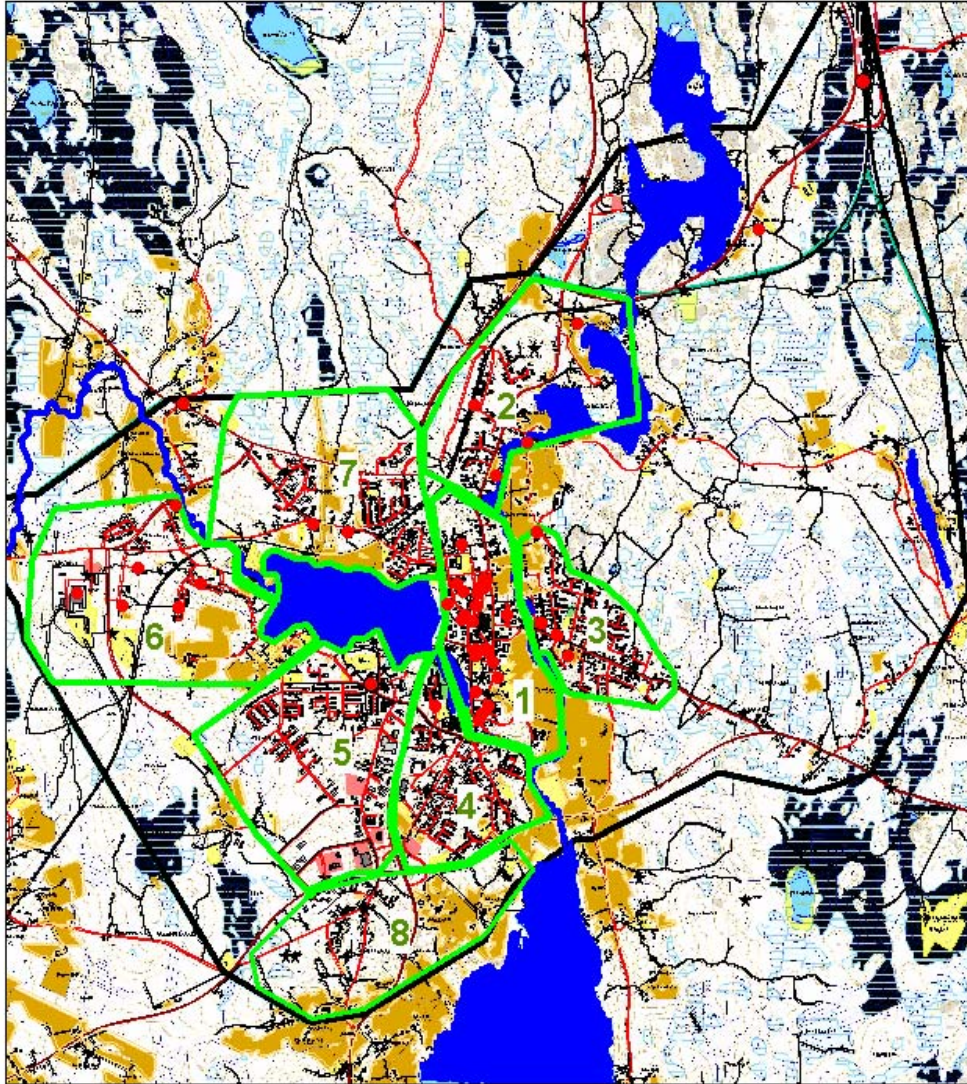

Kuva: Kallion kaupunginosaan kenkätehtaan viereen rakennetut Elokankaankadun kolme kerrostaloa edustavat jo 1970-luvun teollisempaa, julkisivultaan köyhempää elementtirakentamista. Väljästi rakennettuun alueeseen liittyy rakennusten väliin jäävä laaja puistomainen piha.

3 Parkanon kaupunginosat

Parkanosta tuli kauppala 1972 ja kaupunki 1977. Harjanteella sijaitsevasta kirkonkylästä muodostui ensimmäinen kaupunginosa ja loput seitsemän kaupunginosaa sijoituivat keskustan ja Kirkkojärven ympäristöön. 1960-luvun elinkeinojen, liikenteen ja rakentamisen vahvaan rakennemuutoskauteen sijoituvasta Parkanon kaupungista tuli rakenteellisesti varsin väljä ja hajanainen. Rakenteen hajoamiseen vaikuttivat maanomistuksen, vesistöjen ja vanhan tieverkon lisäksi kirkonkylän maisemaa tiukasti rajaavat peltoalueet, joilla viljely jatkui edelleen. Vanhojen maanteiden lisäksi asutusta, teollisuutta ja kauppaa veti puoleensa uusi valtatie 3, jonka vaikutukset näkyivät selkeästi vanhan raitin varrella, jossa rakentaminen taantui 1970-luvulla. Teollisuuden alkuvaiheen keskeinen tekijä Mekes Oy sijoittui myös Haapamäki-Pori rautatieyhteyden vuoksi selkeästi keskustan ulkopuolelle, Kirkkojärven länsipäähän. Taajaman leviämistä ohjasi myös ajan toimintoja hajauttavat kaavoitusihanteet ja toisaalta odotukset Parkanon väkimäärän merkittävästä kasvusta 1900-luvun jälkipuoliskolla. Tiiviisti rakennettuja kaupunkimaisia taajamaosia tai edes katukuvia syntyi kuitenkin vain paikoitellen ja usein vasta pitkän ajan kuluessa. Kaupunginosien sijoittumiseen vaikuttivat vahvasti vanhat maantiet ja uusi kolmostie, joiden varsille syntyi teollisuus- ja omakoti- ja rivitaloasutusta. Kerrostalorakentaminen keskittyi pääosin keskustataajamaan.

LIITEKARTTA, PARKANON RAKENNETUN YMPÄRISTÖN SELVITYS
KOHTEET JA KAUPUNGINOSIIN POHJAUTUVA ALUEJAKO

ALUERAJAUS JA JÄRJESTYSNUMERO
(Aluerajauksien pohjana on käytetty kaupunginosia,
rajat eivät edusta virallisia rajoja.)

KAAVA-ALUEEN RAJAUS

KOHDEMERKINTÄ

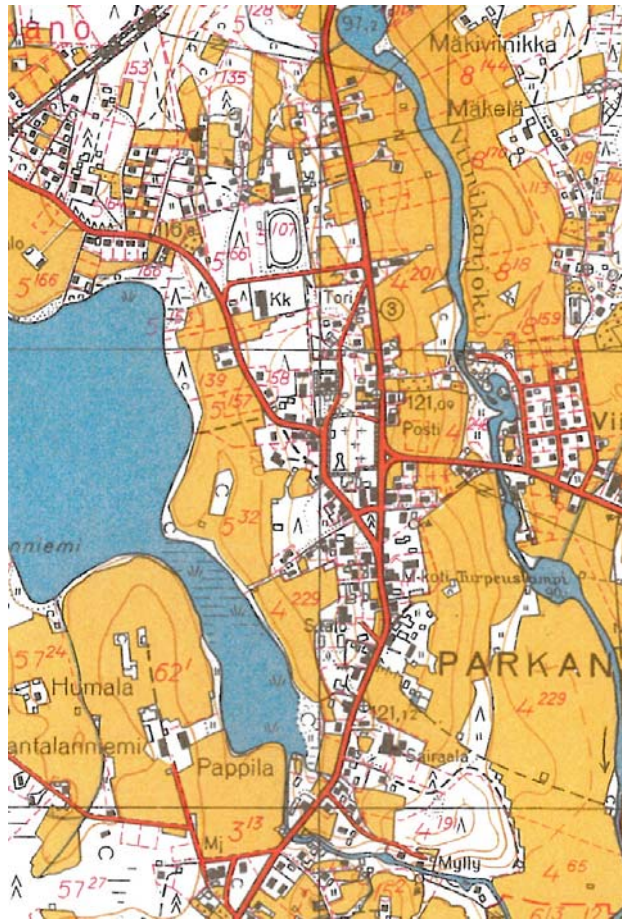
3.1 Ensimmäinen kaupunginosa, keskustaajama

Harjulle, vanhan kirkonkylän raitin varrelle sijoittuva Parkanon keskustaajama on rakennuskannaltaan selkeästi eriytynyt rakennustyypeiltään omiksi kokonaisuuksiksi. Kaupunkia edeltäneestä kirkonkylä- ja maatalousvaiheesta on säilynyt verrattain vähän rakennuskantaa, lähinnä kirkon ympäristössä ja yksittäisinä rakennuksina keskustan vanhojen maanteiden varsilla. Kirkonkylän vanhaan raittiin liittyvät kaupan, hallinnon ja palveluiden rakennukset ovat rakennettu pääosin sotien jälkeen, vuosina 1945-1985. Kolmannen ajallisen ja rakenteellisen kokonaisuuden muodostavat kirkon pohjoispuolella sijaitseva koulukeskus, jonka keskeiset rakennukset ovat 1950-luvulta. Tämän väljästi jälleenrakennuskaudella rakennetun koulukokonaisuuden reunoilla on samankäistä omakotiasutusta. Neljännen, kaupungistumiseen ja valtatie vaikutuksiin liittyvän kokonaisuuden muodostavat Satakunnankadun ja Keskuskadun 1970-luvun jälkeiset kerros- ja liiketalot, jotka muodostavat keskeisen osan valtatie kaupunkikuvaa ja pääsisäänkäynnin Parkanon vanhaan keskustaan. Omiksi arvoalueiksi keskustaajamassa on rajattu paikkakunnan vanhimpaan historiaan liittyvät kirkonmäki ja raitti, joista jälkimmäisessä on nähtävissä myös modernin taajamarakentamisen alkuvaihe.

Parkanon keskustaajaman alueelta on nostettu esiin 19 kiinteistöä, jotka edustavat pääosin kirkonkylään liittynyttä yksityistä ja julkista rakentamista. Nuorimmat kohteet ovat kaupungistumisen alkuvaiheesta. Nykyistä kaupunkia edeltäneestä puisesta kirkonkylästä on säilynyt vain vähän jälkiä, joten valinnassa painottuvat osittain niiden harvinaisuus.

Parkanon kirkonkylä muodostui harjanteelle lähinnä 1800-luvun lopulla. Keskeisiä tekijöitä olivat vanhat maantiet, jotka kohtasivat harjanteella 1800-luvun alussa rakennetun kirkon ja historiallisen Kanan talon tuntumassa. Maaseutumainen miljöö säilyi keskustassa aina 1800-luvun lopulle saakka, jolloin kaupan vapautuessa maanteiden risteykseen alkoi syntyä kauppia ja asutusta. Ensimmäisten kauppiajen lisäksi torikauppa alkoi raitin varrella, Kuttikallion juurella 1880-luvulla. Kirkonkylän ja pitäjän kehitys näkyi koulujen, kauppiajen lisäksi myös ensimmäisten pankkien perustamisena 1880-luvulla maanteiden risteykseen.

**Kuva: Parkanon kirkonkylä maaseutukauden lopulla, juuri ennen teollistumisen ja taa-
jamarakentamisen alkua vuonna 1959. Keskeiset maantiet
kohtaavat harjulla, jonka päälle
asutus ja kauppa ovat
keskittyneet pitkäksi nauhaksi.
Keskeisiä rakennuksia ovat
risteyksessä sijaitseva kunnatalo
ja harjun korkeimmilla kohdilla
sijaitsevat kirkko ja aikaisemmin
myös hallinnon ja
suojeluskuntain käytössä ollut
seuratalo Päivölä. Sotien
jälkeisen yhteiskunnan kehitys
Parkanossa näkyy julkisessa
rakentamisessa, jota edustavat
keskustassa mm. 1950-luvulla
rakennetut sairaala, kunnantalo,
kaksi koulua ja urheilukenttä
sekä useat raitin
liikerakennukset. Maisemallisesti
kirkonkylän harjua rajaavat vielä
selkeästi vesistöihin liittyvät
rantapellot. Rakentamisen uutta
aikaa enteilevät keskustan
pohjoisosiin sotien jälkeen
rakennetut koulut ja
omakotitalot, jotka sijoittuivat jo
vähäisessä määrin myös pellolle.
Viinikanjoen varrella Köhmölään
1940-luvulla aloitettu
pientaloalue erottuu myös hyvin
pellolle rakennettuna, hyvin**

Parkanon keskusraitin yleisilme on huolimatta 1960- ja 1970-luvun murroksesta säilynyt suhteellisen yhtenäisenä ja tiiviinä. Parkanon raitin rakennuskanta on yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta rakennettu 1940- ja 1980-lukujen välillä. Rakennuskanta koostuu pääosin liikerakennuksista, joihin liittyy katutilan liiketilojen lisäksi usein yläkertaan sijoitettuja asuintiloja. Hallinto- ja palvelurakentamista edustavat kaksi kaupungintaloa (1952 ja 1983) ja terveyskeskus (1958). Rakennusmateriaaleissa on edustettuna kaikki vuosikymmenten materiaalit, puu, rappaus, tiili ja julkisivulevyt. Huolimatta rakentamisen muutoksista 1950-luvulta 1970-luvulle sijoittuvat kaksi- tai kolmikerroksiset asuin- ja liikerakennukset varsin yhtenäisesti lähelle katutilaa. Myöhemmät, 1900-luvun lopun liikerakentamisen edelleen kasvanut mittakaava, laajat parkkipaikat matalien, syvärunkoisten liikerakennusten edustalla, puuttuvat näin ollen Parkanon raitilta. Ainoastaan kaupungintalon edustalla on huomioitu autoilun kasvanut merkitys laajempina parkkialueina.

Vanhempaa rakennuskantaa edustavat raitin varrella lähinnä entinen säästöpankin rakennus 1920-luvulta ja yksittäiset kaupparakennukset raitin pohjoispäässä. Keskeisen kauppapaikan, vanhojen maanteiden risteyksen, nykyisen Keskuskadun ja Parkanontien risteyksen valtasivat pääasiassa kaupalliikkeet ja kunnantalo 1950- ja 1960-luvulla.

Kuva: Parkanon raitin rakentaminen ja mittakaava edustavat pääosin 1950- ja 1960-luvun liikerakentamista, oikealla näkyvät entiset yhdyspankin aumakattoinen (1954) ja säästöpankin pulpettikattoinen rakennus vuosilta 1954 ja 1964. Vasemmalla on Keskuskadun ja raitin risteyksessä sijaitseva 1960-luvun liikerakennus.

Sotien jälkeinen jälleenrakennuskauden vahva rakentaminen näkyy myös edelleen raitin varrella. Tämän kauden edustavia julkisia rakennuksia ovat jo mainittujen sairaalan ja kunnantalon lisäksi mm. Yhdyspankin talo (1954). Ajan rakentamista yhdistäviä tekijöitä ovat mm. satulakatto ja julkisivujen rappaaminen. Samaa rakennustapaa edustavat raitin tuntumassa olevat valtion virastotalo (1961) keskuskansakoulu (1951) ja yhteiskoulun vanha osa (1950-l). Osittain jälleenrakennuskauden julkisivuissa käytettiin peiterimavuorausta. Näitä puuvuorattuja kaupparakennuksia on mm. raitin pohjoisosisa.

Jälleenrakennuskaudella yleinen satulakatto ja julkisivun rappaaminen säilyivät vielä osittain 1960-luvun alkuvuosiin saakka, joskin tällöin rakennusten ulkoasu alkoi muuttua yhä enemmän horisontaaliseksi sekä rappaus ja puu vaihtua tiileen ja teollisiin julkisivumateriaaleihin. Uudet materiaalit näkyvät Parkanon katukuvassa 1960-luvun alkupuolella, jolloin julkisivuihin käytettiin mm. kahitiiltä ja erilaisia julkisivulevyjä. Hyviä tämän ajan teollisia rakennusmateriaaleja ja rakennustapaa edustavia rakennuksia ovat mm. Säästöpankin uusi toimitalo (1962) ja Seuraavan vuosikymmenen alussa valmistunut asuin- ja liikerakennus (1971), jossa käytettiin vihertäviä julkisivulevyjä. Asuinrakentamisen puolella merkittävän kirkonkylän maiseman uudistumista edustavan kokonaisuuden muodostaa Viinikanahteen kerrostalot, jotka rakennettiin 1960-luvun puolivälissä.

Viimeisen kerrostuman raitin varrelle muodostaa 1980-luku, jolloin rakennettiin kansaneläkelaitoksen talo ja kaupungintalo (1983). Aikaisempaan niukkaan modernismiin liittynyt yksinkertaisuus ja laatikkomaisuus vastapainona kehittyivät 1970-luvulla julkisivultaan rikkaampaan suuntaan. Tämä näkyy erityisesti kaupungintalossa, jonka kahdesta siivestä muodostuvassa kokonaisuudessa on jo enemmän kulmia ja ulkonemia. Kaupungintalon julkisivun muodostaa puhtaaksi muurattu tumma tiili, jota on käytetty myös paikoitellen pinnan koristeluun.

Keskustassa 1970- ja 1980-luvun katutilaa ja liikerakentamista edustaa parhaiten Keskuskatu, joka rakennettiin 1970-luvulla yhdistämään Parkanon vanha raitti ja vasta valmistunut kolmostie. Mittakaavaltaan raittia leveämmän kadun varrelle rakennettiin kaksikerroksisia liikerakennuksia mm. Osuuspankki (1977) ja postitalo (1985). Katutila ja liikerakennukset muodos-

tavatkin ajallisesti ja mittakaavallisesti yhtenäisen kokonaisuuden, johon mielenkiintoisella tavalla liittyy vanhaan kirkonkylän kadonneeseen tiestöön liittyvä Haimila –niminen pihapiiri hirsirakennuksineen. Vuosituhannen vaihteen kehitystä 1990-lukua edustaa kokonaisuuteen kuuluva liikenneympyrä.

Kuva: Lyhyt Keskuskatu yhdistää raitin ja kolmostien, vanhan ja uuden kaupan keskustan. Vanhasta tieverkosta pääosin riippumaton leveä Keskuskatu edustaakin erinomaisesti mittakaavaltaan ja tiloiltaan 1970- ja 1980-luvun liikekatua ja rakentamista.

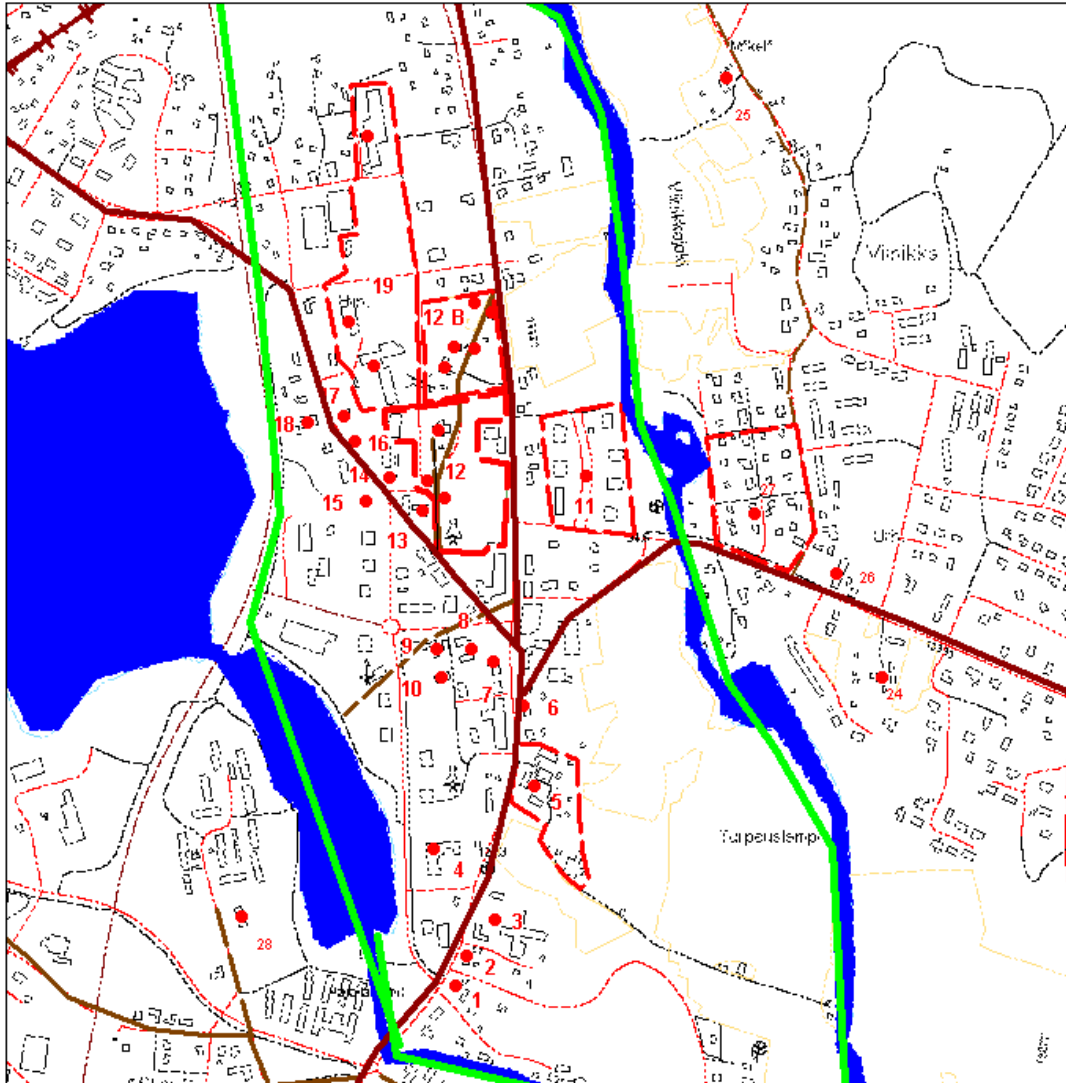

Kuva: Vanhaa ja uutta Parkanoa Keskuskadun alkupään varrella. Hieman vinottain katalinjaan sijoittuvat puurakennukset liittyvät vielä Parkanon kirkonkylän aikaan, jolloin maanteiden risteyksestä erkaantunut paikallistie kulki rakennusten ohi Pappilansalmen rantaan.

Kaupan-, hallinnon ja palveluiden rakennuskannan lisäksi keskusta-alueella on kerrostaloja, joista ensimmäinen, ns. Viinikanahteen kerrostaloalue rakennettiin raitin varrelle 1960-luvulla. Uuden valtatie rakentaminen siirsi myös keskustan rakentamisen painopisteen valtatie varteen, josta Keskuskadun lisäksi hyvä esimerkki on harjun länsireunalle rakennettu uusi tielinja, Satakunnankatu, jonka varrelle rakennettiin liikerakennusten lisäksi 1970-luvulla pistemäisiä kerrostaloja ja 1983 kaupungintalo, jotka muodostavat nykyään keskeisen julkisivun Parkanon keskustataajamasta valtatie suuntaan.

Valtatie 3 valmistui 1960-luvulla kirkonkylän harjanteen länsipuolelle, Kirkkojärven rantaan. Uuden väylän vaikutukset näkyivät myös rakentamisen sijoittumisessa. Asuin-, liike- ja teollisuusrakentamisen painopiste alkoi siirtyä kohti sitä. Keskusharjanteen länsirinteeseen, Satakunnankadun varrelle pääosin 1970- ja 1980-luvulla rakennetut kerrostalot muodostavatkin valtatielle Parkanon keskustaajaman julkisivun.

LIITEKARTTA, PARKANON RAKENNETUN YMPÄRISTÖN SELVITYS KESKUSTAN, 1. KAUPUNGINOSAN KOHTEET

1. ASUINRAKENNUS, 2. ASUINRAKENNUS, 3. TERVEYSKESKUS, 4. KAUPUNGINTALO, 5. KANAN TALO
6. ENT. SÄÄSTÖPANKKI, 7. ENT. YHDYSPANKKI, 8. ENT. KUNNANTALO, 9. HAIMILA, 10. PAJALA,
11. VIINIKANAHTEN KERROSTALOT, 12. PARKANON KIRKKO, 12 B KUTTIKALLIONTIEN PUUTALOT,
13. ASUINRAKENNUS, 14. RAISKIO, 15. ASUINRAKENNUS, 16. ASUINRAKENNUS, 17. VAPAAKIRKKO,
18. VIRASTOTALO, 19. KOULUKESKUS

	KESKUSTAN ALUERAJAUS		KOHDEMERKINTÄ
			LAAJA-ALAINEN KOHDE
	VANHAT MAANTIET JA PAIKALLISTIET		

1. Kaupunginosan kohteet

1. Asuintalo rek. 581-1-1036-2

Kirkonkylän raitin alkupäässä sijaitseva pieni pihapiiri käsittää asuin- ja talousrakennuksen 1920-luvulta.

Arvo: Kirkonkylän ja raitin puurakentaminen. Arvoluokka: III

2. Asuintalo rek. 581-1-1035-3

Kirkonkylän raitin alkupäässä sijaitseva Huonokuntoinen asuinrakennus ja talousrakennus liittyvät Kirkonkylän raitin vanhempaan, aiemmin yleiseen kaksikerroksisten puurakennusten kauteen. Näkyvällä paikalla raitin varrella sijaitsevat rakennukset ovat 1920-luvulta.

Arvo: Kirkonkylän ja raitin puurakentaminen. Arvoluokka: III

3. Parkanon terveyskeskus rek. 581-1-1035-2

Parkanon kunnansairaalan päärakennus valmistui yliarkkitehti R. A. Wessmannin suunnitelmin raitin eteläpäähän vuonna 1958. Rinnetontille sijoittuvaan kolmikerroksiseen sairaalaan liittyy kaksi kaksikerroksista siipirakennusta. Päärakennusta on myöhemmin laajennettu länsi- ja eteläpuolelle uusilla siipirakennuksilla. Alkuperäiseen kokonaisuuteen liittyy myös lisäksi kaksi matalaa asuinrakennusta, mm. lääkärin asunto, jolloin sairaala-alueen raitinpuoleinen julkisivu muodostuu käytännössä ajan hengen mukaisesti matalista, yksikerroksista rakennuksista. Puistomaiseen miljööseen sijoittuvan kokonaisuuden yhteisenä julkisivumateriaalina ovat sokkelin pesubetonilaatat ja rappaus.

Arvo: Jälleenrakennuskauden julkinen rakentaminen raitin varrella. Arvoluokka I

4. Parkanon kaupungintalo, rek. 581-1-1004-3.

Kuva: Kaupungintalo Pappilansalmen puolelta kuvattuna, jossa rakennus liittyy Satakunnankadun 1970- ja 1980-luvun kerrostalojen ja rantapuiston muodostamaan kokonaisuuteen muodostaen ns. modernin Parkanon julkisivun valtatie suuntaan.

Kaupungintalon julkisivut avautuvat kahteen suuntaan, raitin puolella tunnelma on tiiviimpi, taasen Pappilansalmen puolella rakennus kasvaa lähes monumentaaliseen asemaan, jota tukee rannan puistokatu, viheralueet ja salmessa oleva suihkulähde. Hillitysti aikakauden postmodernia rakennustapaa edustavassa rakennuksessa on puhtaaksi muuratut julkisivut, jossa on ikkunoiden yhteydessä käytetty koristeluna pystymuurauksella tehtyä koristelua. Kunnan velvollisuuksien kasvaessa vanha, 1952 rakennettu kunnantalo jäi tiloiltaan riittämättömäksi. Kaupungintalon arkkitehtikilpailu järjestettiin kutsukilpailuna 1980 ja ensimmäinen palkinnon sai Arkkitehtitoimisto Veikko Voutilainen & Co. Kaupungintalo valmistui 1983.

Arvo: 1980-luvun hallintorakentamista vanhan raitin varrella. **Arvoluokka:** I

5. Kanan tila (Virranhaara) rek. 581-1-1015-1

Raitin, nykyisen Parkanon kaupungin pääkadun ja Viinikanjoen viljelymaisen varrella sijaitsevaan neliömäiseen, perinteiseen talonpoikaiseen pihapiiriin kuuluu mm. kolme asuinrakennusta ja useita vanhoja talousrakennuksia. Kaupunkikuvallisesti keskeisiä rakennuksia ovat mm. mansardikattoinen asuinrakennus (1880/1922) ja kiviavetta (1902). Kaupunki- ja raittikuvan kannalta keskeinen Kanan monipuolinen rakennusryhmä edustaa vanhinta, jo kirkonkylää edeltänyttä maatalousvaihetta.

Arvo: Parkanon vanhinta asutushistoriaa edustava ja rakennushistoriallisesti merkittävä kokonaisuus raitin varrella. **Arvoluokka:** I

6. Säästöpankin entinen liikerakennus, rek. 581-1-1016-14.

Kaksikerroksinen liike- ja asuinrakennus valmistui Parkanon säästöpankiksi 1929. Rakennuksen portaaleissa ja kattomuodossa edelleen nähtävissä rakennusajan klassismiin viittaavia piirteitä. Parkanon säästöpankki perustettiin 1885 ja se toimi aluksi perustajiensa asunnoissa ja mm. Päivölässä ennen oman rakennuksen rakentamista. Rakennuksessa toimi myös alkuaikoina Parkanon kirjasto.

Rakennuksen tontti on erotettu Kanan tilasta 1931. Säästöpankki toimi rakennuksessa vuoteen 1962. Nykyisin rakennuksessa toimii apteekki, rakennuksen ulkoasuun on vaikuttanut ikkunoiden uusiminen.

**Arvo: Kirkonkylän 1920-luvun liikerakentamista raitin varrella.
Arvoluokka: I**

7. Yhdyspankin (PYP) entinen pankkirakennus, rek. 581-1-1002-4.

Pankin liiketilat ja asuinhuoneistoja käsittänyt rakennus rakennettiin arkkitehti Jaakko Tähtisen 1940-luvulla pankille laatimien ja vahvoja historiallisia tyyli- ja piirteitä sisältävien tyyppi- ja piirustusten pohjalta. Edustava Pohjoismaiden yhdyspankin pankkirakennus valmistui keskeiselle paikalle raitin varrelle vuonna 1954. Liikepankin perustamisessa liittyi Parkanon elinkeinoelämän kehittämiseen ja kasvuun sotien jälkeen. Samoilla

piirustuksilla rakennettiin sotien jälkeen pankkirakennus maaseudun suurten kirkonkyläiden tai kauppalojen keskustoihin.

Arvo: Kirkonkylän jälleenrakennuskauden rakentaminen raitin keskeisellä liikepaikalla. Arvoluokka: I

8. Parkanon vanha kunnantalo ja paloasema rek 581-1-1002-1

Parkanon ensimmäinen kansakoulu valmistui Kanan tilasta erotetulle lahjoitustontille 1877. Koulurakennus sijoittui liikenteellisesti keskeiselle paikalle, neljään suuntaan lähtevien liikennereittien ja Kirkkojärven rantaan vievän paikallispolun risteykseen. Tätä Kanan talon riihien paikalle rakennettua ns. Riihimäen koulua laajennettiin 1906. Seuraava laajennus oli 1937, jolloin

rakennuksen yhteyteen valmistui paloasema. Nykyiseen asuun rakennus muutettiin sotien jälkeen, jolloin rakennuksesta tuli Parkanon kunnantalo ja myöhemmin kauppalantalo. Muutospiirustukset kunnantaloa varten hyväksyttiin 1944. Tätä ennen kunnanvaltuusto kokoontui mm. Päivölän tiloissa, jotka sotavuosina osoittautuivat riittämättömiksi. Nykyinen, kaksikerroksinen ja rappattu rakennus valmistui kunnantaloksi 1952. Aikakauden, 1940-luvun suunnittelu, näkyy edelleen rakennuksen avokuistissa, jossa käytettiin mm. puuleikkauksia koristeluina. Nykyisin rakennuksessa toimii Parkanon musiikkiopisto. Rakennuksen eteen jää pieni puistoalue puukujineen. Kunnantalon ja paloaseman sijoittuminen tontille liittyy vanhoihin tielinjauksiin, jotka muuttuivat Keskuskadun rakentamisen seurauksena.

Arvo: Historiallinen julkisen rakentamisen keskustatontti. 1940-luvun hallintorakentaminen. Arvoluokka: I

9. Haimila rek. 581-421-4-6, 4-153 ja 6-11

Parkanon ydinkeskustaan sijoittuva pieni pihapiiri käsittää puunrakenteisen, 1920/30-luvulla rakennetun, kaksikerroksinen asuinrakennuksen, pienemmän asuinrakennuksen ja hirsisen talousrakennuksen. Nykyisen Parkanon modernin keskustan ytimeen, vanhojen maanteiden risteykseen sijoittuva pihapiiri liittyy vanhan, nykyisin jo pääosin uudistuneen kirkonkylän rakennuskantaan ja

tieverkkoon. Rakennusten sijoittuminen muistuttaa vanhasta rantaan vieneestä tienpätkästä, joka katosi Keskuskadun ja sen liikerakennusten rakentamisen seurauksena. Pieni tontti on erotettu pääosin Kanan tilasta vuonna 1914.

Arvo: Kirkonkylän puurakentamista edustava pihapiiri. Arvoluokka: II

10. Pajala, entinen autokorjaamo ja –kauppa.

Tiilestä muurattu ja rapattu rakennus valmistui 1920-luvulla autokorjaamoksi. Rakennus liittyy läheiseen Haimilan pihapiiriin.

Arvo: Kirkonkylän 1920/30-luvun liikerakentaminen.

Arvoluokka: III

11. Viinikanahteen 1960-luvun kerrostalot rek. 581-1-1019-1, -2, -3 ja 4 581-1-1020-1, -2, -3.

Raitin pohjoispäähän, entisille Kanan tilan joenrantapellon rinteeseen rakennettiin 1960-luvulla pieni kerrostaloalue, joka muodostaa ensimmäisen ja laajimman kerrostaloalueen Parkanon kaupungissa. Ajan lähiörakentamisen historiaan liittyvät 3-4 kerroksiset kerrostalot sijoituivat vielä vanhaan tapaan raitin varrelle, maanteiden risteykseen. Kolmikerroksisten lamellitalon ja viiden pistetalon

sijoittaminen tiiviisti suorakaiteen muotoisesti ruutukaavaan edustaa ajalle tyypillistä ns. kompaktikaupungin sijoittelutapaa ja –ihanteita 1960-luvulta. Rinteeseen rakennettuna matalat kerrostalot myös maisemoituvat tehokkaasti, eivätkä muodosta hallitsevaa kokonaisuutta kirkonkylän harjumaisemassa. Pitkän kerrostalon eteläpäädyssä on katutasossa suurilla näyteikkunoilla varustettu kauppatila. Kerrostalojen nauhamaiset julkisivut edustavat vielä materiaaleiltaan, kahitiili, betoni ja puupanelointi monipuolista materiaalinkäyttöä ja käsityötä, joka seuraavalla vuosikymmenellä väheni teollisten ruutuelementtien seurauksena. Kerrostaloissa on tehty pieniä julkisivu korjauksia 2000-luvun vaihteessa.

Arvo: Kirkonkylän raitin kaupungistumisen alkuvaihe, 1960-luvun asuin- ja liikerakentaminen. Arvoluokka: III

12. Parkanon kirkko, rek. 581-421-82-0

Kuva: Näkymä kirkonmäelle, lainamakasiini, tapuli, kirkko ja hautausmaahan liittyvä vanha hautaushuone. Vasemmalla näkyy entinen nimismiehen talo.

Parkanon raitin varrelle, kirkonkylän moreeniharjanteen korkeimmalle paikalle valmistui vuonna 1800 Parkanon saarnahuonekunnan kirkkorakennus. Ikaalisen kappeliksi Parkano erotettiin 1841 ja itsenäiseksi seurakunnaksi 1867. Tasavartisen ristin muotoisen kirkon rakensi ilmeisesti Salomon Köykkä. Nykyinen uusrenessanssivuoraus on 1890-luvulta. Kirkkoa on korjattu ja uudistettu myös 1820-, 1840-, 1880-, 1920- ja 1960-luvulla. Harjun rinteeseen sijoittuvaan kirkkomiljööseen kuuluu lisäksi kivinen tapuli (1889 ark. Jac Ahrenberg) sekä samassa yhteydessä tapulin ylijäämäkivistä rakennettu lainajvästön makasiini ja kirkkomaan aita. Lupa kalmiston perustamiseen oli saatu 1780-luvulla, mutta vasta kirkon rakentamisen jälkeen hautausmaa raivattiin Viinikanjoen puoleiseen rinteeseen. Myöhemmin hautausmaata on laajennettu useasti. Kirkkomaahan liittyy puinen, taitelija G. Paaerin suunnittelema ja 1916 valmistunut läpikäytävä/hautaushuone ja 1968 rakennettu ruumiskellari. Sodan jälkeistä rakentamista edustaa kirkon länsirinteessä oleva Parkanon seurakuntatalo, joka valmistui 1973 (Suunnittelukonsultit Oy/ark. Matti Taus-ti). Matala, julkisivultaan puhtaaksi muuratusta tiilestä tehty rakennus liittyy yleisemmin kirkon toiminnan muuttumiseen, joka näkyi sotien jälkeen seurakuntatalojen rakentamisena. Ajan hengen mukaisesti rakennus pyrkii sulautumaan maisemaan, eikä nousemaan kaiken ylle. Rakennustyyppinä rakennuksella on enemmän yhtymäkohtia läheiseen maallista rakentamista edustavaan yhteiskouluun kuin vanhempiin sakraalirakennuksiin. Seurakuntataloa laajennettiin 1981.

Arvo: Kirkkomiljöö, kirkonkylän historiallinen ja maisemallinen keskusta vanhojen maanteiden solmukohtassa, arvoluokka: I

Kuva: Parkanon seurakuntatalo

12 B. Kuttikalliontien rakennukset

Kirkonmäelle nousevan lyhyen, hiekkapintaisen Kuttikalliontien varrella on säilynyt neljä 1900-luvun vaihteen asuin- ja kaupparakennusta. Lisäksi Parkanon torikauppa alkoi 1880-luvulla tien varrella sijaitsevalla, nykyään rakentamattomalla pellolla. Rakennukset ja tielinjat liittyvät Kirkonmäen rinteisiin sijoittuvaan kirkonkylän vanhempaan asutukseen. Rakennukset muodostavat oman väljästi rakennetun kokonaisuutensa. Kuttikalliontien ja Parkanontien (raitin) risteyksessä on puurakennusten lisäksi kaksi sotien jälkeistä kaupparakennusta.

Arvo: Kirkonkylän puurakentamisen aluekokonaisuus kirkonmäen rinteessä. Arvoluokka I

13. Asuinrakennus, Toivola rek. 581-1-1014-4

Keskeisellä paikalla kirkonmäellä, vanhan Karvialle vievän maantien varrella sijaitsevalla tontilla on viimeistään 1800- ja 1900-luvun vaihteessa rakennettu puinen asuinrakennus. Nimismiehen talona toiminut rakennus liittyy kirkonkylän vanhaan asutukseen ja toimintoihin, jota on säilynyt vähäisessä määrin kirkonmäellä. Rakennusta on laajennettu uudella siivellä.

Arvo: Kirkonkylän puurakentaminen, osa kirkkomiljöötä. arvoluokka: II.

14. Raiskion asuinrakennus, rek. 581-1-1033-5 Raiskionranta.

Vanhan kyläpolun ja myöhemmän Karvian maantien varrella sijaitsevalla tontilla on perinteinen maatalon asuinrakennus. Yksittäinen, tien ja rivitalon väliin jäänyt rakennus liittyy Raiskion tilan vanhoihin rakennuksiin. Raiskio perustettiin Kanan talon torpaksi 1802 ja muutettiin 1811 kruununtorpaksi. Raiskio edustaa kirkonmäen vanhinta asutusta. Rakennus edustaa perinteistä talonpoikaista rakennustapaa.

Arvo: Parkanon maatalouskauden asutushistoria, kirkkomiljö, kirkonkylän puurakentaminen. Arvoluokka: I.

15. Maanmittarin talo rek. 581-1-1011-1

Kirkonkylän harjanteen länsirinteeseen, vanhan Karvialle vievän maantien varteen rakennettu omakotitalo edustaa tyyliään, rakenteiltaan ja yksityiskohdiltaan hyvin 1940-luvun edustavaa rakentamista.

Aikakauden romanttisen arkkitehtuuriin piirteet näkyvät mm. räystään ja parvekkeen puuleikkauksissa, takoissa erkereissä ja vuorauksen rappauskoriste-lussa. Muistitiedon mukaan rakennuksen rakennutti maanmittausinsinööri 1940- ja 1950-luvun vaihteessa. Nykyisin hyvin 1940-luvun lopun asunsa säilyttänyt rakennus on autiona ja se on kärsinyt ilkevallasta. Avoimessa, kuusiain rajaamassa pihapiirissä on mm. kivipenger ja kookkaita lehtikuusia.

Arvo: Jälleenrakennuskauden alkupuolen virkamiehen edustava pientalo kirkonmäen rinteessä. Arvoluokka: II

16. Asuinrakennus rek. 581-1-1033-4

Vanhan Karviantien (Satakunnankadun) varrella oleva, valkoiseksi rapattu, kaksikerroksisessa pientalossa on vaikutteita funktionalismista. Kirkonmäen alarinteessä sijaitsevan rakennuksen rakennutti muistitiedon mukaan Parkanon nimismies 1930-luvulla.

Arvo: Kirkonkyläkauden rakentaminen kirkonmäen rinteessä. Arvoluokka: III

17. Vapaakirkon rakennus rek. 581-1-1033-4

Aikaisemmin rukoushuoneena toiminut perinteinen hirsirakennus on nykyään Vapaakirkon käytössä. Rakennus sijoittuu kirkonmäen juurelle ja edustaa Kirkonkylän puurakentamista vanhan maantien varrella.

**Arvo: Kirkonkylän puurakentaminen kirkonmäen rinteessä.
Arvoluokka: II**

18. Valtion virastotalo rek. 581-1-1011-4.

Valtion virastotalo valmistui 1961. Tiloihin sijoittui mm. poliisi ja verotoimisto. Käräjät pidettiin vuoteen 1983 saakka rakennuksessa, jolloin uusi kaupungintalo valmistui. Rapattu rakennus liittyy vielä suunnitteluajansa, 1950-luvun arkkitehtuuriin rakennustavaltaan ja materiaaleiltaan, uutta aikaa edustavat rakennukseen liittyvät nauhaikkunat.

Arvo: Parkanon aluekeskuksen vahvistuminen, 1950/60-luvun vaihteen hallintorakentaminen. Arvoluokka: III

19. Parkanon Koulukeskus, rek. 581-1-1033-1, 581-1-1027-13,

Parkanon 1950-luvulla rakennetun urheilukentän laidoilla ovat entinen Parkanon yhteiskoulu (1950, laajennukset ja muutokset mm. 1955, 1962, 1963, 1990-l), Parkanon keskuskansakoulu (1951, muutoksia) ja kansalaiskoulu (1969, laajennus 1984).

Paineet koulujen rakentamiseen kasvoivat voimakkaasti sotien jälkeen siirtolaisten ja suurten ikäluokkien johdosta. Parkanoon myös siirrettiin kannakselta Keski-Vuoksen yhteiskoulu. Rakennukset sijoittuvat kirkonkylän harjanteelle, kirkon pohjoispuolelle. Sodan jälkeistä, 1950- ja 1960-luvun rakennustointa hyvin edustava Koulukeskus liittyy kirkkomiljööseen seurakuntatalon ja kansalaiskoulun välityksellä. Koulukeskuksen rakennuksia on osittain laajennettu ja muutettu myöhemmin. Parhaiten ovat säilyneet hyvin 1950- ja 1960-luvun rakentamista edustavat keskuskansakoulu ja kansalaiskoulu. Samaan maisemaan liittyvä 2000-luvun jäähalli poikkeaa kokonaisuudesta.

Kuva: Parkanon urheilukenttä rakennettiin 1950-luvulla ja katsomo valmistui hieman myöhemmin, mahdollisesti vasta 1960-luvulla. Pulpettikatto, sokkelin raakabetoni ja koristeurat, rautaputkikaiteet ja -pilarit edustavat ajan rakentamista.

Kuva: Parkanon entiseen yhteiskouluun eli nykyiseen Keskustan kouluun liittyy useita rakennuskerrostumia ja muutoksia. Vanhinta osaa edustaa kokonaisuuden keskiosan muodostava korkeampi, rapattu rakennusosa aumakattoineen.

Kuva: Parkanon entinen keskuskansakoulu, nykyinen Parkanon lukio, edustaa jälleerakennuskauden alun korkeata, maisemaa hallitsevaa koulurakentamista. Ajan hengen mukaisesti rakennukseen tuli koulutilojen lisäksi henkilökunnan asuntoja. Ajan hienostunut, monipuolinen materiaalinkäyttö näkyy oheisessa sisäänkäynnissä, joissa on käytetty liuskekiveä, paneloituja ovia, rappausta ja kaiteena rautaputkeä.

Koulut ja rakentaminen yleensä oli vielä sotien jälkeen usein monumentaalista ja hallitsevaa. Maisemaan sopeutuminen alkoi jo 1950-luvulla ja 1960-luku toi uusia, teollisia materiaaleja rakennustoiminaan. Korkean keskuskansakoulun viereen 1969 valmistunut Parkanon kansalaiskoulu, myöhempi peruskoulu, edustaa tätä uutta, maastoon sopeutuvaa rakentamista. Muita tyyliopitteita ovat julkisivun voimakas horisontaalisuus; tasakattoisuus, punatiili, ikkunauhat ja julkisivulevyt.

Kuvat: Parkanon peruskoulu 1969.

**Arvo: Jälleenrakennuskauden julkinen koulu- ja urheilurakentaminen.
Arvoluokka: I (kokonaisuus)**

3.2 Toinen kaupunginosa, Kairokoski

Parkanon 2. kaupunginosa sijoittuu keskustan pohjoispuolelle, Parkanon vanhan rautatieaseman ympäristöön. Kaupunginosan selkein rajoina ovat valtatie 3, Parkanontie, Uudenasemantie sekä idässä Viinikanjoki-Kairolampi-Kairojärvi -vesistö. Kaupunginosan päätienä on vesistöä seuraava vanhaan maantiehen pohjautuva Parkanontie-Käenmäentie. Kaupunginosan asutus muodostuu pääosin 1950-luvulla ja sen jälkeen rakennetuista omakotitaloista, joista pääosa on rakennettu 1980-luvun jälkeen. Uudempi omakotitaloasutus on sijoittunut vanhoille pelloille ja viime vuosina yhä enemmän Kairolammen ja Kairojärven rantapelloille. Parhailaan rakennetaan uusia omakotitaloja Kaironiemen ranta-alueille, metsätutkimuslaitoksen ympäristöön. Kaupunginosan asutus onkin muodostunut pitkäksi ja leveäksi nauhaksi päätien varrelle. Vanhempi, kapeisiin rantapeltoihin liittyvä maatalouskauden kulttuurimaisema ja näkymät vesistöön ovat kadonneet rakentamisen ja kasvillisuuden lisääntymisen seurauksena viime vuosina.

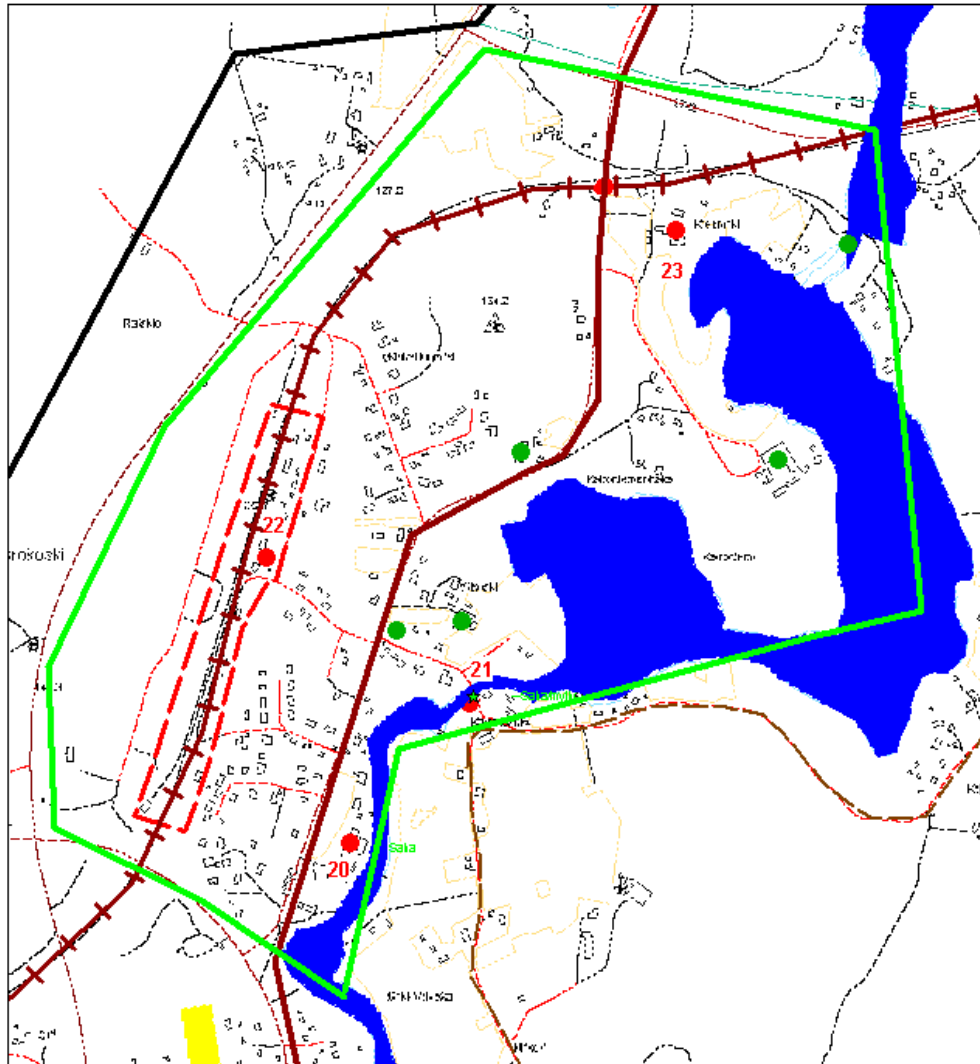
Kohteet ja alueet:

Kaupunginosan keskeisiä, historiallisia kulttuuriympäristöjä ovat vesistöä seuraava vanha Jalasjärvelle vienyt maantie, Haapamäki-Pori -rata, Käenkosken tila sekä Haapasenkosken ja Kairokosken sahat. Ratalinjaan liittyy aseman lisäksi kaupunginosassa kaksi siltaa. Viljelyyn liittyviä maisematiloja on säilynyt vähäisessä määrin lähinnä Käenkosken tilan yhteydessä. Maaseudun arvoalueeksi on rajattu Käenkosken tilan rantapellot.

Kaupunginosan pienempiä ja nuorempia kohteita ovat sotien jälkeisen ajan Parkanon rakentamista ja kehitystä edustavia kohteita ovat Käenkosken voimala, Kairokosken osuskauppa ja Metsätutkimuslaitos. Historiallisen maatalouskauden pienempää rakentamista edustavat mm. Ylikosken entinen torppa ja Vierikon asuinrakennus.

Alueen vanhinta ja keskeisintä asutus- ja rakennusperintöä edustaa Käenkosken 1700-luvulla perustettu kantatila Kairolammen rannalla. Nuorempaa ja pienimuotoisempaa maatalouskauden asutusta edustavat vanhan maantien varrella sijaitsevat ja Kanan tilasta 1920-luvulla erotetut entinen Ylikosken torppa ja mäkitupa-asutusta edustava Vierikko. Maatalouteen ja Parkanon varhaiseen teollistumiseen liittyvät Kairokosken, Haapasenkosken ja Käenkosken sahat ja myllyt. Käenkosken rakennettiin voimalaitos 1958, jolloin koski padottiin. Metsätutkimuslaitos perustettiin Parkanon Kaironiemeen 1961 ja sen rakennuskanta on pääosin 1970- ja 1980-luvulta. Parkanon liikennehistoriaan liittyvää julkista rakentamista edustaa Kairokosken asema-alue, joka liittyy Haapamäki-Pori radan rakentamiseen 1930-luvulla. Kaupunginosan päätien muodostava Parkanontie-Käenmäentie pohjautuu vanhaan Jalasjärvelle vieneeseen kulkureittiin, joka raivattiin maantiekseksi 1850-luvulla. Myöhemmin tie oli osa nykyistä valtatie 3 edeltänyttä tietä. Tien vanhempi linjaus on kulkenut mahdollisesti Käenkosken pihapiirin kautta. Nykyisen tielinjan ylittää 1930-luvulla rakennettu rautatiesilta. Kauppa keskittyi vanhan päätien varrelle, liikenteen solmukohtiin. Käenmäentien, Asemakadun ja Ylikoskentien risteyksessä on säilynyt kaksi modernia rakentamista edustavaa kauppakennusta 1960-luvulta.

LIITEKARTTA, PARKANON RAKENNETUN YMPÄRISTÖN SELVITYS KAIROKOSKEN, 2. KAUPUNGINOSAN KOHTEET

20. HAAPASENKOSKEN SAHA, 21 KAIROKOSKEN SAHA,
22. KAIROKOSKEN ASEMA, 23. KÄENKOSKEN TILA

	KAAVA-ALUEEN RAJAUS		KOHDEMERKINTÄ
	KESKUSTAN ALUERAJAUS		LAAJA-ALAINEN KOHDE
	HAAPAMÄKI-PORI RATA		TEKSTISSÄ MAINITTU
	VANHAT MAANTIET JA PAIKALLISTIET		

Parkanon toisen kaupunginosan kohteet:

20. Haapasenkosken saha rek. 581-421-4-366 Koskenranta.

Viinikanjoen Haapasenkosken sahamyllyn rakennuksista on säilynyt konttori- ja asuinrakennus sekä kolme tuotanto- ja varistorakennusta. Rakennukset, erityisesti pitkä, sahateollisuudelle tyypillinen, tuotantorakennus muodostaa maisemallisen kiintopisteen Parkanon raittia seuranneen vanhan kolmostien varrella. Haapasenkosken sahamylly perustettiin vuonna 1911 paikallisten toimesta. Sahan yhteydessä toimi myöhemmin lisäksi höyläämö ja puusepänerverstas. Toiminta päättyi 1964. Nykyisin rakennuksissa toimii automuseo.

**Arvo: Paikkakunnan teollisuushistoria, Maatalouskauden teollisuusra-
kentaminen, arvoluokka: II**

21. Kairoskosken saha ja mylly rek 581-421-8-8

Kairoskosken etelärannalla on pieni hirsinen myllyrakennus, johon liittyy voimansiirron turbiini, puinen vesikanava ja katoksen alla sirkkeli koneistoinen. Rakenteet ovat osittain huonossa kunnossa. Nykyinen hirsirakennus on ehkä 1900-luvun alkupuolelta ja

sen koneistot ovat rakennusta nuorempia. Kairoskosken perustettiin Pohjois-Satakunnan ensimmäinen vesisaha vuonna 1837. Koskeen perustettiin lisäksi vesimylly 1888. Nykyisen rakennuksen sahaus- ja myllytoiminta päättyivät 1980-luvulla. Vanhemmista sahoista ja myllyistä on säilynyt lähinnä jäänteitä koskessa.

Arvo: Maakunnallisesti merkittävä sahapaikka. Arvoluokka: II

22. Haapamäki-Pori -rautatie ja Kairosken asemapiha

Kuva: Asema-alueen umpeen kasvavaa miljöötä. Kuvassa näkyvät asemarakennus, makasiini ja rakenteilla oleva kivirunkoinen omakotitalo.

Kairosken (ent. Parkanon) asemapiha

Entisellä Parkanon, myöhemmin Kairosken-nimellä tunnetulla asema-alueella on säilynyt 16 asuin-, talous- ja varistorakennusta käsittävä kokonaisuus, joka sijoittuu ratapihan itäreunalle pitkäksi ja harvaksi nauhaksi. Ratapihan keskiosassa, asemalle tulevan tien päätepisteenä ovat 1934 rakennettu asemarakennus, makasiini ja ulkokuonerakennus. Näiden lisäksi ratapihan varrella ovat samalta ajalta asemahenkilökunnalle (4 huoneistoa) ja asemapäällikölle tarkoitetut asuinrakennukset talousrakennuksineen. Ratapihan rakenteista on säilynyt lisäksi laiturirakenteita ja itäreunan tukimuuria. Ratapihan lounaiskulmalla ollut tiilinen veturitalli purettiin 2008. Muita ratapihan poistettuja rakenteita ovat kääntöpöytä ja vesipumppu. Asemapihaan mahdollisesti liittyvästä puistosta ei tehty havaintoja.

Asemapihan alue rakennuksineen on jaettu tonteiksi, jotka ovat erotettu 2008 ja myyty yksityisille. Puisten asemarakennusten muodostamaan rivistöön on rakenteilla asemarakennuksen tuntumaan kivirakenteinen omakotitalo.

Kuvat: asemarakennus ja asuinrakennuksia

Ratapihan kaakkoiskulmalla on pitkä asuinrakennus, joka on mahdollisesti kuulunut ratapihan ja aseman rakennuksiin, joskaan sitä ei ole huomioitu vuonna 2002 tehdyssä inventointiluonnoksessa.

Radan historia ja merkitys

Haapamäki-Pori -ratahanke oli osa Suomen halki kulkevaa poikittaista ratayhteyttä, jota rakennettiin 1910-luvulta alkaen. Kokonaisuudessaan Haapamäki-Pori -rataosuus valmistui 1938. Asemarakennusten suunnittelusta vastasi Thure Hellström. Parkanossa asema sijoitettiin kirkonkylän pohjoispuolelle, lähelle Kairoskosken sahaa ja myllyä. Rinteeseen sijoittunutta ratapihaa tasattiin ja länsireunalle rakennettiin kivipenger. Kairoskosken aseman piirustuksilla rakennettiin myös Kankaanpään ja Virtain asemat. Parkanossa pysäkit rakennettiin kirkonkylän pohjoispuolelle Kairoskoskelle. Radan merkitys näkyi vielä 1960-luvulla, jolloin sen varrelle perustettiin Mekes Oy:n tehdasalue ja rakennettiin sitä varten pistoraide. Parkanon vanhan aseman ja radan merkitys väheni 1971 uuden oikoradan rakentamisen jälkeen. Haapamäki-Pori radan henkilöliikenne päättyi 1981 ja rata suljettiin pääosin 1980-luvulla. Radalla on satunnaista käyttöä mm. puolustusvoimien kuljetuksissa.

Kairoskosken asemapihan laaja ja monipuolinen rakennuskanta on pääpiirteisään säilynyt, muodostaen peitteisyydestä huolimatta ajallisesti yhtenäisen ja edustavan kokonaisuuden. Nykyisellään ratapiha ja rakennusten ympäristö on kuitenkin jo varsin metsittynyt ja peitteinen, joka häiritsee merkittävästi kulttuuriympäristön hahmottamista. Asemapihan rakennusten lohkominen erillisiksi tonteiksi ja uusi omakotitalo ovat muutoksia, jotka eivät myöskään tue kulttuuriympäristön toiminnallisen kokonaisuuden säilymistä. Rakennuskanta on pääpiirteisään säilynyt kohtalaisesti vanhassa asussa, ainoastaan pienimmät varastomakasiinit ovat selkeästi huonokuntoisia. Historiallisen rakennuskannan ja siihen liittyvän avoimen maiseman säilyminen tulisi ehdottomasti turvata.

Rautatien linjaus Parkanossa

Haapamäki-Pori –radan linjaus seurailee Parkanossa maiseman, vesistön, peltojen ja moreenimuodostelmien muotoja. Maiseman paikoin voimakkaiden korkeuserojen, vesistöjen ja teiden vuoksi rataan liittyy paikoin korkeita penkereitä ja siltoja. Rata myös leikkaa Parkanossa useita vesistöjä ja vanhoja tielinjoja, joiden ylityksiin rataan on tehty korkeita lohkokivistä rakennettuja tukipenkereitä, varsinaisina siltoina on käytetty pääosin teräksisiä levysiltoja tai teräsbetoni-laattaa. Siltoja rakennettu mm. Riuttasjärven ja Vuorijoen ylitykseen sekä vanhojen maanteiden, Pentintien, Käenmäentien ja Korkomäentien ylityksiin. Rata ja sen rakenteet muodostavatkin mm. Pentin alueella selkeän maisematekijän ja kiintopisteen. Rakenteet, kapeat penkereet, sillat ovat hyvin säilyneet, alkuperäistä on mm. osa kiskoista (British steel, 1934) Radan linjausta muutettiin 1970-luvulla, jolloin valmistui Tampere-Seinäjoki oikorata. Tällöin lähempänä Riuttasjärven rantaa kulkenut linjaus purettiin ja uusi linjaus rakennettiin yhtymään oikorataan Parkanon uuden aseman eteläpuolella.

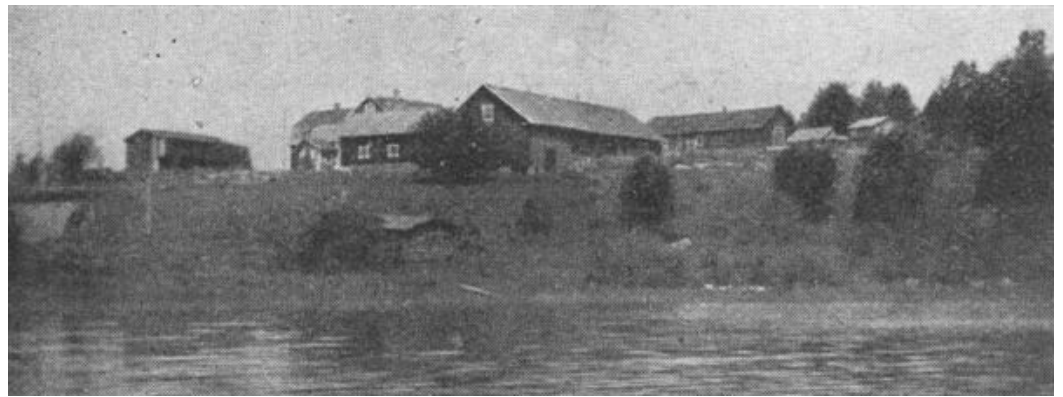
Arvo: Rautatien linjaus, rakenteet, sillat ja asemapiha rakennukseen muodostavat merkittävän 1930-luvun liikennetähtäimistä edustavan kokonaisuuden. Arvoluokka: I

23. Käenmäen tilakeskus, rek. 581-421-6-88

Käenmäen pihapiirissä ovat asuinrakennus 1900/1926 ja neljä talousrakennusta. Käenmäen tila on yksi Parkanon 1700-luvun kantataloista. Pihapiiriin liittyvien peltojen säilyminen avoimina tulisi turvata ja niiden yhteys vesistöön tulisi myös turvata.

Arvo: asutus- ja rakennushistoria, edustava kantatalon pihapiiri pienipiirteisessä peltomaisemassa.

Arvoluokka: I

Kuva teoksesta Suomen maatilat V, 1932. Kairolammelta otetussa kuvassa näkyy vielä pihapiirin ja rantojen avoin maisematila.

Kuva: Käenmäki elokuussa 2010, Käenmäen väritykseltään ja rakennustavaltaan perinteiset asuinrakennus ja talousrakennukset muodostavat vanhan kolmostien varrella kaupunginosan vanhimpaan asutukseen ja maankäyttöön liittyvän kiintopisteen.

3.3 Kolmas kaupunginosa, Viinikka

Parkanon keskustan itäpuolelle sijoittuva 3. kaupunginosa, Viinikka, on rakennut pääosin toisen maailmansodan jälkeen Viinikan kantatalon ja sen osatalon Urhon tilan pelto- ja metsärinteeseen. Kaupunginosan pääkadun muodostaa entinen Kuruun vievä maantie, nykyinen Aureentie, josta erkanevien lyhyiden katujen varrelle nykyinen omakoti- ja rivitaloasutus on keskittynyt. Kaupunginosa rajautuu Viinikanjoen kaupunkikuvallisesti keskeisiin viljelymaisiin. Kaupunginosan yleisilme on varsin vehreä, yhtenäisiä katumaisemia on vain muutamia. Kaupunginosa rajoittuu länsiosasta Viinikanjokeen ja sen varren viljelymaisemaan. Viime vuosina rakentaminen on laajentunut yhä enemmän näille kaupunkikuvan kannalta keskeisille Viinikanjoen rantapelloille.

Pääosin kaupunginosan rakennuskanta on 1970-luvun jälkeen rakennettua, koostuen omakoti- ja rivitaloista. Maantien varrella on yksittäisiä 1900-luvun alun pihapiirejä, jotka keskittyvät pääosin rinteiden yläosiin, entisille metsäosuuksille. Sotien jälkeen rakennettua ympäristöä on Viinikanjoen varrella, jossa on mm. Köhmölän jälleenrakennuskauden omakotialue. Jälleenrakennuskaudelta ovat tien varrella mm. yksittäisiä omakotitaloja, entinen TVH:n varikko ja sähkölinjan muuntajarakennus. Kaupungistumista edeltävää rakennuskantaa on lisäksi vanhan paikallistien, pellon reunaa seuraavan Mäki-viinikankadun varrella, jossa sijaitsee perinteisen maatalouden pihapiirin omaava Mäkelän tilakeskus.

Kuva: Vanhan maantien varrella selkeän aikakauden kiintopisteen muodostava rapattu muuntajarakennus liittyy kunnan sähköistämiseen 1950-luvulla.

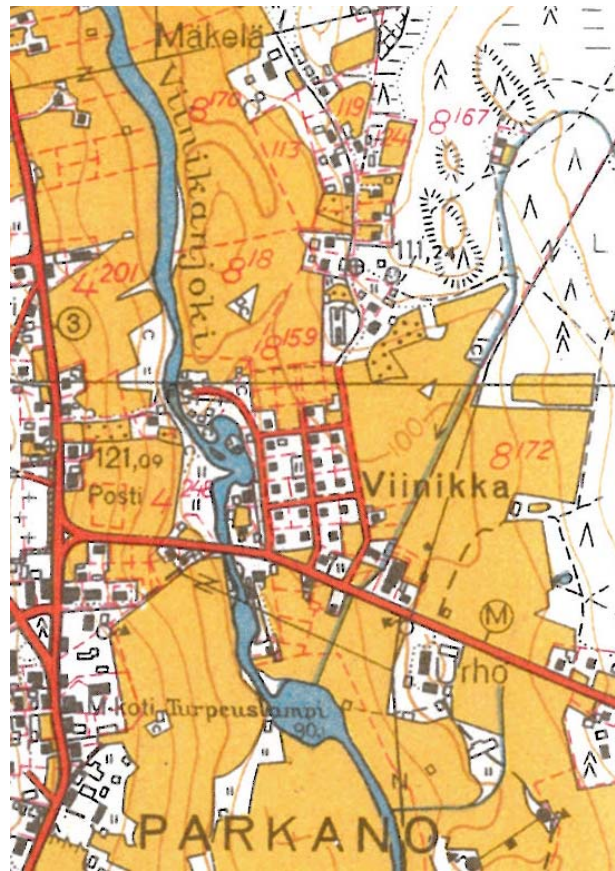

Kuva: Aureentiehen liittyen Viinikanjoen ylittää autoliikenteelle tarkoitettu kapea betonikaarisilta, johon liittyy lohkokiviset maatuet. Sen vieressä on betoninen kevyen liikenteen betonilaattasilta. Vanhempi autosilta on kapeudesta päätellen rakennettu ennen maantieliikenteen kasvua ja uudistumista 1960-luvulla.

Kaupunginosan vanhinta asuinpaikkaa edustaa Viinikan kantatilan autioitunut asuintontti 1690-luvulta, joka sijaitsi nykyisten Mäki-viinikan- ja Puutarhakaadun risteyksessä. Tilan vanhimmat pellot sijoituivat tilakeskuksen ja Viinikanjoen väliin. Pellot ovat jääneet 1940-luvulla rakennetun Köhmölän ja 1970-luvulla rakennetun rivitaloalueiden alle. Viinikan talosta erotettiin 1800-luvun alkupuolella Mäkelän ja Urhon tilat, joiden tilakeskukset ovat säilyneet kau-

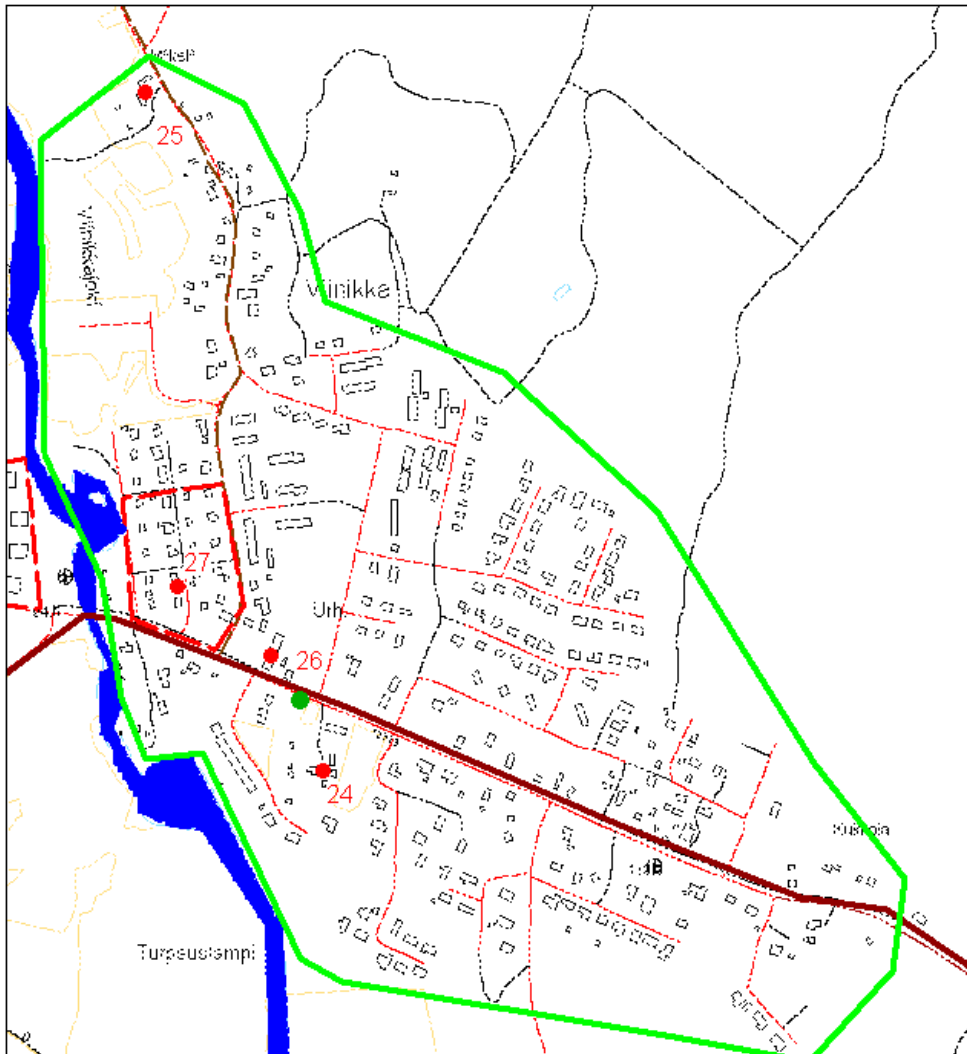
punginosan taajamarakenteen laitamilla. Viinikanjoen viljelylaaksossa maisemallista merkitystä on lähinnä Mäkelällä.

Kolmannen 1800-luvun asuinpaikan muodosti Viinikanjoen ja maantien risteuksen eteläpuolella sijainnut torpantontti. Maantie Kankaanpää-Parkano-Kuru rakennettiin 1830-luvulla. Kaupunginosan päätie, Aureentie, noudattaa sen linjausta. Maantien varrelle levisi tilaa pienempää asutusta 1900-luvun vaihteessa. Köhmölän pientaloalueen rakentaminen alkoi jo talvisodan jälkeen, 1940-luvulla, ja edustaa säännöllisine kortteleineen ensimmäistä suunniteltua ja yhtenäistä asuinalueetta Parkanossa.

Kuva: Viinikan kaupunginosaa v. 1959. Maatalouskauden asutus, Mäkelä, Viinikka ja Urho sijoittuvat pellon metsänrajaan tai metsäsaarekkeisiin. Pienasutusta on syntynyt myös viljelymaisemaa seuraavan paikallistien, nykyisen MäkiViinikankadun varrelle. Jälleenrakennuskauden pientaloalue, Köhmölä, muodostaa säännöllisen, ruutukaavamaisen kokonaisuuden peltojen yhteydessä. TVH:n varikko on jo valmistunut maantien varrelle.

LIITEKARTTA, PARKANON RAKENNETUN YMPÄRISTÖN SELVITYS VIINIKAN, 3. KAUPUNGINOSAN KOHTEET

24. URHO, 25. MÄKELÄ, 26. TVH:N VARIKKO, 27. KÖHMÖLÄN PIENTALOALUE

	KESKUSTAN ALUERAJAUS		KOHDEMERKINTÄ
	VANHAT MAANTIET
JA PAIKALLISTIET		LAAJA-ALAINEN KOHDE
			TEKSTISSÄ MAINITTU

Kaupunginosan kohteet:

24. Urhon tilakeskus, rek. 581-421-8-310

Vanhan Parkano-Kuru maantien varrella sijaitsevassa Urhon tilakeskuksessa on kaksikerroksinen päärakennus, navetta ja pienempiä talousrakennuksia. Tilan yhteys Viinikanjoen viljelymaisemaan on katkennut omakoti- ja rivitalojen rakentamisen seurauksena. Tilakeskuksella ja erityisesti punaisella talousrakennuksella on maisemallinen asema maantien varrella. Urho on erotettu läheisen Viinikan

kantatalon maista 1800-luvulla. Vanhojen maanteiden risteyksen ja kirkonkylän tuntumassa sijaitsevassa Urhon tilalla on pidetty mm. kestikievaria. Varsinainen kestikievarina toiminut rakennus on tuhoutunut. Päärakennus on kaksikerroksinen ja rakennettu nykyiseen asuun todennäköisesti 1920/30-luvulla.

Arvo: 1800-luvun asuinpaikka, maatalouskauden pihapiiri taajaman osana. Arvoluokka: II

25. Mäkiviinikka rek 581-421-8-323

Viinikanjoen viljelylaakson itäreunalla sijaitsevassa Mäkiviinikan tilakeskuksessa on vanha, perinteistä talonpoikaisrakentamista edustava asuinrakennus ja kolme talousrakennusta. Mäkiviinikka (Mäkelä) on erotettu läheisestä Viinikan kantatilasta 1800-luvulla.

Arvo: 1800-luvun asuinpaikka, maatalouskauden pihapiiri keskeisen viljelymaiseman yhteydessä.

Arvoluokka: II

26. Entinen TVH:n varikko rek. 581-421-8-101, -131

TVH:n yksikerroksinen, matalalla satulakatolla varustettu rakennuksessa oli TVH:n varasto ja tiemestarin asunto. Rakennuksessa on ajalle, 1950-luvulle tyypillinen rapattu julkisivu. Tienpuoleinen osa on julkisivultaan uudistunut. Rakennus liittyy Parkanon keskeiseen asemaan

liikennereittien ja aluehallinnon keskuksena. Rakennustavaltaan rakennus liittyy Parkanon 1950-luvun rakentamiseen.

Arvo: Parkano aluekeskuksena, jälleenrakennuskauden rakentaminen. Arvoluokka: III

27. Köhmölän pientaloalue

Kuva: Näkymä Kausenkadulta

Köhmölän alue muodostaa pienen, jälleenrakennuskaudella rakennetun omakotialueen. Alueen asemakaavan muodostaa pienimutoinen klassisen kaupunkisuunnittelun mukaisesti etelä-pohjoissuuntainen ruutukaava, jossa kapeat hiekkatiet muodostavat vehreitä kujanteita. Alueen poikittaistiestö on pääosin kapeampaa ja muutettu nykyisin kevyen liikenteen käyttöön. Alueen puusto on pääosin puutarhakasvillisuutta, tielinjojen varsilla on usein käytetty orapihlaja-aitaa. Rakennukset ovat sijoitettu alun perin keskelle tonttia, jolloin on syntynyt yhtenäinen kokonaisuus. Alueen rakennuskanta ja kasvillisuus on tonteilla osin uudistunut ja aluetta on laajennettu myöhemmin pohjoispäästä. Alkujaan 24 tonttia erotettiin Viinikan kantatalosta 1943 ja ne liittyvät siirtolaisten asuttamiseen. Viinikan rantapellostä lohkotut tontit nimettiin ajalle tyypillisesti järjestysnumeroilla ts. tontti 1, 2, 3 jne. Tonttien kooksi tuli n. 1000 neliötä. Myöhemmin tonttien lukumäärä on hieman kasvanut tonttien jakamisen seurauksena. Jälleenrakennuskaudella rakennettiin alueen eteläpään tontit. Osa alueen pohjoispään tonteista on rakennettu vasta myöhemmin, edustaen uudempaa rakentamista.

Arvo: Alkujaan tyyppiirustuksilla rakennettu, yhtenäisen asemakaavan ja katukuvan omaava jälleenrakennuskauden alun pientaloaluekokonaisuus. Arvoluokka: II

3.4 Neljäs kaupunginosa, Kallio

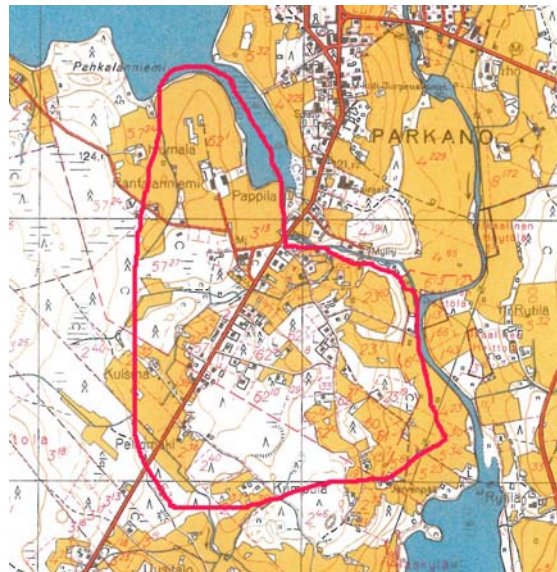
Kallio tai vanhemmalla Kallionahde nimellä tunnettu kaupunginosa sijoittuu Parkanon keskustan eteläpuolelle rajautuen valtateiden 3 ja 23 lisäksi Kirkkojärvestä laskevan Pappilanjokeen ja Viinikanjoen peltomaisemaan. Vanha rantapeltoihin ja pienempiin mäenrinteen peltoihin perustunut maisemarakenne on kadonnut 1960-luvun jälkeen kaupunginosan rakentuessa. Vanhempaa kulttuuriperintöä edustavat vanhan maantien linjaus ja pappilan päärakennus. Keskustaa ja Kalliota erottavassa Pappilanjoessa on ollut myllyjä jo 1600-luvulla. Myllyistä on säilynyt lähinnä jäännöksiä kosken varrella.

Kallion rakennuskanta on pääosin 1900-luvun loppupuolen omakoti- ja rivitaloasutusta. Kolmostien varrella on kenkätehdas ja pieni kolmen kerrostalon muodostama kokonaisuus 1970-luvulta. Vanhempaa teollisuutta edustaa 1960-luvun kenkätehdas Heinosentien ja Parkanontien risteyksessä.

Kaupunginosan pääkadun muodostaa kaupunginosaa suoraviivaisesti halkova ja vanhaan Kankaanpää-Parkano -maantiehen pohjautuva Parkanontie, josta alueen muut kadut erkanevat. Katuverkko on rakentunut vaihteittain asutuksen lisääntyessä. Maatalouskauden loppupuolella, 1950-luvulla alueella olivat päätien lisäksi lähinnä nykyisten Heinosentien ja Mannerheimintien linjaukset. Säännöllisempää korttelirakennetta tai katukuvaa ei ole syntynyt kuin vasta 1900-luvun lopulla. Yleisesti alue on rakennettu varsin väljästi pieninä kokonaisuuksina. Kaupunginosan vanhinta asutusta edustaa entinen Parkanon pappila, jonka tilakeskuksen pihapiiristä on säilynyt vain päärakennus rivitaloalueen yhteydessä. Pappilan jälkeen kaupunginosan vanhin asutus keskittyy vanhan maantien ja Heinosentien ja Mannerheimintien varteen. Tämä vanhempi, pääosin haja-asutusluontoinen ja vanhojen teiden varsille rakennettu rakennuskanta on 1900-luvun alkupuolelta ja 1950-luvulta.

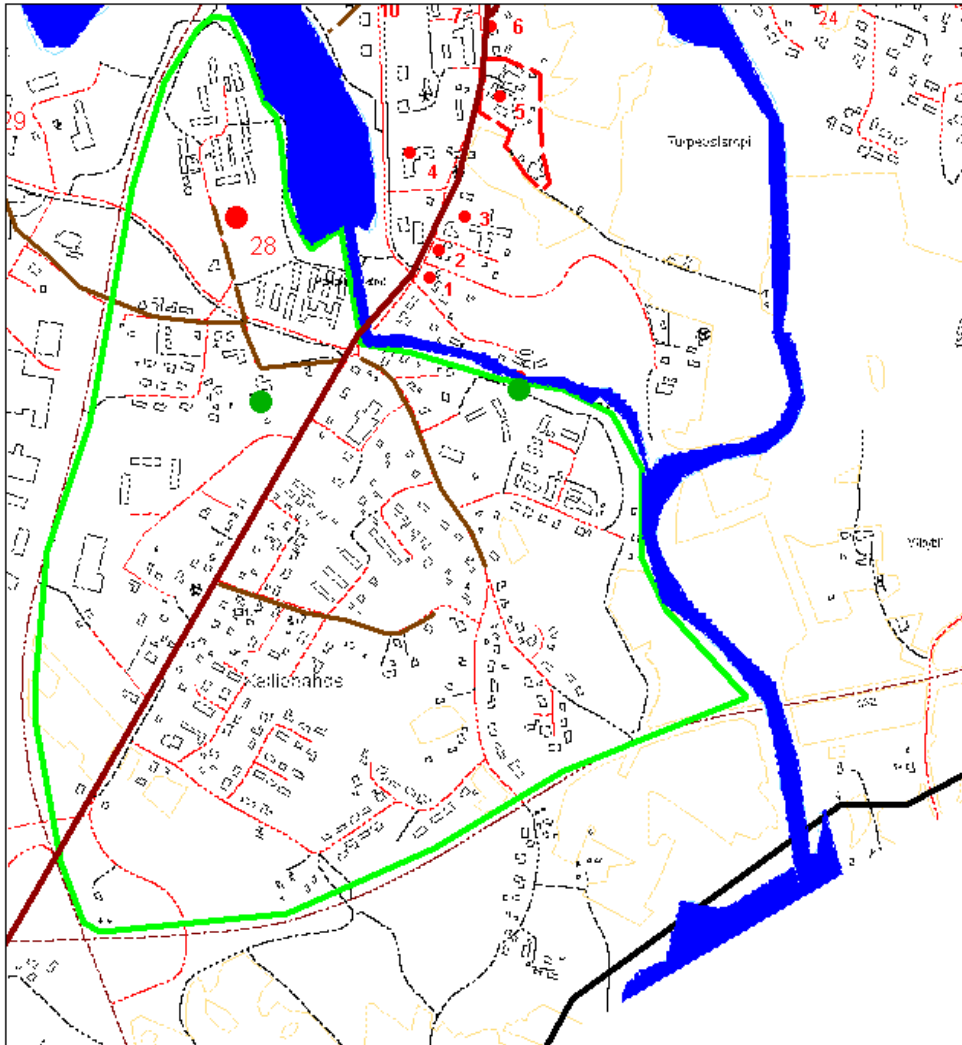
Päätien rakennuskanta on pääasiassa väljille tonteille rakennettuja jälleenrakennuskauden omakotitaloja. Pohjoisosassa on yksittäisiä suurempia asuinrakennuksia entisen osuusmeijerin tontin ja 1960-luvun kenkätehtaan tuntumassa. Matalassa punatiilisessä tehdasrakennuksessa toimiva kenkätehdas edustaa vanhempaa, asutuksen yhteyteen liittynyttä rakentamista. Varsinaiset erilliset teollisuusalueet kaavoitettiin hieman myöhemmin 1960-luvulla. Kokonaisuutena kaupunginosa on rakennettu pääosin 1970- ja 1980-luvulla, jolloin alueelle rakennettiin omakoti-, rivi- ja kerrostaloja, jotka jo osin sijoituivat kalliomäkeä rajaaville kapeille peltoalueille. Erityisesti kaupunginosan reunaosiin rakennettiin 1980-luvulla omakotitaloja ja rivitaloja. Vanhimpaan, Parkanontien varren kerrostumaan liittyvät Parkanon osuusmeijeri, josta on säilynyt vain tiilinen savupiippu 1950-luvulta.

Alueen historia: Kaupunginosan historiallisen ja maisemallisen lähtökohdan muodostaa nykyisen kaupunginosan keskiosissa sijainnut metsäinen kalliomäki, joka laidoilta rajoittui Kirkkojärven, Viinikanjoen ja Parkanojärven rannoille raivattuihin kapeisiin viljelymaihin. Kaupunginosan vanhinta asutuspaikkaa edusti Möhkön talon 1775 perustettu Rantala –niminen torppa, josta muodostettiin Parkanon pappila 1800-luvun alkupuolella. Nykyisen kaupunginosan päätien muodostaa entinen Kankaanpää-Parkano maantie, joka linjattiin ja rakennettiin 1830-luvulla.

Kuva: Peruskartta v. 1959. Punaisella viivalla on rajattu karttaan tarkastelualue, jonka pohjana on 4. kaupunginosa. Maisemaa hallitsevan elementin muodostaa Kirkkojärven rannalla sijaitseva pappila. Kirkonkylän asutus on levinnyt maisemaa jo 1830-luvulta alkaen hallinneen suoraviivaisen maantien varrelle. Asutus oli vielä 1950-luvulla keskittynyt vanhan maatalousyhteiskunnan mukaisesti maiseman metsäisille moreeniosuuksille, jolloin mäkeä rajavat kapeat peltoalueet näkyvät vielä hyvin. Alueen muuta rakentamista edustaa Pappilalle erkanevan tien varressa oleva Parkanon osuusmeijeri. Pappilankoskessa toimi tähän aikaan mylly ja sähkölaitos.

LIITEKARTTA, PARKANON RAKENNETUN YMPÄRISTÖN SELVITYS KALLION, 4. KAUPUNGINOSAN KOHTEET

28 RANTALA, ENT. PARKANON PAPPILA

	KAUPUNGINOSAN ALUERAJAUS		KOHDEMERKINTÄ
	VANHAT MAANTIET
JA PAIKALLISTIET		TEKSTISSÄ MAINITTU
(Meijerin piippu ja myllynpaikka)

28. Rantala, entinen Parkanon pappila rek. 581-4-4012-2.

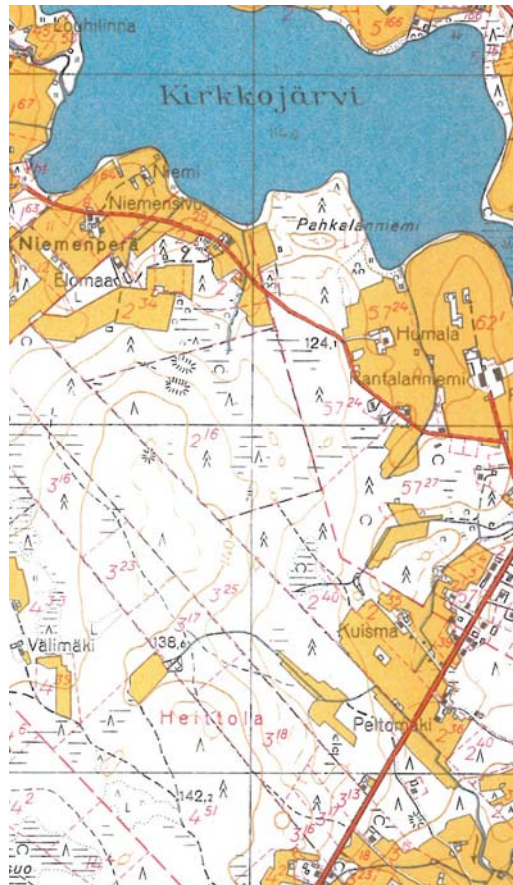
Parkanon seurakunnan pappilan tilakeskuksesta on säilynyt vain vuonna 1900 valmistunut päärakennus. Perinteinen, kookkaan maalaistalon julkisivun omaavassa rakennuksessa on käytetty uusrenesanssiin vivahtavia koristelua seinäpinnan yläosassa. Paikalla oli ennen pappilaa Parkanon kylän Möhkön kantatalon Rantala –niminen torppa, joka perustettiin vuonna 1775. Torppa ostettiin 1803 pitäjänapulaisen pappilaksi. Pappilan maisemallinen asema rantapeltojen yhteydessä ja rakennusten muodostama pihapiiri ovat kadonneet 1960-luvun jälkeen täydellisesti valtatie, teollisuustonttien ja rivitaloalueen rakentamisen seurauksena.

Arvo: Asutus- ja seurakuntahistoria, arvoluokka: I

3.5 Viides kaupunginosa, Pahkala

Parkanon 5. kaupunginosa sijoittuu Kirkkojärven eteläpuolelle. Alueen itä- ja etelärajan muodostavat valtatie 3 ja 23 Lännessä rajana ovat lähinnä Vatusen alueen peltoalueet. Kaupunginosan rakennuskanta käsittää 1960-luvun jälkeen, aina nykypäiviin sakka vaihteittain rakennettua teollisuutta, kauppaa, palveluita sekä omakoti- ja rivitaloja. Sotien jälkeisten kaavoitusihanteiden mukaisesti rakennuskanta on selkeästi eriytynyt omiksi alueiksi. Teollisuus ja kauppa ovat keskittyneet valtatie 3 varrelle entisen viljelymaiseman reunaoosiin Teollisuustien varrelle. Palveluista 1970- ja 1980-lukua edustavat vesitorni, urheilutalo, urheilukenttä, uimaranta ja leirintäalue sijoittuvat omaksi kokonaisuudeksi Kirkkojärven Pahkalanniemeen. Väljästi harjanteen metsämaisemaan sijoittuva omakoti- ja rivitaloasutus sijoittuu alueiden pääkadut muodostavien Tuomenhaaran ja Alakadun sekä niistä erkanevien pistokatuojen varrelle. Pahkala muodostaa keskustan ohella keskeisen valtatiehen liittyvän Parkanon kaupunkiajan taajamakuvan.

Metsäalueille ja pappilan pelloille rakentuneen kaupunginosan rakentuminen alkoi 1960-luvulla, osana Parkanon kaupungistumista ja teollistumista. Keskeinen tekijä kaupunginosan rakentumiselle oli uusi valtatie 3. Tämä Parkanon pappilan rintapeltojen ja Kirkkojärven rantapeltojen halki rakennettu tie valmistui 1960-luvulla. Ensimmäisiä rakenteita olivat valtatiehen varrelle rakennetut kunnan kaksi tiilivuorattua teollisuushallia. Tätä ennen alueella oli Kirkkojärven rannassa mm. pappilalle kuuluvia viljelymaita. Pääosin agraarikauden maisemaa hallitsi aina Kirkkojärven lyhyenä niemekkeenä työntynyt laaja kallio- ja moreeniharjanne.

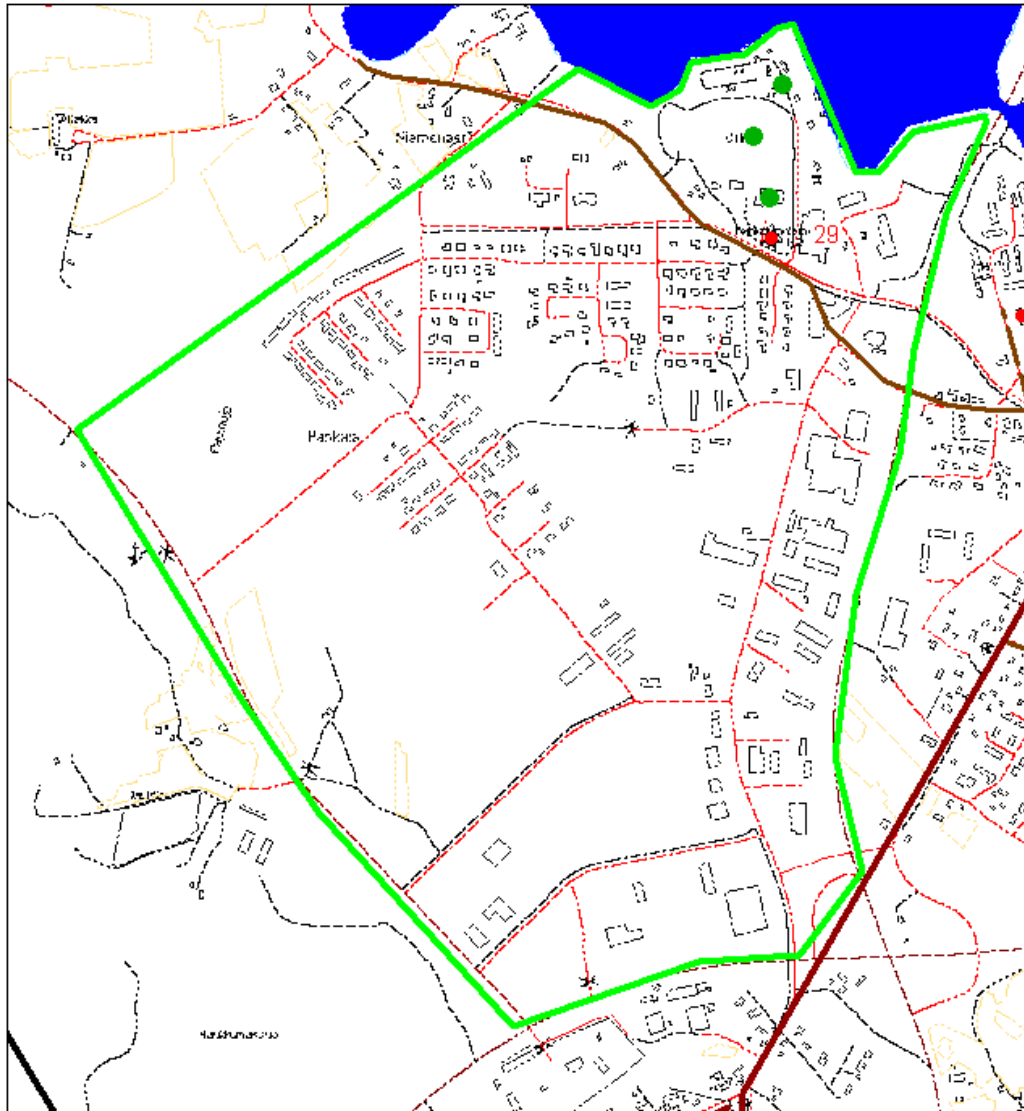

Kuva: Pahkalan kaupunginosa vuonna 1959, jolloin alueella oli lähinnä rantapeltoja ja metsäalue. Kuvan oikeassa reunassa on peltojen keskellä Pappilan pihapiiri, joka kuuluu nykyisin Kallion kaupunginosaan. Kaupunginosa erottava valtatie 3 rakennettiin 1960-luvulla kulkemaan pappilan pihapiirin länsipuolelta.

Suomi ja maaseutu teollistuivat sotien jälkeen. Etupäässä teollisuusalueita sijoitettiin omiksi kokonaisuuksiksi pääteiden ja rautatien varsille. Parkanosssa Mekes Oy:n lisäksi kunnan ensimmäisiä teollisuusalueita oli uuden valtatie 3:n varrella, johon sijoittuivat ensimmäisinä mm. Reima Pukine oy sekä Lista ja Karmi Oy. Alueen maamerkin muodostava teräksinen vesitorni valmistui 1970. Sen yhteydessä ovat lisäksi ajan laajenevaa palvelurakennetta edustavat urheilu- ja liikuntatalo (1978/2000) ja urheilukenttä (1987). Kokonaisuuteen kuuluu lisäksi samalta ajalta oleva Pahkalanniemen leirintäalue Kirkkojärven rannalla. Omakotirakentaminen keskittyi omaksi kokonaisuudeksi alueen keskiosiin, alkaen 1970-luvulla alueen Alakadun varrelta, laajentuen 1980-luvulla kohti etelää. Pahkalan koulu valmistui 1980-luvun jälkipuoliskolla ja sijoittuu suojaiseen paikkaan nykyisten omakotialueiden keskelle. Pahkala laajeni edelleen 1900-luvun lopulla etelään, jossa uusien Vatusentien ja Fenokadun varrelle on rakennettu lisää teollisuutta ja kunnan uusi paloasema.

Teollisuuden lisäksi valtatie varteen sijoittui 1980-luvulla tehtaanmyymälöitä mm. huonekaluliike ja huoltamorakennus. 2000-luvulla valtatie varteen on rakennettu lisää liike- ja teollisuustiloja, mm. päivittäistavaroita tarjoavia liikkeitä. Rakentamista on keskittynyt myös valtatie itäpuolelle, missä on vanhan päätien varteen rakentunut Kallion kaupunginosa. Pahkalan sijainti pääliikenneväylän varrella ja sen jatkuvan teollisuus-, liike-, asuin- ja palvelurakentamisen seurauksena Parkanon kaupunkiajan keskusta on siirtynyt vähitellen vanhalta raitilta valtatie 3:n varrelle.

LIITEKARTTA, PARKANON RAKENNETUN YMPÄRISTÖN SELVITYS PAHKALAN, 5. KAUPUNGINOSAN KOHTEET

29. PARKANON VESITORNI

— KAUPUNGINOSAN ALUEAJAUS

● KOHDEMERKINTÄ

— VANHAT MAANTIET
JA PAIKALLISTIET

● TEKSTISSÄ MAINITTU

29. Parkanon vesitorni

Parkanon teollisuuden veturin, Mekes Oy:n, seuraajan Parkano Oy:n valmistama teräksinen vesitorni pystytettiin Pahkalan kauppalaosaan huhtikuussa 1970. Insinööri Oeschin suunnittelema vesitorni on 40 metriä korkea ja sen vetoisuus on 600 kuutiota. Vesitorni jäi yksittäiskappaleeksi konepajan tuotannossa, eikä piirustusten mukaan ole rakennettu muita vastaavia. Nykyinen metsään viittaava ruskea/vihreä väritys on 2000-luvulta. Vesitorni muodostaa selkeästi tunnistettavan kiintopisteen valtatie 3:n varrella.

Arvo: Parkanon teollistumisen näkyvä maisemallinen kiintopiste valtatievarrella. Materiaalina ja tyyppinä teräksinen vesitorni edustaa yksittäiskappaleeksi jäänyttä kokeilua. Arvoluokka: II

Kuva: Pahkalan kaupunginosan urheilukenttä, urheilu- ja liikuntatalo ja vesitorni sekä kuvaajan taakse jäävä leirintäalue edustavat 1970- ja 1980-luvun kulttuurimaisemaa Parkanossa.

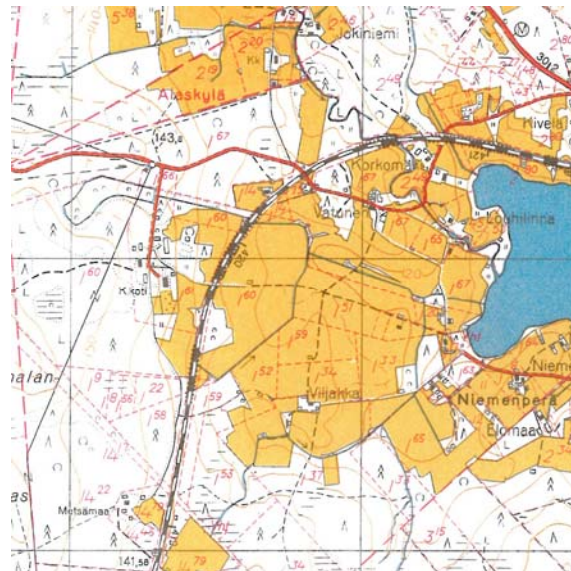

Kuva: Kirkkojärven Pahkalanniemeen, lähelle valtatie 3. vartta rakennetun leirintäalueen mökkejä. Leirintäalue ja nykyäsitöksen mukaan vaatimattomasti varustellut mökit liittyvät hyvinvointi-Suomen piirteisiin kuuluvien maantieliikenteen ja vapaa-aajan kasvuun 1960-luvulta alkaen. Järven takana näkyy Parkanon keskustaa.

3.6 Kuudes kaupunginosa, Vatusen

6. kaupunginosa sijoittuu Kirkkojärven länsipäähän, aikaisemman Vatusen kantatilan pelloille ja metsiin. Alueella on lähinnä jäänteitä maanviljelyskauden pientiloista ja pelloista. Vanhaa Kirkkojärven viljelymaisemaa leimaa lähinnä metsittyminen, Mekes Oy:n teollisuusalue ja siihen liittyvä rivitalo- ja omakotiasutus, jotka muodostavat pieniä kokonaisuuksia harvalukuisen tietön varrelle. Nuorempaa viljelymaisemaa on säilynyt vähäisessä määrin kaupunginosan eteläosassa, Viljakan ja Niemenperän ympäristössä.

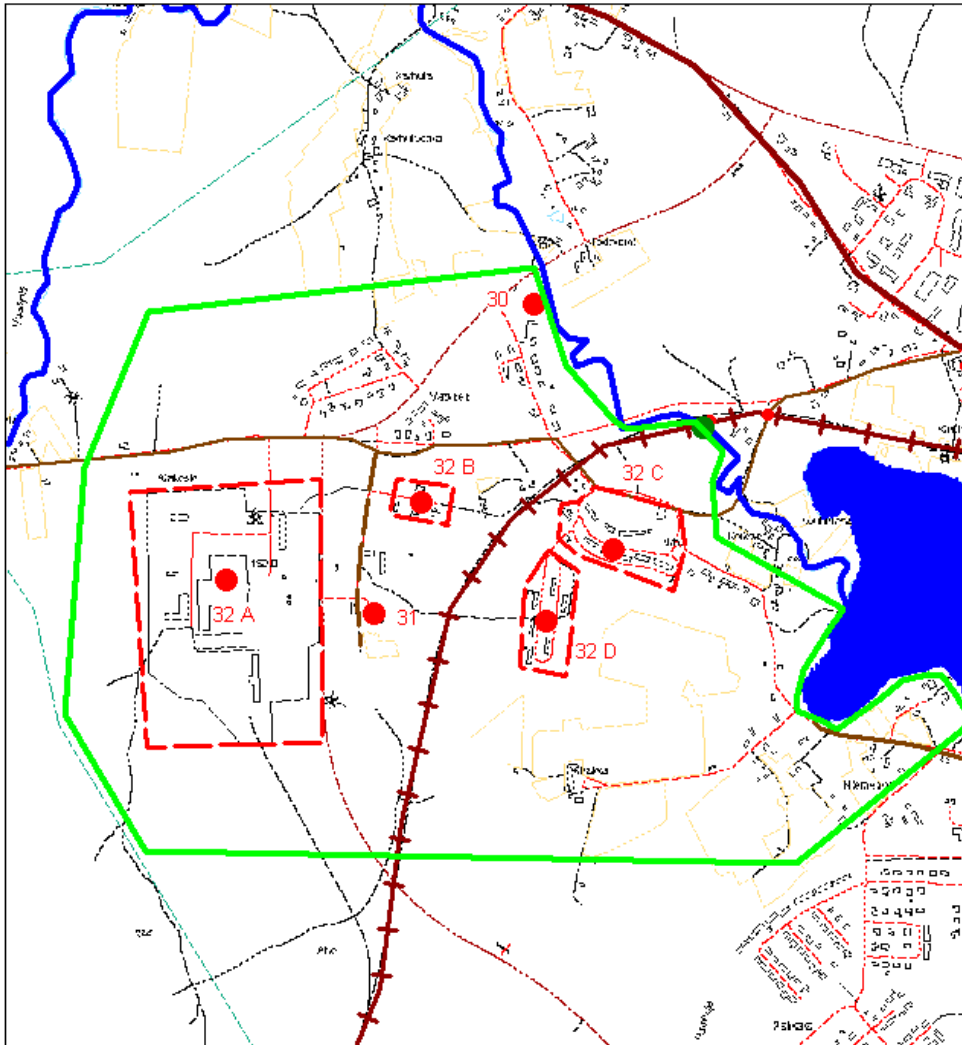
Harvaan rakennetun kaupunginosan vanhinta, 1700-luvun asuinpaikkaa edusti Vatusen tilakeskus, joka sijaitsi Parkanon vuonna 1937 rakennetun kunnan vanhainkodin kohdalla. Parkanon kunta osti Vatusen tilan 1920-luvulla, jonka jälkeen tilakeskukseen perustettiin Parkanon kunnalliskoti. Liikennehistoriaa edustaa käytöstä pääosin poistunut Haapamäki-Pori -ratalinja, jonka linjaus rakennettiin Vatusen tilan Kirkkojärven rantaan sijoittuvan laajan viljelymaiseman keskelle 1930-luvulla. Linjaan liittyy mm. Vuorijoen ylittävä ki-
vi/levysilta.

Kuva: Ote peruskartasta vuodelta 1959. Laaja Kirkkojärven ja Vuorijoen varrelle raivattu peltoaukea näkyy hyvin. Vatusen kunnalliskodiksi muutettu tilakeskus näkyy peltoaukean länsireunalla, lähellä Haapamäki-Pori ratalinjaa, joka on vanhaan tapaan linjattu käsityövaltaisen ajan tapaan tasaisemmalle pellolle. Jokiharjun koulu on sijoitettu vanhaan tapaan peltosaarekkeeseen, ilmeisesti koulupiirinsä keskelle.

Vanhaan tapaan kunnalliskodin pohjan muodostanut Vatusen maatila toimi aina 1960-luvulle saakka, jonka jälkeen hyvinvointiyhteiskunnan rakentuminen ja teollisuuden tarpeet lopettivat maataloustoiminnan. Parkanossa kunta pyrki aktiivisesti tukemaan kunnan teollistumista 1960-luvulla. Kunnan omistamasta Vatusen tilasta myytiin suuri teollisuustontti Mekes Oy:lle 1960-luvun alkupuolella. Haapamäki-Pori -radan varrelle sijoittuvan ja pistoradalla rataan yhdistetyn teollisuusalueen lisäksi tehdas rakennutti Vatusen pellolle kaksi rivitaloaluetta ja johtajien asunnot. Tehtaaseen liittyvää omakotiasutusta syntyi lisäksi mm. 1960- ja 1970-luvulla Kaskenkadun ja Metsäkadun varrelle. Jokiharjunkadun varrelle rakennettiin vielä omakotitaloja 1980-luvulla. Teollisuusvaiheen aikana Vatusen pellot ovat pääosin metsittyneet ja tilan vanhaa asemaa laajan rantapellon reunalla ei voi enää havaita. Tyyppi- ja rakennustyyppien rakennettujen vanhainkodin ja koulun rakennukset ovat tyyppillistä kunnalle kuuluvaa rakennustoimintaa 1920- ja 1930-luvulta.

LIITEKARTTA, PARKANON RAKENNETUN YMPÄRISTÖN SELVITYS VATUSEN, 6. KAUPUNGINOSAN KOHTEET

30. VUORIJOEN KOULU, 31 ENT. KUNNALLISKOTI,
32. ENT. MEKES OY:N TEHDAS JA ASUINALUEET
32 A. tehdasalue, 32 B. L-talot, 32 C. M-talot, 32 D. K-talot

- KAUPUNGINOSAN ALUERAJAUS ● KOHDEMERKINTÄ
- VANHAT MAANTIET
JA PAIKALLISTIET
- HAAPAMÄKI - PORI RATALINJA

Kaupunginosan kohteet:

30. Vuorijoen ts. Jokiharjun koulu 581-6-6013-1

Satulakattoinen koulurakennus valmistui 1934-35. Rakennukseen liittyy matala siipirakennus 1970-luvulta.

Arvo: 1930-luvun koulurakennus, edustaa ajan julkista rakentamista. Arvoluokka: III

31. Parkanon kunnalliskoti rek. 581-6-6072-5

Kaksikerroksinen kunnalliskoti valmistui 1937. Kokonaisuuteen kuuluu lisäksi erilliset betonitiilestä rakennetut navetta ja talousrakennus. Päärakennuksen pihapiirin yhteydessä on punainen lautarakenteinen talousrakennus. Kookas, ajan niukkaa klassismia edustava aumakattoinen päärakennus rakennettiin Huoltolaitosten piirustustoimiston piirustuksilla. Piirustukset hankittiin jo 1920-luvun loppupuolella, mutta rakentamista

siirrettiin aina vuoteen 1936. Vanhainkodin paikalla oli aikaisemmin Vatusen 1700-luvulla perustettu kantatalon tilakeskus, jonka kunta osti 1920-luvulla kunnalliskotia varten. Kunnalliskodit sijoitettiin maaseudulla usein kunnan omistamille maatiloille, joiden toimintaan hoidokit ottivat osaa, korvaten näin saamansa hoitoa.

Arvo: Maatilaan liittyvä kunnalliskoti edustaa 1930-luvun julkista, tyyppi- ja piirustuksilla toteutettua rakentamista. Arvoluokka: I

Kuva: Parkanon kunnalliskodin avaran pihapiirin rakennuksia ilmeisesti 1950-luvulla. Nykyisin piha-alueen luonne on huomattavasti sulkeutuneempi kasvillisuuden lisääntyä. Kuva teoksesta Mekeksestä Metsoon ja Holmingiin, Parkanon konepaja 1963-2003.

32. Mekes oy:n tehdas ja asuinalueet rek. 581-6-6009-1

Parkanon nykyisen teollisuuden alkuna oli 1962 perustettu Mekes Oy, jonka teollisuustontin raivaus aloitettiin jo samana vuonna Parkanossa Kirkkojärven länsipuolelle, Pori-Haapamäki rautatien varteen. Mekes oli 400 suomalaisen pienen ja keskisuuren metalliteollisuuden alan yritysten perustama suuryksikkö. Samaan aikaan useat kunnat Suomessa kaavoittivat teollisuusalueita ja pyrkivät saamaan kuntaansa teollisuutta. Maatalousvaltainen Parkano toimi myös aktiivisesti ja voitti kilpailun tehtaan sijoituspaikasta. Parkanossa teollisuustontin alkuna oli kunnan omistaman vanhainkodin, entisen Vatusen kantatilan maat. Haapamäki-Pori radan varrella sijainneisiin maihin hankittiin vielä lisämaata ostamalla lähitiloja, jolloin kunta pystyi tarjoamaan Mekes oy:lle riittävän ison tontin. Betonista ja kahitiilestä rakennettu päätehdas käsittää 15 000 neliötä ja konttorirakennus 850 neliötä. Parhaimmillaan tehdas työllisti noin 500 henkilöä. Tehtaan vihkijäisissä oli läsnä mm. presidentti Kekkonen.

Mekes Oy teki konkurssin jo 1967 ja sitä seuranneen Parkano Oy:n osakeenemmistö siirtyi Rauma-Repolalle 1973. Rakennustoiminnan lisäksi tehtaan tuotanto näkyy Parkanossa teräksisessä vesitornissa, joka valmistui 1970. Nykyisin tehdas omistaa Holming Oy ja tehtaan rivitalot ovat myyty yksityisille.

Mekes oy ja sen seuraajat valmistivat mm. pattereita, siltoja, losseja. Tehtaan omaan tuotekehittelyyn kuului mm. teräksinen vesitorni, jonka suunnitelman mukaan rakennettiin Parkanon vesitorni Pahkalan kaupunginosaan.

Raskasta konepajateollisuutta edustavan Mekes Oy:n teollisuusrakennusten rakentaminen alkoi entisen Vatusen tilan maille vuosina 1963-1964. Samaan aikaan tilan entiselle pellolle rakennettiin tehdas työntekijöitä varten asuntoalue, johon kuuluu kaksi rivitaloaluetta, joiden yhteisen pääsisäänkäynnin yhteydessä on kokonaisuuteen kuuluva pieni kaupparakennus ja lämpökeskus. Rivitaloalueiden ja tehdas väliin rakennettiin lisäksi kaksi L taloiksi nimettyä omakotitaloa sekä vierasmaja tehdas tarpeisiin. Alue on ajan kaavoitusohjeiden mukaisesti sovitettu maastoon. Alueiden erottelussa omiksi kokonaisuuksiksi näkyy myös tehdas hierarkia ja ajan lähioteoriat.

Kuva: Kuvassa näkyvät tehdas rivitaloalueet pian valmistumisen jälkeen 1960-luvulla. Vasemmalla näkyy valkeana yhden M-talon pääty ja taustalla olevat K-talot. Vatusen pelloilla näkyy vielä kookas latorakennus muistona aikaisemmasta käytöstä. Nykyisin alue on rivitaloalueita lukuun ottamatta metsittyä. Kuva teoksesta Mekeksestä Metsoon ja Holmingiin, Parkanon konepaja 1963-2003.

M-talot

M-taloiksi nimetyt rivitalot sijoittuu väljästi loivaan nurmipintaiseen Koskelanmäen etelärinteeseen, jossa kahdeksan taloa muodostaa kaksi loivasti, porrastetusti kaartuvaa riviä puistomaisessa miljöössä. Rivitaloihin liittyy rinteeseen korkeassa kellarikerroksessa autotalli. Rakennukset ovat pulpettikattoisia ja niiden julkisivuissa on käytetty ajalle tyypillisiä ratkaisuja; nauhaikkunat, kalkkiahiekkatiiltä, asbestisementti-

levyjä ja puupanelointia. Kokonaisuuteen kuuluu lisäksi 1966 valmistunut tenniskenttä, joka oli Parkanon ensimmäinen. Yläkuva: M-talot kaupan terasilta kuvattuna.

Kaupparakennus

Rivitaloalueiden väliin, sisäänkäynnin yhteyteen sijoittuva kaupparakennus (T-kauppa) on rakennettu todennäköisesti samoihin aikoihin rivitalojen kanssa. Rinteeseen, osittain maan alle sijoittuva rakennus sisältää kaupan lisäksi alueen lämpökeskuksen, johon liittyy lisäksi yhteisiä tiloja. Tämän rinteeseen sijoittuvan betonirakenteen päälle muodostuu betoninen terassi, jonka päällä on pieni, suurilla näyte-

ikkunoilla varustettu kaupparakennus. Materiaaleina on tasakattoisessa, aikakauden leveällä räystäällä varustetussa rakennuksessa käytetty kahitiiltä, puuta, aaltomaista asbestisementtilevyä. Nykyisin rakennus on tyhjiään, ilmeisesti sen käyttö jäi varsin lyhyeksi autoistumisen ja markettien lopettaessa pienten sivuliikkeiden kannattavuuden 1900-luvun jälkipuoliskolla.

K-rivitalot

Toinen rivitaloalue K-taloiksi nimetyt kuusi rivitaloa sijoittuvat edellisen rivitaloalueen eteläpuolelle. Rakennukset ovat väljästi kahdessa rivissä avoimen puistomaisessa ympäristössä. Matalissa, yksikerroksisissa rivitaloissa on loiva satulakatto, julkisivut ovat tehty puhtaaksi muuratusta tiilestä.

L-talot

Insinööreille ja vierastaloiksi tarkoitettut L-talot muodostavat oman kokonaisuutensa Kerhotien varrella. Tasakattoiset, L-muotoisen rakennuskokonaisuuden muodostavissa yksikerroksisissa rakennuksissa on suuret nauhaikkunat eteläpuolella. Muuten julkisivuverhoiluna on käytetty tummaksi sävytettyä puuta.

Arvo: Parkanon teollistumisen ja kaupungistumisen alkuvaiheet, 1960-luvun teollisuusalue, johon liittyy tehtaan rakennuttamia kaksi rivitaloaluetta, insinöörien talot, vierastalo ja liikerakennus/lämpökeskus. Arvoluokka: II

3.7 Seitsemäs kaupunginosa, Pentti

Parkanon 7. kaupunginosa sijoittuu Kirkkojärven pohjoisrannalle. Alue on en-tiseen metsä- ja peltomaisemaan sijoittuvaa haja-asutusalueetta, tiiviimmät ja yhtenäiset rakennuskokonaisuudet sijoittuvat alueen päätien, Kirkkojärven rantaa seuraavan Pentin-Kiveläntien varrelle. Päätien varrelle sijoittuvat alu-teen asutushistorian rungon muodostavien Pentin ja Kivelän tilakeskusten li-säksi 1950-luvun omakotiasutusta sekä 1970-luvulla aloitetut Pentin omakoti-ja rivitaloalue sekä teollisuusalue. Kaupunkiajan palveluita edustavat viime vuosikymmenten rukoushuone, Rauhalan palvelukeskus ja teollisuusalueelle sijoittuva Parkanon ammattioppilaitos. Maiseman vanha maaseutuluonne on säilynyt Pentin ja Kivelän tilakeskuksen sekä rantojen yhteydessä vain osit-tain.

Kirkonkylän luoteispuolelle jäävä kaupunginosa sijoittuu vanhan Karvialle vie-vän maantien (nyk. Pentintie-Kiveläntie-Karviantie/mt.274) varrelle. Historial-lisesti Kirkkojärven pohjoispuolelle sijoittuva alue kuului Pentin ja Kivelän li-säksi Kanan talon maihin, jotka sijoittuivat nykyisen kaupunginosan itäreunal-le. Kaupunginosan itärajan muodostaa 1960-luvulla rakennettu valtatie 3. Alueen vanhinta asutusta edustavat Kirkkojärven rantamaisemaan sijoittuvat Pentin ja Kivelän tilakeskukset. Kirkkojärven länsipäässä sijaitsee Kivelän torppiin kuulunut Korkomäen tila, johon Parkanossa 1900-luvun alkupuolella vaikuttanut Gustaf Wrede ns. Parkanon paroni rakennutti ja myöhemmin tu-houtuneen Louhilinna-nimisen asuinrakennuksen. Kaupunginosaa leikkaa Kirkkojärven rantapelloille 1930-luvulla rakennettu Pori-Haapamäki ratalinja.

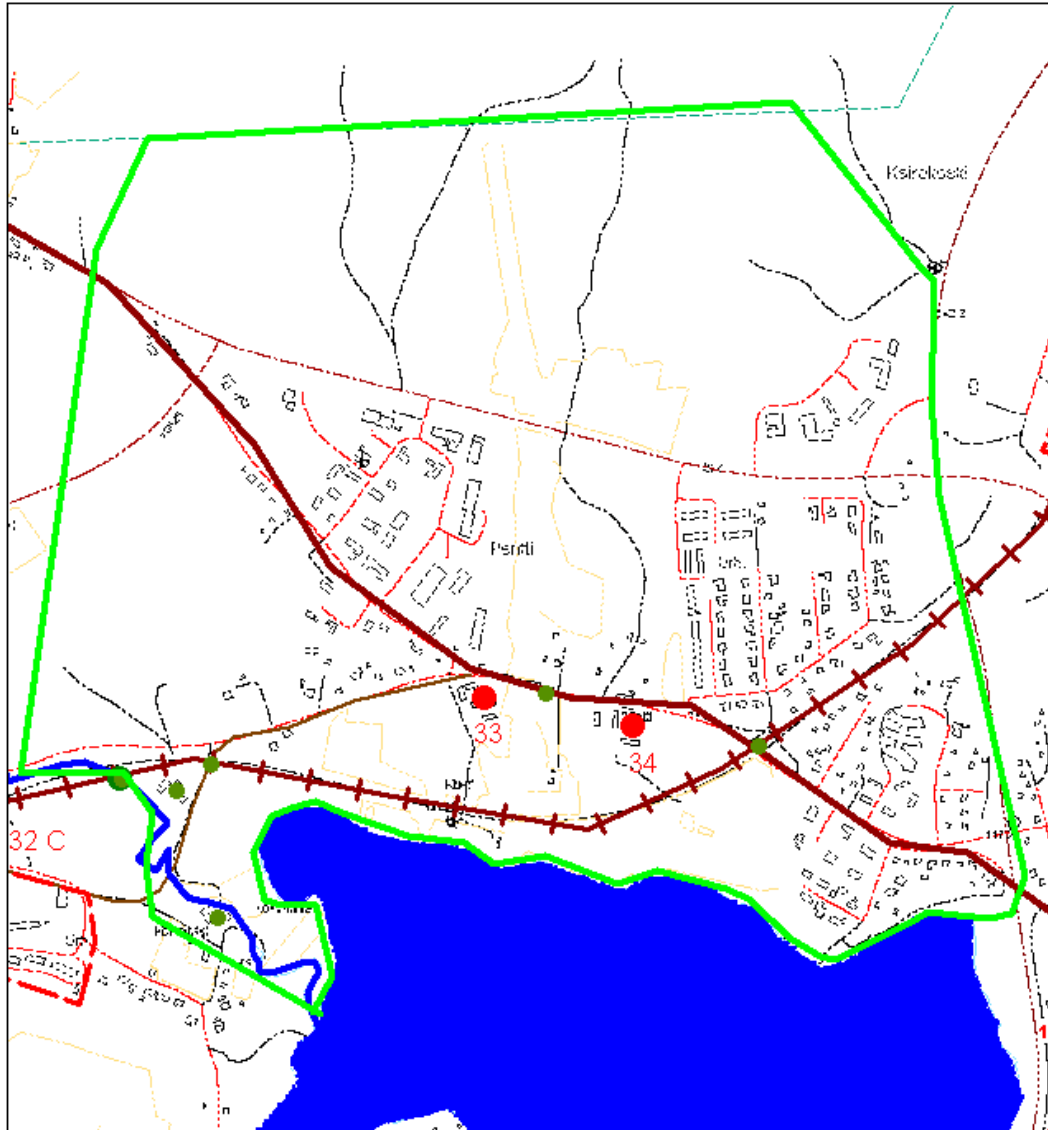
Kaupunginosan asutus pysyi vähäisenä aina sotien jälkeiseen aikaan, jolloin Kanan talon maille, Karviantien ja siitä erkanevan Rauhalakadun ja vähäises-sä määrin Ratakadun varrelle rakennettiin jälleenrakennuskauden omakotita-loja. Kirkkojärven rantapelloille rakennettiin tällöin myös ajalle tyypillinen kun-nan, lahjoituksena saatu terveystalo. Rantamaiseman maatiloista ja niihin liit-tyneistä kapeista viljelymaisemista koostunut maisema alkoi muuttua merkit-tävästi 1970-luvulla, jolloin Kivelän tilakeskuksen pohjoispuoliselle metsäalu-eelle syntyi Pentin teollisuusalue ja Pentin koillispuolen pellolle rivi- ja omako-tialue. Parkanon vanhan keskustan ohittava valtatie 3 rakennettiin 1960-luvulla.

Pentin pellolle rakennettu omakotialue muodostaa ajallisesti ja rakenteellisesti yhtenäisen kokonaisuuden, joka liittyy Parkanon teollistumiseen ja kaupungis-tumiseen vanhojen maanteiden suunnassa 1960-luvulta alkaen.

Kuva: Parkanon seitsemännen kaupunginosan aluetta vuonna 1959. Pentin ja Kivelän vanhat tilakeskukset sijoittuvat maisemallisesti keskeiselle paikalle maantien varrelle rantapellojensa yhteyteen. Tilaa pienempää asutusta on syntynyt Haapamäki-Pori radan itäpuolelle, jossa se ajallisesti ja maisemallisesti liittyi ennen uuden valtatie 3:n rakentamista lähinnä Koulukeskuksen ympäristön asutukseen.

LIITEKARTTA, PARKANON RAKENNETUN YMPÄRISTÖN SELVITYS PENTIN, 7. KAUPUNGINOSAN KOHTEET

33. KIVELÄ, 34. PENTTI

	KAUPUNGINOSAN ALUERAJAUS		KOHDEMERKINTÄ
	VANHAT MAANTIET
JA PAIKALLISTIET		TEKSTISSÄ MAINITTU
(maantien ja ratalinjan sillat,
Korkomäki)
	HAAPAMÄKI - PORI RATALINJA		

Kaupunginosan kohteet ja arvoalueet: Kaupunginosan alueelta huomioitiin Kivelän ja Pentin tilakeskukset. Lisäksi nostettiin esiin vanhan maantien ja rautatien linjaukset, joihin liittyy vanhoja siltarakenteita. Korkomäen alueella on myös säilynyt vähäisessä määrin vanhempia maatalouskauden rakennuksia. Arvoalueeksi rajattiin Parkanon maatalouskauden alueisiin kuuluva Pentin ja Kivelän viljelymaisema. Kaupunkiajan yhtenäisempää rakentamista edustavat kaupunginosassa Pentin teollisuusalue ja Pentin omakotialue.

33. Kivelän tilakeskus, rek. 581-421-2-181

Kivelän tilakeskuksen perinteiset talousrakennukset sijoittuvat vanhan Karvian maantien ja vanhan paikallistien, Riihihalmeentien risteykseen. Maantien varrella on mm. näyttävä betonitiilistä rakennettu ja 1932 valmistunut navetta ja kaksi talousrakennusta. Niiden taakse jäävässä pihapiirissä on lisäksi tilan 1800-luvun loppupuolella valmistunut päärakennus ajalle tyypillisine kuisteineen. 1800-luvun

loppupuolelta. Pihapiirin keskelle on rakennettu tiilivuorattu omakotitalo 1980-luvulla. Kivelä on Parkanon 1700-luvun kantatiloja.

Arvo: Asutushistoria, 1700-luvun kantatalon talonpoikaista rakennuskantaa sisältävä pihapiiri, Arvoluokka: I

34. Pentin tilakeskus, rek. 581-421-2-184, Simonpentti.

Tilakeskuksen perinteiset talousrakennukset sijaitsevat vanhan Karviantien (Pentintie) varrella. Tienäkymään liittyvät olennaisesti neljä puurakenteista talousrakennusta, mm. 1800-luvun luhtiaitta ja aittarakennus sekä betonitiilinen navetta 1930-luvulta. Vanhat, tiemaisemaan liittyneet vanhat asuinrakennukset ovat purettu. Pihapiirin etelälaidalla on omakotitalo 1980-luvulta. Tilakeskukseen liittyvä

kapea viljelymaisema on osittain sulkeutunut kasvillisuuden vaikutuksesta. Pentti on erotettu virallisesti Kivelästä 1850-luvulla.

Arvo: 1800-luvun osatalo, pihapiiriin kuuluu talonpoikaisia talousrakennuksia, maisemallisesti keskeinen asema vanhan maantien varrella. Arvoluokka: I

Liikennereittien rakenteita:

Rautatien kivisillat: Haapamäki-Pori rata valmistui 1938, jolloin rakennettiin myös useita siltoja, joissa oli lohkotuista kivistä tehdyt tukimuurit, varsinaisen sillan runkorakenteen ollessa teräksestä tai betonista. Pentin alueella sillat rakennettiin ylittämään Karvialle vievää maantietä (nyk. Pentintie) ja Korkomäentietä.

Kuva: Pentintien ylittävä ja hyvin säilynyt levypalkkisilta teräskaitteineen edustaa 1930-luvun sillanrakennusta, joka edelleen pitäytyi tukimuureissa kivirakenteisiin niiden helppohoitoisuuden vuoksi.

Karviantien maantien(nyk. Pentintien) kivisilta. Pienen laskuojan ylittävä lohkokivistä kylmämuurattu ja holvattu silta on todennäköisesti mahdollisesti 1800- ja 1900-luvun vaihteesta, jolloin reitti kunnostettiin yleiseksi maantieksi. Tiehen liittyi pohjoispuolella kevyen liikenteen väylä.

3.8 Kahdeksas kaupunginosa, Kissakivi

Kuvaus: Parkanon 8. kaupunginosa sijoittuu Parkanon taajaman eteläreunalle, valtatie 23 ja 3 risteyksen eteläpuolelle. Alueen yleisilme on pääosin metsäinen ja Parkanojärven rantojen osalta maaseutumainen. Alueen keskustan muodostaa metsäinen ja jyrkästi kohoava Kissakivenmäki, jonka alarinteessä, Parkanojärven rannalla on rinteissä viljelymaisemaa, johon liittyy lukuisia pienempiä maatilakeskuksia. Alueen asutus on vähäistä ja enemmän haja-asutustyyppistä. Viljelymaiseman muutamien maatilojen lisäksi on Kissakivenmäen päällä vanhojen maanteiden, nykyisten Tampereenkadun ja Kissakivenkadun risteyksessä on 1900-luvun ensimmäisen puoliskon pienasutusta ja kauppoja. Alueella on lisäksi puolustusvoimain varastorakennuksia. Maatilat ja pienasutus on pääosin 1900-luvun alkupuolelta ja keskivaiheilta. Myöhemmin alueelle on rakennettu yksittäisiä omakotitaloja ja viime vuosina valtatie 23:n varrelle muutamia teollisuuskiinteistöjä.

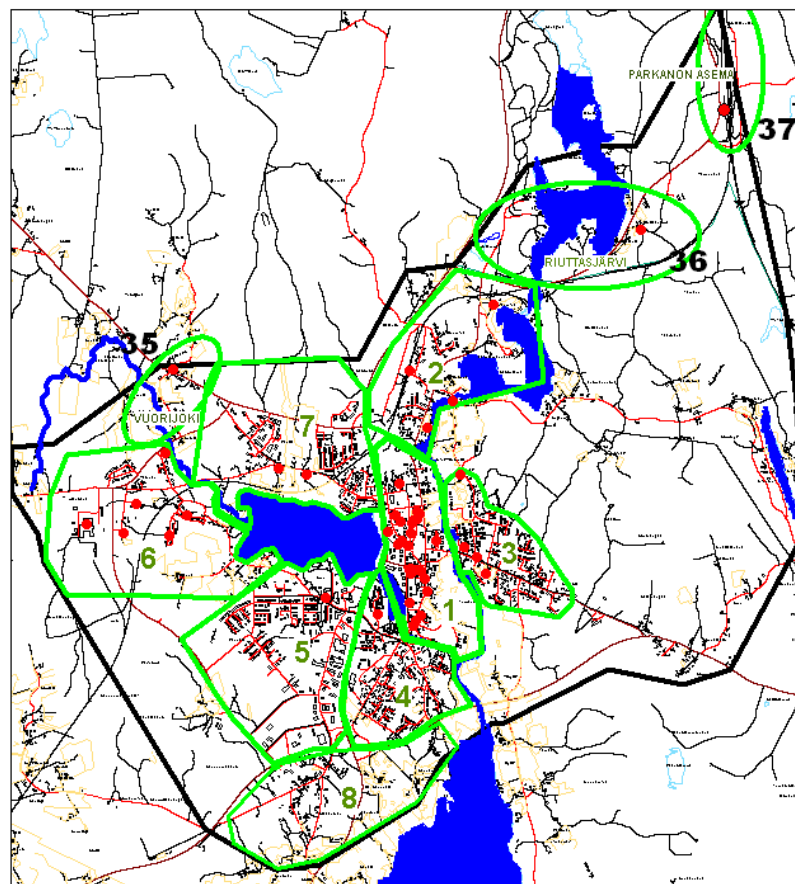
Historia: Alueella oli Parkanon kylän talojen lisäksi Heittolankylän talojen maanomistuksia. Kissamäen rinteeseen, Parkanojärven rantaan sijoittuvien viljelymaisemien raivaaminen on alkanut laajemmin vasta 1800-luvun jälkipuoliskolla. Vanhinta asuinpaikkaa edustaa nykyisen Laurilan paikkeilla ollut torppa, joka näkyy 1800-luvun pitäjänkartassa. Kankaanpäästä Parkanoon rakennettiin 1830-luvulla maantie, jonka linjaus oli kuin viivoittimella piirretty. Tien ainoa selkeä mutka tuli Kissakivenmäelle, jossa tie kääntyi jyrkästi kohti Parkanon kirkkoa, jatkuen aina Pappilanjoelle saakka hyvin suorana linjauksena. Historiallinen maanteiden risteys syntyi 1868 kun ns. Seläntaustan tien oikaisu Yliskylän kautta Parkanontiehen (nyk. Tampereenkatu) rakennettiin. Tielinja on säilynyt kapeana, hiekkapintaisena ja maastonmuotoja seuraavana. Tie yhtyy entiseen Parkanontiehen Kissakiven alueella, johon tieristeyksen alueelle syntyi asutusta ja kauppoja jo 1800- ja 1900-luvun vaihteesta alkaen. Kissakivenmäen alarinteen raivaaminen pelloksi alkoi pääosin 1800-luvun jälkipuoliskolla. Tilojen jakaminen helpottui 1800-luvun jälkipuoliskolla ja 1900-luvun alkupuolella, jolloin alueelle syntyi useita pieniä maatiloja. Kantatiloista erotettiin 1900-luvun alkupuolella mm. Ylilaadusta Suhonen, Pensas ja Rajamäki sekä Ilomäki, Uotila, Marjamäki ja Seppälä Haukkumaan kantatilasta. Haukkala, Uusitalo Viljakan talosta. Laurikka itsenäistyi 1906 ja siitä erotettiin 1920-luvulla mm. Hahkamäki ja Järvenpää. Kissamäkeen rakennettiin sotien jälkeen osin karjalaissiirtolaisten vaikutuksesta hyppymäki, joka purettiin uuden kolmostien rakentamisen yhteydessä. 1800-luvulla rakennetut ja paikallis- ja kaukoliikennettä palvelevat Parkanontie ja Seläntaustatie korvattiin uusilla tielinjoilla 1960-luvulla, jolloin valmistuivat valtatie 3 ja 23. Vanhat maantiet jäivät paikallisteiksi. Valtatie 3 leikkaa viljelymaisemaa Kissamäen rinteessä.

Kohteet ja arvoalueet: Alueelle ei sijoittunut kulttuurihistorian kannalta yleiskaavassa huomioitavia kiinteistöjä. Lukuisten pienempien kohteiden ja kokonaisuuden vuoksi alue rajattiin Kissamäen asutus- ja viljelymaisema – nimiseksi arvoalueeksi, joka sisältää useita kulttuurihistoriallisia arvoja. Jatkossa alue olisi hyvä inventoida.

3.9 Taajamarakenteen ulkopuolella olevat kohteet, Vuorijoki, Riuttasjärvi ja Parkanon asema

Kaupunkirakenteen ja kaupunginosien ulkopuolelle jäävät Vuorijoen seuraintalo (35), Riuttasjärven kantatila (36) ja Parkanon rautatieasema (37).

LIITEKARTTA, PARKANON RAKENNETUN YMPÄRISTÖN SELVITYS
KOHTEET JA KAUPUNGINOSIIN POHJAUTUVA ALUEJAKO

ALUERAJAUS JA JÄRJESTYSNUMERO
(Aluerajauksien pohjana on käytetty kaupunginosia, rajat eivät edusta virallisia rajoja.)

Kaupunginosien ulkopuoliset alueet

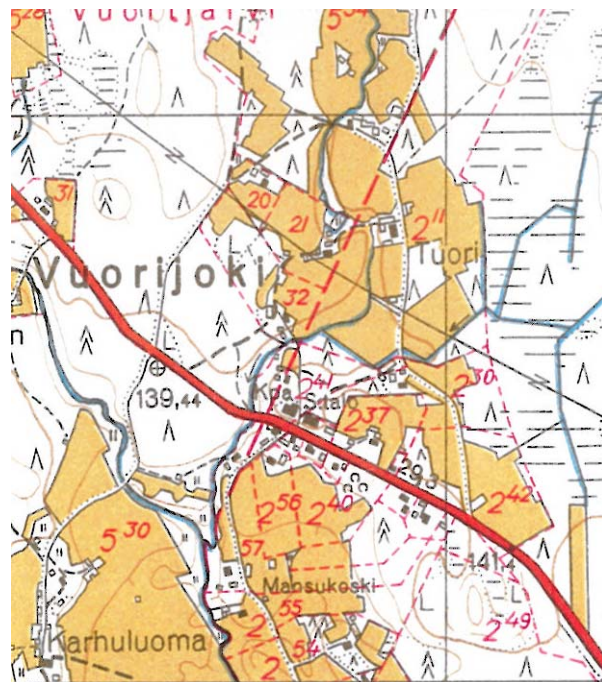
KAAVA-ALUEEN RAJAUS

KOHDEMERKINTÄ

Vuorijoki

Kaava-alueen luoteiskulmalla sijaitseva Vuorijoki edustaa maatalouskauteen liittyvää kylämäistä asutusta, joka keskittynyt maantien varrella olevan entisen seuratalon ja kaupan ympäristöön. Rakennukset sijaitsevat risteyksessä, jossa laskuoja seuraavat paikallistiet kohtaavat. Pienehköistä pihapiireistä muodostuva nauhamainen asutus on rakennettu pääosin 1900-luvun alkupuolella ja jälleenrakennusaikana. Vuorijoen historiallisen asutuksen lähtökohtana ovat olleet Vuorijoen ja siihen laskevan Heiniluoman alaville rantamaille raivatut viljelykset. Pellonraivaus alkoi torppien toimesta jo 1700- ja 1800- vaihteessa, jolloin alueella oli 1795 Vuorijärven kylän Vanhatalon perustama Karhuluoman torppa, joka muutettiin 1836 kruununtorpaksi. Karhuluoman lisäksi alueella oli 1800-luvun jälkipuoliskolla kaksi muuta asuinpaikkaa Heiniluoman varrella. Maantie Parkanosta Karvialle rakennettiin 1900-luvun alkuvuosina. Osittain tielinja pohjautuu vanhempaan kyläpolkuun, joka johti Parkanon Kanan tilalta Kivelän tilan kautta Vuorijoelle ja jatkui edelleen kohti Karvian kirkonkylää.

Kuva: Karttaote vuoden 1959 peruskartasta. Vuorijoen maisemarakenne ja rakennuskanta on säilynyt pääpiirteissään samassa asussa kuin maatalouskauden lopulla vuonna 1959. Uusia omakotitaloja on rakennettu vain yksittäisiä ja maisema on muuttunut lähinnä peltomaisemien osalta, jotka ovat pienentyneet omavaraistalouden päätymisen jälkeen.

Vuorijoen kohteet ja arvoalueet: Kohteena alueen rakennuskannasta on mainittu vain seuratalo. Arvoalueeksi on rajattu Vuorijoen ja Karviantien varrelle rakentunut pieni maatalousmaisema.

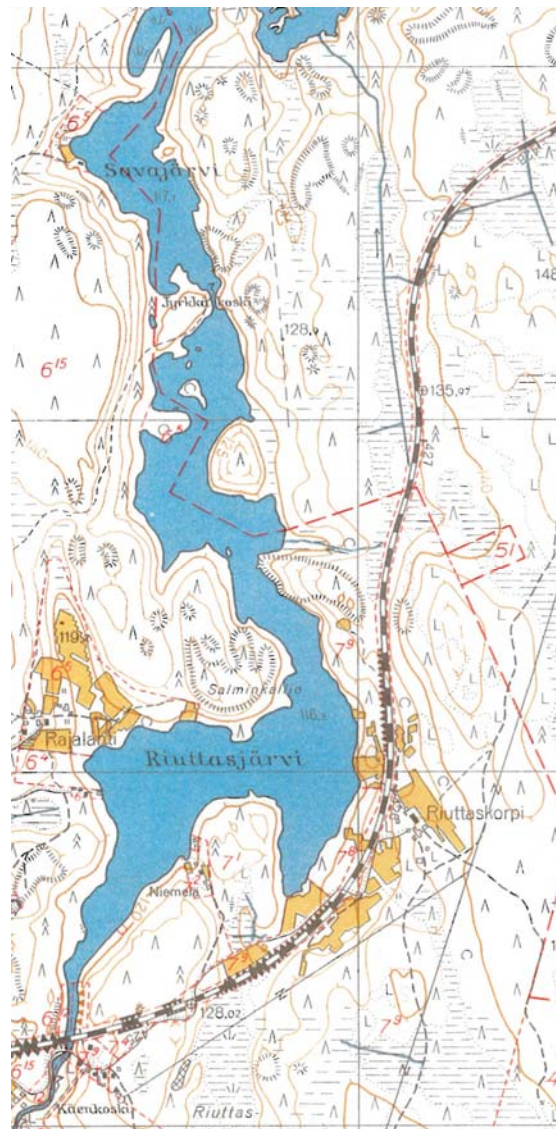

35. Vuorijoen seuratalo rek. 581-421-2-29
seuratalo Erotettu Kivelän kantatilasta 1937. Talo rakennettiin näihin aikoihin Vuorijoen pienviljelijäyhdistyksen toimesta seuratan toimitaloksi. Seuratalo 1930-luvulta muodostaa maatalouskauden pienen nauhataajaman keskustan,

arvo: Seuratalo 1930-luvulta liittyy yhdistysten rakennustoimintaan. Arvoluokka II

Riuttasjärvi

Parkanon kaupunkialueen pohjoisreunalla on Viinikanjoen, Kairolammen ja Kairojärven jatkeena kapea järviketju, jonka maisema on jo hyvin erämaaluontoinen. Sen eteläosassa, Riuttasjärven osassa sijaitsivat viimeiset nykyisen kaupunkialueen viljelymaisemista. Nämä pienialaiset viljelymaisemat tuhoutuivat pääasiassa Käenkosken voimalan rakentamisen yhteydessä, jolloin järven pinta nousi useita metrejä. Riuttasjärven lounaiskulmalla on 1958 perustettu tanssilava, joka toimii edelleen. 1980-luvulla alueelle rakennettiin valaistu kuntorata. Haapamäki-Pori -radan tarpeisiin 1930-luvulla rakennettu ylittää vesistön järven sen eteläpäässä. Radan linjausta on muutettu 1960-luvulla kun uusi Pohjanmaan oikorata valmistui.

Kuva: Karttaote vuoden 1959 kartasta. Riuttaskorven ja Rajalahden pienet rantaviljelmät hieman ennen Käenkosken voimalan valmistumista. Riuttaskorven talo sijaitsi vielä vuonna 1959 tiettömän taipaleen takana, joskin Haapamäki-Pori rata kulki tällöin pihapiirin länsipuolelta.

Kohteet ja arvoalueet: Alueelta on huomioitu vanhoja kantataloja edustava Riuttaskorven tilakeskus.

36. Riuttaskorpi rek. 581-421-7-72

Riuttaskorven tilakeskuksessa on perinteistä talonpoikaisrakentamista edustavat päärakennus ja kuusi talousrakennusta mm. vanha luhtiaitta. Rakennukset ovat pienellä harjanteella lähellä Riuttasjärven rantaa. Tilan pellot sijoituivat kapeana vyöhykkeenä järven rannan suuntaisesti ja muodostivat oman rajatun kokonaisuutensa erämaajärven rannalla. Pellot ovat osittain metsittyneet ja tilan maisemallinen asema vesistön ja maantien varrella on osittain kadonnut. Haapamäki – Pori -ratalinja

linjattiin 1938 tilan rantapelloille. Nykyinen, 1970-luvulla rakennettu Uudenradantie pohjautuu osittain tähän purettuun ratalinjaukseen. Käenkosken voimalan ja padon rakentaminen 1950-luvulla nosti Riuttasjärven pinnankorkeutta, jolloin osa tilan rantapelloista jäi veden alle. Riuttaskorpi on Parkanon kylän vanhoja, 1700-luvulla perustettuja tiloja. Nykyisin n. 14 hehtaaria käsittävä tilakeskus on asuinkäytössä.

Arvo: asutushistoria, 1700-luvun kantatalo, talonpoikaista rakennuskantaa pihapiirissä, Arvoluokka: I

37. Parkanon asema

Kuva: Kaupunkirakenteen ulkopuolelle sijoittuva Parkanon asemapiha käsittää raiteiden lisäksi lähinnä pulpettikattoisen asemarakennuksen, johon liittyy parkkialueita. Parkano-Tampere väli taittuu junalla parhaimmillaan 35 minuutissa.

Parkanon asemapihaan liittyy matala asemarakennus, joka uusittiin alikulku-tunnelin rakentamisen yhteydessä 1994. Alueella on lisäksi parkkialue ja puutavaran varastoaluetta. Suomen rataverkon uudistustyöt alkoivat 1960-luvulla, jolloin mm. pääradat sähköistettiin. Uusia rataosuuksia olivat Tampere-Seinäjoki, ns. Pohjanmaan oikorata, joka korvasi vanhan, ruuhkaisen ja huonokuntoisen Tampere-Haapamäki-Seinäjoki -rataosuuden. Uusi rata valmistui 1970-71 ja se linjattiin kulkemaan lähes viivasuorasti Tampereelta Seinäjoelle. Linjaus ylittää mm. laajoja turvesoita, joiden yhteydessä kantavuuden kanssa on ollut ongelmia. Alun perin ratalinjan varteen ei ollut tarkoitus rakentaa asemia ja se ohittaakin pääosin asutusalueet. Yleisen painostuksen vuoksi Parkanoon saatiin kuitenkin henkilöliikenteen asema, joskin se jäi radan linjauspolitiikan mukaisesti noin kuuden kilometrin päähän silloisesta Parkanon kirkonkylästä. Oikorata risteää vanhan Haapamäki -Pori -radan linjauksen kanssa, jonka linjausta jouduttiin muuttamaan uuden Parkanon aseman kohdalla, jotta ratapiha saatiin oikoradan kannalta edulliseen paikkaan.

Arvo: 1960-luvun liikennehistoria. Arvoluokka: uudehko rakenne, ei arvotettu

4 Parkanon kulttuurimaisemat, maisemankehitys, muutoskestävyys ja uusi yleiskaava

4.1 Kulttuurimaisemien yhteenveto, jatkotyöt ja haasteet

Nykypäivän Parkanon teollistunut ja modernia taajamarakentamista edustava kaupunki rakentui 1960-luvulta alkaen vanhemman kirkonkylän ja haja-asutusta edustavan maatalousmaiseman päälle. Osittain rakentaminen tapahtui vanhan maiseman ehdoilla, vanhojen maanteiden ja raitin suunnassa, toisaalta luoden myös omaa, pääosin uuden valtatie 3. varrelle selkeästi rakentunutta uutta kulttuurimaisemaa. Uudet liikenne-, teollisuus- ja asutusrakenteet hajottivat syntyvän kaupunkirakenteen sotien jälkeisen kaavoitusihanteiden mukaisesti hyvin laajalle alueelle. Parkanon väkiluku ei kuitenkaan ole muuttunut merkittävästi maatalouskauden lopulta, 1950-luvulta 2000-luvulle tultaessa, joten hitaasti rakentunut kaupunkirakenne on jäänyt useissa tapauksissa haja-asutustyyppiseksi.

Parkanon lähinnä vanhalle maatalousalueelle levinneen kaupunkiajan taajaman vanhimpaan osaan kuuluvat maatalouden tilakeskukset ja vesistöjen rannoille rakentuneet viljelymaisemat. Parkanon pääosin 1700-luvulla alkunut, vain Kanan ja Viinikan talojen osalta jo 1500- ja 1600-luvulle ulottuva maatalousmaisema ei muodostanut asutuksen osalta ryhmäkylää vaan enemmän haja-asutusmaiseman, jossa yksittäiset talot sijoittuivat rannoista nousevien kapeiden rinnepeltojen yläosiin. Maatalouden elinkeinoja jatkoivat laajat metsät. Metsä- ja koskirikkaassa Parkanossa avattiin mm. Pohjois-Satakunnan ensimmäinen saha 1830-luvulla.

Suomenselän erämaiden ja vanhojen asutusseutujen rintapeltojen rajalla sijaitsevan nykyisen Parkanon asutus ja pellot muodostivat maatalouskaudella hyvin kapean maisemakuvan, joka oli laajimmillaan Kirkkojärven ja Viinikanjoen rantamilla vasta 1950-luvulla. Parkanon hallinnollisen kehityksen taustalla ovat 1800-luvun alun rukoushuoneen kirkko, rakennettiin näiden viljelymaisemien väliin jäävälle harjanteelle, jossa 1900-luvun alussa kohtasivat 1800-luvulla rakennetut ja lähipitäjien, Kankaanpään, Kurun, Jalasjärven ja Karvian, kirkkoille johtavat maantiet. Oma seurakunta ja kunta Parkanosta tuli 1867. Kaupan, hallinnon ja asutuksen kirkonkylä alkoi kasvaa kirkon ja Kanan talon väliselle harjanteelle, maanteiden risteykseen lähinnä 1800-luvun jälkipuoliskolla vasta yleisen elinkeinovapauden lisääntyessä. Parkanon markkinat ja ensimmäinen kauppa aloittivat 1880-luvulla. Kirkonkyläaikana Parkanosta kehittyi maanteiden risteykseen vahva aluekeskus, joka näkyi kaupan, pankkien lisäksi sotien jälkeen mm. valtion virastotalona, yhteiskouluna ja TVH:n varikkona. Parkanosta tuli kauppala 1973 ja kaupunki 1977.

Kirkonkylän lisäksi perinteisiin maatalouden elinkeinoihin, rakentamiseen ja maisemaan vahvasti vaikuttanut rakennemuutos alkoi Parkanossa 1960-luvun alkupuolella. Moderni, uusina valtateinä, liikerakennuksina, teollisuutena ja kerrostaloina näkyneen ajan ensimmäisiä selkeitä merkkejä olivat raitin uudet liikerakennukset, Viinikanahteen kerrostalot ja Mekes Oy:n teollisuus- ja rivitaloalueet. Uusi valtatie ja kunnan rakennuttamat teollisuushallit valmistuivat Kirkkojärven vanhoille rantapelloille 1960-luvulla. Uusi valtatie korvasi tällöin vanhan Parkanon raitin kautta kulkeneen päätien. Liikennevirran muutos alkoi näkyä jo 1970-luvulla, jolloin teollisuuden, asutuksen ja kaupan painopiste alkoi siirtyä yhä enemmän harjulla olevalta raitilta harjun juurella olevan valtatie varteen. Valtatie varrelle syntyneitä kaupunkiajan kulttuurimaisemaa ovat selkeästi Satakunnankadun kerrostalot, Parkanon kaupungintalo, Pahka-

lan kaupunginosan teollisuus, liike- ja asuinrakentaminen sekä Keskuskadun liikerakennukset viheralueineen. Uudeksi maiseman kiintopisteeksi on tullut kirkon tilalle Pahkalan teräksinen vesitorni.

Jatkoinventoinnit

Nyt tehty yleiskaavatasoinen inventointi kohdistui lähinnä nykyisen kaupunkialueen vanhoihin ja uusiin ominaispiirteisiin ja niiden keskeisiin kiinteistöihin, joita edustavat lähinnä kantatalot ja julkisen rakentamisen kohteet. Lisäksi on huomioitu sotien jälkeinen aika jälleenrakennuksesta kaupunkiajan taajamarakentamisen alkuun. Modernisoituvaa ja teollistuvaa maisemaa edustavat kiinteistöinä ensimmäiset kerros- ja rivitalot sekä arvoalueena raitin liike- ja hallintorakentaminen. Poikkeuksena suurista linjoista on lähinnä kaupunkiajalla vahvasti uudistuneen kirkonkylän keskustan harvinaiseksi käynyt puurakentaminen, jota on pyritty huomiomaan työssä laajemmin.

Inventoinnin ulkopuolelle jäi kohteita, jotka muodostavat omia selkeitä teemoja ja alueita Parkanon kaupunkirakenteeseen. Tämän tyyppisiä ovat mm. jälleenrakennuskauden, 1940-1959, omakotirakentaminen, jota syntyi yhtenäisen Köhmölän lisäksi kirkonkylän pohjoisosiin ja vanhojen maanteiden varsille. Toinen merkittävä kokonaisuus on Parkanossa liikerakentaminen, erityisesti ja 1950- ja 1960-luvun liikerakentaminen, joka sijoittui pääosin raitin ja vanhojen maanteiden varsille. Omia maatalouskauden kokonaisuuksia ovat ja arvoalueina käsitellyt Vuorijoen ja Kissakiven alueet, joiden maatalouskauden aikana syntynyt rakennuskanta tulisi huomioida mahdollisissa maankäytön hankkeissa. Kohde- ja alueinventoinnin ulkopuolelle jätettiin myös teollisuusrakentaminen sen vähäisen iän ja uudistumisen vuoksi.

Jatkossa kohteiksi nousevat myös yhä enemmän 1970- ja 1980-luvun kohteet, joita Parkanossa edustavat lähinnä keskustan ulkopuolisiin kaupunginosiin syntyneet omakotialueet mm. Pahkala, Pentti ja Viinikka.

Kulttuurimaiseman tulevaisuuden haasteita

Rakentamisen ohella keskeisiä vaikuttajia maisemassa ovat maanviljelyn päättyminen ja muuttuminen, jolloin maiseman sulkeutuminen ts. pusikoituminen on merkittävästi lisääntynyt. Kaupunkirakenteen pohjana olevaan vanhaan maatalousmaisemaan liittyy vahvasti laajat näkymät viljelymaisemiin ja vesistöön, joiden palauttamista kasvillisuutta karsimalla olisi hyvä harkita. Maiseman vanhoja kiintopisteitä ja näköalapaikkoja edustaa myös Parkanon kirkon historiallinen, hallitseva asema maiseman korkeimmalla kohdalla on jäänyt pääosin kasvillisuuden peittoon. Kirkon asemaa sekä näkymiä Viinikanjoen viljelylaaksoon ja Kirkkojärvelle olisi hyvä vahvistaa kasvillisuutta karsimalla.

Toinen kulttuurimaiseman käyttöön ja säilymiseen liittyvä piirre on Parkanon painopisteen siirtyminen kaupunkiajalla yhä enemmän kolmostien varteen, jonka seurauksena vanhan raitin liiketoiminta on vähentynyt ja liiketiloja on autioitunut. Näille liiketiloille, jotka pääosin liittyvät sotien jälkeisen modernisaation alkuvaiheeseen, olisi hyvä löytää liiketiloihin sopivaa käyttöä, joka takaisi rakennuskannan säilymisen.

4.2 Maiseman kehitys, maaseudun kirkonkylästä kaupunkitaajamaksi

Seuraavilla sivuilla olevalla karttasarjalla on kuvattu Parkanon asutuksen lähtökohdat ja 1960-luvulla tapahtunut rakentamisen ja maiseman murros, jossa maaseutupitäjä muuttui nopeasti teollistuneeksi kaupunkitaajamaksi.

Aineiston lähteenä on käytetty lähinnä vanhoja karttoja ja historiateoksia. Vanhimman aineiston muodostavat pitäjänkartat, joiden laatiminen alkoi 1840-luvulla. Kartasta on poimittu lähinnä tilat, torpat ja maantiet. Parkanon maatalousmaiseman raivaus alkoi lähinnä vasta 1700-luvun loppupuolella. Tätä vanhempia taloja olivat vain Kana ja Viinikka, joista vain ensimmäinen edustaa keskiaikaista asutusta. Pellot keskittyivät tällöin pieninä paloina talojen ja torppien yhteyteen. Peltoja ja niittyjä ei niiden pienialaisuuden ja vähäisyyden vuoksi ei merkitty yleiskarttaan. Parkanon Kirkonkylä muodostui vanhimman asutuksen (Kana) ja kirkon luona kohtaavien 1800-luvun maanteiden risteykseen 1800-luvun loppupuolella.

Parkanon maiseman murros maatalousmaisemasta teollisuus- ja kaupunkitaajaman hallitsemaksi maisemaksi käynnistyy 1960-luvulla. Tämän keskeisen muutoksen ja kehityksen yleispiirteiseksi kuvaamiseksi on käytetty vuosilta 1959, 1984 ja 1990 olevia peruskarttoja. Lähtökohtana oleva vuoden 1959 peruskartta esittää pitkään jatkuneen pellonraivauksen laajimmillaan, juuri ennen muutosta. Parkanon viljelymaisema oli laajimmillaan 1950-luvulla, joka edustaa viimeistä vuosikymmentä pitkän maatalouden ja omavaraistalouden aikakaudella

Karttasarja: Parkanon asutuksen ja maiseman muutoksia

liitekartta 1. Kaava-alueen asutus ja maantiet 1800-luvun jälkipuoliskolla

liitekartta 2. Kaava-alueen asutus, pellot, maantiet ja rautatie vuonna 1959

liitekartta 3. Kaava-alueen asutuksen leviäminen vuoteen 1984

liitekartta 4. Kaava-alueen asutuksen leviäminen vuoteen 1990

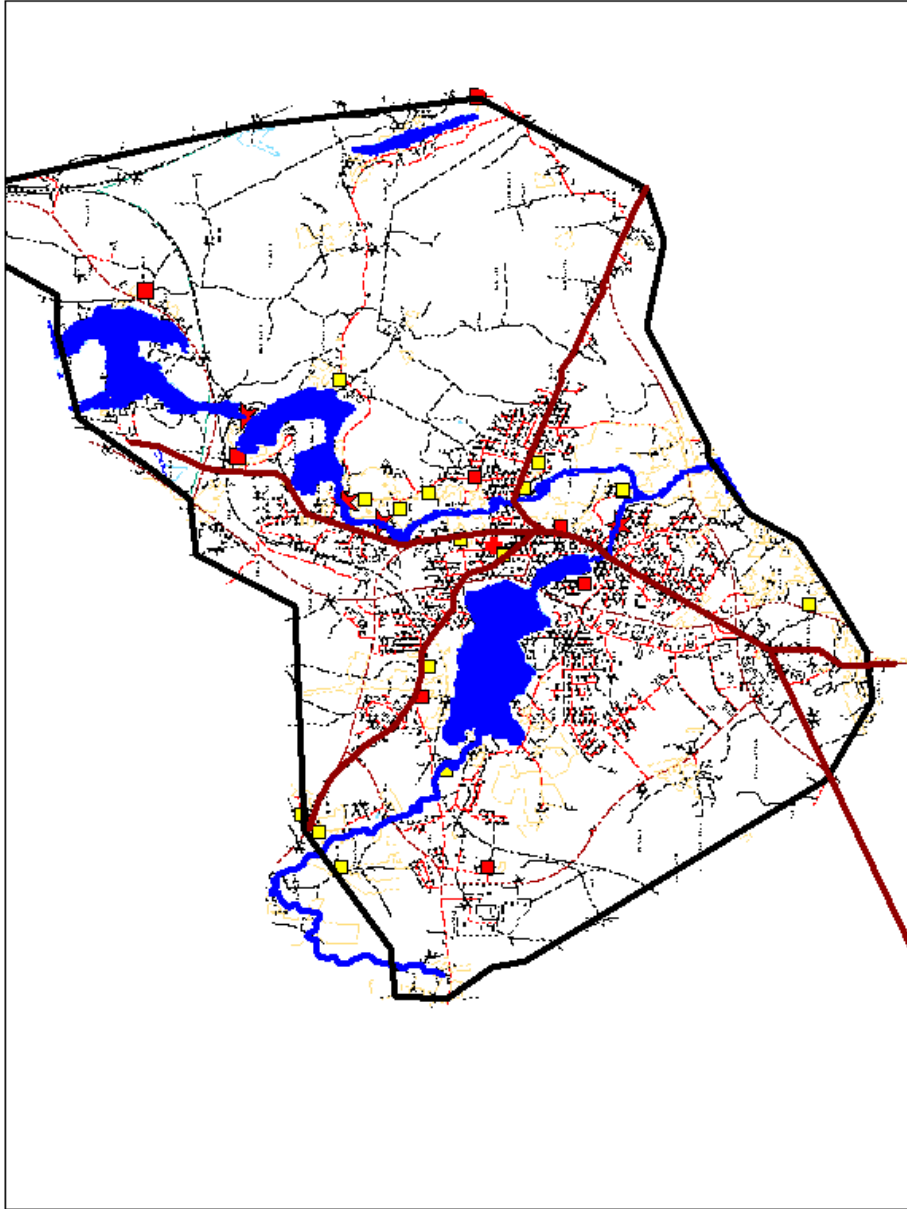
**LIITEKARTTA 1.
KAAVA-ALUEEN ASUTUKSEN JA MAANTEIDEN SIJOITTUMINEN 1800-LUVUN JÄLKIPUOLISKOLLA**

PARKANON KYLÄN
KANTATALOT 1799

1. VATUNEN
2. KIVELÄ
3. RANTALA
4. KANA
5. RAISKIONRANTA
6. KÄENMÄKI
7. RIUTTAS KORPI
8. VIINIKKA
9. PITKÄJÄRVI

KAAVA-ALUEEN
ULKOPUOLELLA

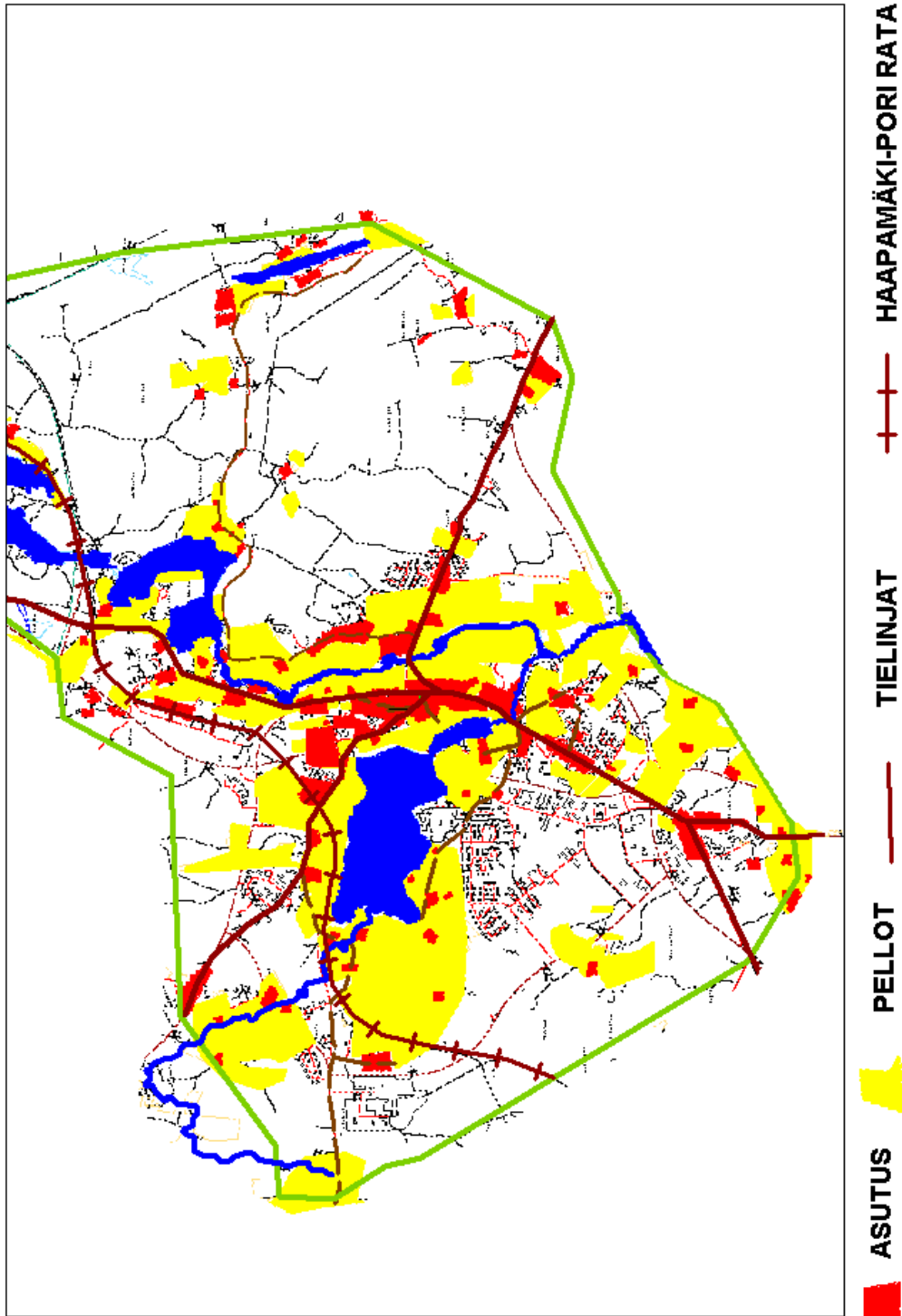
10. LEHTIJÄRVI
11. KAUPPI
12. RUNSAS
13. HIITTI
14. HAUKKUMAA

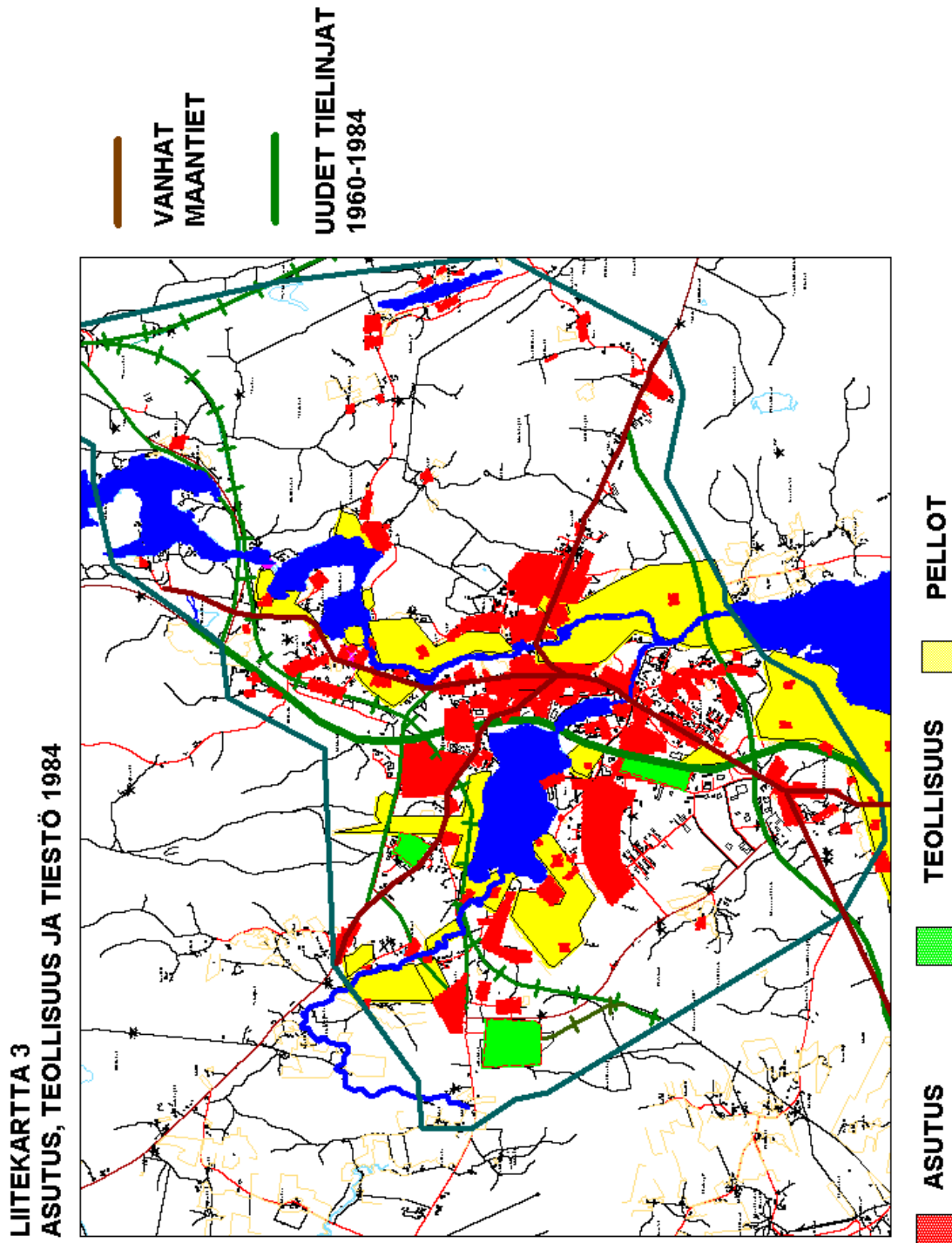

LÄHDE: 1840/90-LUVUN PIIÄJÄNKARTTA

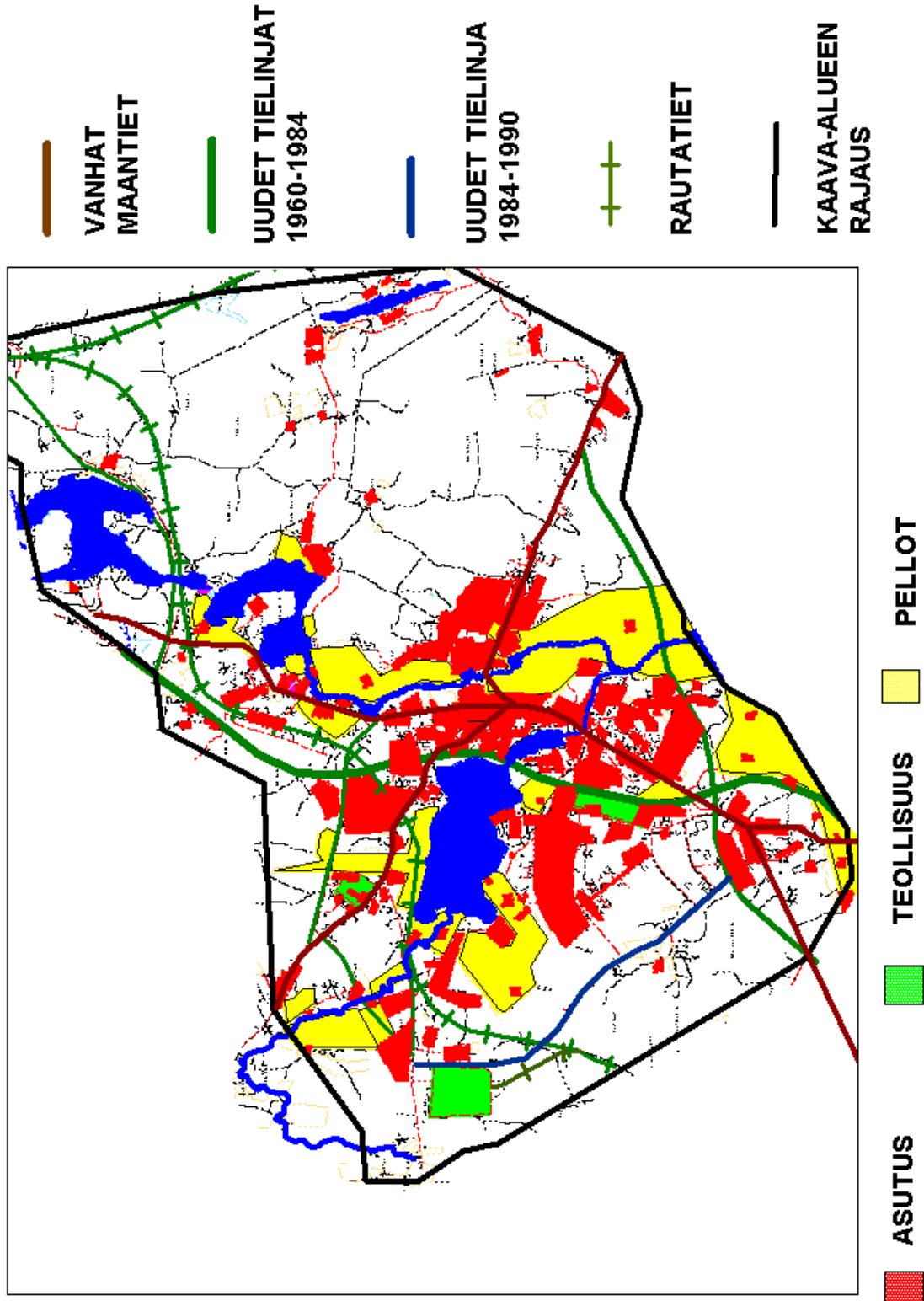
- KANTATILAT
- ★ KIRKKO
- TORPAT JA OSATALOT
- ★ SAHA- JA MYLLYPAIKKOJA
- HISTORIALLISET MAANTIEET (1836- 1901)
- KAAVA-ALUEEN RAJAUS

LIITEKARTTA 2.
KAAVA-ALUEEN ASUTUS, PELLLOT, PÄÄTIET, RAUTATIE V. 1959

**LIITEKARTTA 4
ASUTUS, TEOLLISUUS JA TIESTÖ 1990**

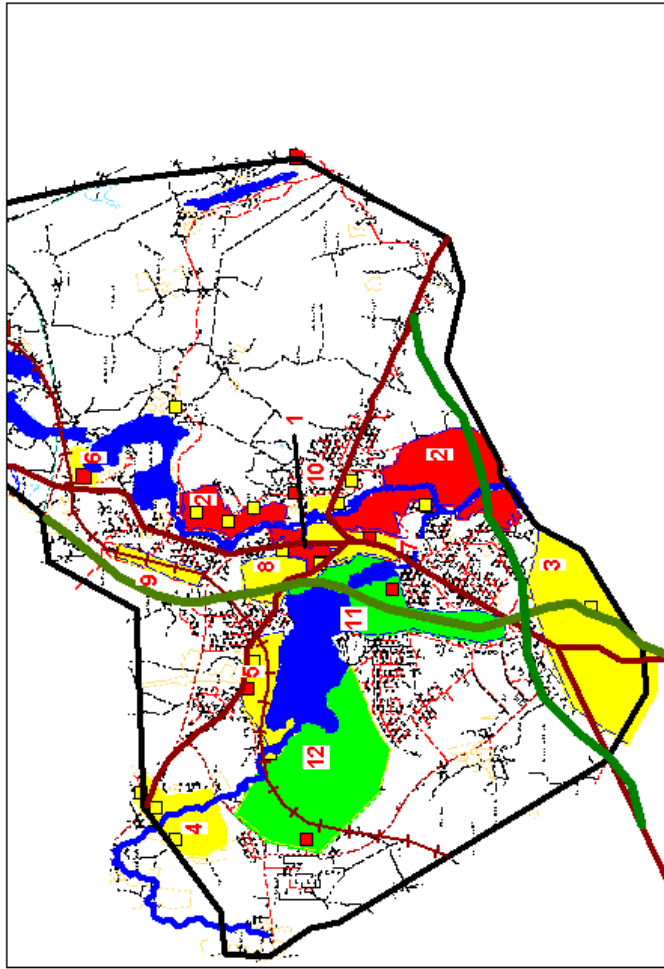
4.3 Parkanon kulttuurimaisemien muutoskestävyys

Seuraavalla sivulla olevalla kartalla on kuvattu Parkanon kulttuurimaisemien muutoskestävyyttä. Kartalle on rajattu kolmentyyppisiä alueita, joista kaksi edustavat Parkanon historiallisen maiseman keskeisiä ja säilyneitä alueita. Nämä alueet edustavat Parkanon vanhempaan identiteettiin liittyviä maisemia ja rakenteita. Kolmannen ryhmä muodostavat uudemmat alueet, joissa rakennemuutos, kaupunki-identiteetin rakentaminen on edelleen käynnissä tai jäänyt selkeästi keskeneräiseksi.

Kolmiportaisessa aluejaossa on käytetty värejä, punainen, keltainen ja vihreä, ilmaisemaan alueiden kulttuurimaiseman muutoskestävyyttä. Väreistä punainen ja keltainen ovat varoitusluonteisia, alueita joilla kulttuuriympäristö sisältää alueen keskeisiä rakennetun ympäristön tai maiseman arvoja. Näillä alueilla on harkittava tarkkaan, mitä muutoksia ympäristö kestää ilman ominaispiirteiden muuttumista. Vihreällä merkityillä alueilla rajoitteita ei ole vaan enemmän toivotaan kaupunkikuvan tai rakenteen kannalta kehittämistä ja uudistamista. Alueita, joilla ei ole osoitettu väriteemaa, tulisi huomioida kaupunkirakenteellinen kokonaisuus sekä rakennusten ja lähiympäristön ominaispiirteet ja mittakaava. Nämä valkoiset alueet sisältävät usein eri-ikäistä rakennuskantaa, jossa mikään aikakausi ei muodosta hallitsevaa osaa maisemassa. Tämän tyyppisiä ovat mm. Kallion, Viinikan ja Kairolammen kaupunginosat, joihin on kohdistunut rakentamista 1900-luvun alkupuolelta aina nykypäiviin saakka. Yhtenäistä, puhtaasti 1960-luvun jälkeistä taajamarakentamista edustaa vastaavasti Pahkalan kaupunginosan alue.

Kulttuuriympäristöjen kannalta keskeiset säilyttämispaineet kohdistuvat nykyistä kaupunkitaajamaa edeltäneeseen kirkonkylä- ja maatalouskauteen, joka on suurelta osin väistynyt tai jäänyt liikenne- ja taajamarakenteiden alle. Nopeasti kasvaneen kaupunkirakenteen mittakaavaa edustavat ja kehitettäviä alueita ovat kolmostien varsi ja Vatusen alue, joissa vanha kulttuurimaisema on jo suurelta osin väistynyt tai uuden rakentaminen on jäänyt hyvin paikalliseksi ja irralleen kaupunkirakenteesta.

**LIITEKARTTA: PARKANON RAKENNETUN YMPÄRISTÖN SELVITYS 2010
KAAVA-ALUEEN KULTTUURIYMPÄRISTÖJEN MUUTOSKESTÄVYYSKARTTA**

- PUNAINEN:**
ei kestä muutosta ominaispiirteiden muuttumatta merkittävästi
- KELTAINEN:**
kestää muutosta vain kulttuuriympäristön ehdoilla
- VIHREÄ:**
kestää muutosta/ muutokselle otollinen alue
- Vanhimmat asuinpaikat (tilat ja torpat)
Vanhat maantiet
Valkatiet 3. ja 23

Punaisia alueita ovat 1. kirkonmäki ja 2. Viinikanjoen avoimet viljelymaiset.

Keltaisilla alueilla kulttuuriympäristön historialliset ja maisemalliset lähtökohdat tulisi ottaa suunnittelussa huomioon. Maatalouden alueita ovat 3. Kissakiven, 4. Vuorijoen, 5. Kivelän ja 6. Käenkosken viljelymaiset Kirkonkyliän ja liikenteen ympäristöjä ovat vanhan raitin 7. liike- ja hallintorakentaminen sekä 8. koulukeskuksen ja sen ympäristön sotien jälkeinen rakentaminen, 9. Kairokosken asema-alue ja 10. Köhmölään pientaloalue.

Vihreitä alueita ovat 11. Kolmoskeskus ja 12. Kirkkojärven lounaiskulma

Punainen alue:

Ei kestä muutosta ominaispiirteiden muuttumatta merkittävästi

1. Kirkonmäki: Historiallinen ja parhaiten säilynyt osa vanhaa, puurakenteista Parkanon kirkonkylämiljöötä. Kirkollisten rakennusten lisäksi kokonaisuuteen kuuluvat vanhan Karvian maantien varrella mm. Raiski-on tilan asuinrakennus ja entiset nimismiehen talot sekä Kuttikalliontien puurakennukset. Rakennuskanta on 1970-luvun seurakuntataloa lukuun ottamatta 1800-luvulta ja 1900-luvun alkupuolelta.

Alueen rakennuskanta tulisi säilyttää ennallaan. Pienipiirteinen, selkeistä historiallisista elementeistä ja kerrostumista muodostuva maisema ei kestä laajempaa uudisrakentamista ilman, että sen keskeiset ominaispiirteet muuttuisivat. Kirkon toimintaan liittyvä uudisrakentaminen tulisi olla aikaansa edustavaa, jolloin uudisrakennus muodostaa oman selkeän kerrostuman 200 vuotta vanhassa rakennetussa miljöössä. Kirkon ja kirkonmäen historiallista näkyvyyttä kaukomaisemassa olisi hyvä parantaa kasvillisuutta karsimalla. Kokonaisuudessaan rakennuskanta ja vanha markkinapaikka tulisi inventoida sekä laatia rakennuskannalle rakennustapaohjeet. Uudisrakentamisessa tulee huomioida alueen historiallinen lähtökohta ja jatkuvuus.

2. Viinikanjoen viljelymaisema: Edustaa Parkanon vanhinta ja keskeisintä viljelymaisemaa, johon liittyy kaupungin vanhin talo, 1540-luvulla mainittu Kanan tilakeskus. Rakentamisesta ja metsittämisestä huolimatta Viinikanjoen viljelymaisema muodostaa edelleen keskeisen, hallitsevan ja rajaavan maisemarakenteen elementin keskustaajamalle. Maisemaan liittyy edelleen 1800- ja 1900-luvun alkupuolella perustettuja tiloja ja kaksi sahakoskea, joista Kairokoskella on jo yleisemmin teollisuushistoriallisia arvoja. Viinikanjoen rantapeltojen muodostama maisema muodosti jo varhain kehyksen, jonka länsireunalla kohoavalle kapealle harjulle keskittyivät Kana, maantiet, kirkko, kirkonkylä ja 1960-luvulla nykyinen kaupunkikeskusta. Asutuksen ja viljelymaiseman vanha rajapinta on osittain säilynyt vielä raitin varrella.

Viljelymaisema tulisi ehdottomasti säilyttää avoimena. Asutuksen ja viljelymaiseman raja tulisi säilyttää selkeänä ja ymmärrettävänä. Erityisen merkittävä maisemaraja on rinnepeltojen ja rakennetun raitin historiallinen raja. Viljelymaiseman yhteys historiallisesti keskeisiin, Kanan tilakeskukseen ja kirkonmäkeen tulisi säilyttää. Raitin ja sen rakennusten näkyvyyttä viljelymaiseman reunalla kasvillisuutta karsien tulisi harkita.

Keltainen alue:

Kestää muutosta vain kulttuuriympäristön ehdoilla

3. Kissakiven asutus- ja viljelymaisema: Edustaa nuorempaa, 1800-luvulla alkanutta maankäyttöä, johon liittyy maisema- ja rakennushistorian lisäksi liikennehistoriallisia arvoja. Pienempää tila- ja mökkiasutusta syntyi mäenrinteeseen raivattujen peltojen laidoille ja osaltaan vanhojen 1830- ja 1850-luvulla rakennettujen maanteiden risteykseen. Alueella on useita ennen jälleenrakennuskauden loppua rakennettuja pihapiirejä. Valtateiden rakentaminen 1960-luvulla muutti maisemaa ja toisaalta säilytti vanhojen reittien varrelle syntyneen asutuksen ja tiestön mittakaavan.

Alueen vanhan kulttuurimaiseman rakenne ja mittakaava tulisi ehdottomasti säilyttää. Uuden rakentaminen tulisi sijoittua vanhaan tapaan maisemarakenteen reunoille, eikä siitä saisi tulla maisemaa hallitsevaa elementtiä. Maantien risteyksen nauhamainen asutusmaisema tulisi pyrkiä säilyttämään omana kokonaisuutena. Näkymiä olisi hyvä parantaa puustoa ja kasvillisuutta karsimalla. Alueen rakennuskanta tulisi inventoida, arvaluokitaa ja laatia rakennustapaohjeet.

4. Vuorijoen asutus- ja viljelymaisema: Vuorijoen varrelle 1800-luvulla syntynyt maatalouskauden asutusmaisema, johon liittyy harjannetta seuraavan vanhan Karviantien varteen syntynyt nauhamainen asutus, johon liittyy mm. pieniä pihapiirejä, seuratalo ja kaupparakennus.

Tulevassa maankäytön suunnittelussa vanhan kulttuurimaiseman rakenne ja lähtökohdat tulisi ottaa suunnittelun pohjaksi. Maisemarakenteeseen liittyvät kapeat joenvarsipellot tulisi säilyttää avoimina. Alueen rakennuskanta tulisi inventoida ja laatia rakennustapaohjeet.

5. Kivelän ja Pentin viljelymaisema: Kivelä on yksi kolmesta Kirkkojärven rantamaiseman vanhasta kantatilasta ja ainoa, johon edelleen liittyy edes vähäisessä määrin vanhaa Kirkkojärven rantaan sijoittuvaa avointa viljelymaisemaa. Historialliseen maisemarakenteeseen liittyy lisäksi vanha osatalo Pentti ja historialliset liikenneväylät, vanha Karviantie ja Haapamäki-Pori -ratalinja. Tilakeskusten historiallinen asema ja peltojen maisemallinen merkitys on merkittävästi heikentynyt kasvillisuuden lisääntyessä.

Vaikka vanha maisemakuva on muuttunut kasvillisuuden vaikutuksesta, tulisi maankäytön suunnittelussa pyrkiä säilyttämään tai palauttamaan näitä vanhan, avoimen pelto- ja vesistömaiseman piirteitä. Korkean penkereen päälle rakennetulta ja käytöstä pääosin poistuneelta ratalinjalta aukeaa merkittävä maisema vanhojen rantapeltojen yli Kirkkojärvelle. Alueeseen liittyvän kaupunkirakenteen laajenemisen suunnittelun yhtenä lähtökohdantana tulisi olla maisemaan liittyvät historialliset piirteet ja rakenteet.

Vuonna 2010 Parkanon kaupungilla on suunnitelmia tulevasta, Kirkkojärven rantaan ja alueen itäreunaan sijoittuvasta omakotialueesta. Aluetta asemakaavoitetaan parhaillaan.

6. Käenkosken viljelymaisema: Vanhan kantatilan pienipiirteinen, vesistöön ja moreenimäkiin rajoittuva viljelymaisema vanhan maantien varrella.

Maankäytön suunnittelussa tulee huomioida tilakeskuksen itsenäinen asema viljelysten yhteydessä. Pellot tulisi säilyttää avoimina ja uudisrakentaminen tulisi sijoittaa vanhaan tapaan maiseman reunoille.

7. Raitin liike- ja hallintorakentaminen: Vanhaan maantiehen pohjautuva raitti muodosti Parkanon kirkonkylävaiheen ja kaupunkivaiheen alun kaupallisen keskustan, johon edelleen liittyy keskeisiä, kaupan, hallinnon ja palveluiden rakenteita. Vanha raitti muodosti kaupan keskustan aina 1960-luvulle saakka, jonka jälkeen asutuksen ja kaupan painopiste on siirtynyt Keskuskadun kautta vähitellen valtatievarrelle. Raitin liike- hallinto- ja palvelurakentaminen ajoittuu 1920- ja 1980-luvun välille, erityisen vahvasti edustettuna ovat 1950- ja 1960-luku. Raitin linjaus, katutilan ja rakennusten mittakaava on säilynyt uudistuksista ja rakennuskannan eri-ikäisyydestä huolimatta suhteellisen tiiviinä ja yhtenäisenä.

Raitin mahdollisessa uudisrakentamisessa tulee huomioida sen vanhempi rakennuskanta, mutta myös sotien jälkeinen 1950- ja 1960-luvun rakentaminen. Uudisrakentamisen tulee olla omaa aikaansa edustavaa, mutta kokonaiskuvan kannalta erityisen tärkeää olisi säilyttää katutilan ja rakennusten nykyinen mittakaava ja sijoittuminen tontille.

8. Koulukeskus ja sen ympäristö: Alue on rakentunut vanhan Karvialle vievän maantien varrelle pääosin sotien jälkeen. Aikakauden kokonaisuuteen kuuluu hallitsevien koulu- ja urheilurakennusten lisäksi lukuisia sotien jälkeen rakennettuja omakotitaloja. Alueesta ei sen väljyyden ja selkeän rajauksen puuttumisen vuoksi rajattu omaa arvoaluetta, mutta yksittäisinä on mainittu koulukeskuksen rakennukset, valtion virastotalo ja ns. maanmittarin asuinrakennus. Näiden lisäksi alueella on useita sotien jälkeisen ajan rakentamista edustavia pientaloja.

Suunnittelussa alueen sotien jälkeinen kulttuuriympäristö ja sen piirteet ja mittakaava olisi hyvä huomioida suunnittelussa. Alueen rakennuskanta olisi hyvä inventoida ja laatia sille rakennustapaohjeet.

9. Kairokosken asema-alue: Rautatie ja Kairokosken (Parkanon) asema-alue valmistuivat 1930-luvulla ja aktiivinen käyttö päättyi 1980-luvulla. Kulttuurihistorian näkökulmasta kokonaisuus, asemapihan rakennuskanta ja ratalinjaus lukuisine siltoineen on poikkeuksellisen hyvin säilynyt.

Alueen suunnittelussa vanha, toistaiseksi rakennuskannaltaan hyvin säilynyt asemapihan luonne tulisi ehdottomasti säilyttää. Vanhan rautatieympäristön olennainen osa on avoin ratapiha, jonka itäreunalle asema-, asuin- ja varastorakennukset sijoittuvat väljään rivistöön. Uudisrakentaminen tulisi sijoittaa omaksi kokonaisuudeksi ratapihan länsipuolelle tai kauemmaksi asemapihasta. Alueen rakennuskannan inventointi tulisi tehdä valmiiksi, minkä pohjalta ratapihalle ja ratalinjaukselle tulisi laatia kokonaissuunnitelma mahdollisen käytön, säilyttämisen tai kehittämisen pohjaksi.

10. Köhmölän pientaloalue: Köhmölän pieni pientaloalue rakennettiin sotien jälkeen säännölliseen ruutukaavaan viljelymaiseman laidalle. Pieni-piirteinen alue on jäänyt osaksi myöhemmin rakennettua kaupunginosaa ja sen maisemallinen asema on muuttunut ja rakennuskanta osittain uudistunut.

Alueen vanhimmassa osassa tulee huomioida vanha, kapeisiin hiekkateihin pohjautuva asemakaava ja korttelirakenne. Rakennusten mittakaava- ja sijoittelu tulisi noudattaa vanhaa rakennustapaa.

Vihreä alue, kestää muutosta/muutokselle otollinen alue

11. Kolmoskeskus ja valtatie 3. Kaupunkiajan teollisuutta, liiketiloja, kerrostaloja, rivitaloja, liikennetaloja ja viheralueita käsittävä kokonaisuus on rakentunut 1960-luvulla Kirkkojärven rantapellolle linjatun valtatie 3:n varrelle. Aluetta on rakennettu 1960-luvulta aina nykypäiviin saakka ja se muodostaa keskeisen osan nykyistä, valtatielle avautuvaa Parkanon kaupunkikuvaa ja sisäänkäynnin Parkanon vanhaan keskusta.

Parkanon historialliseen rakennemuutokseen ja maisemakuvan muutokseen keskeisesti liittyvä alue on rakennettu kaupungistumisen ja liikenteen mittakaavan mukaan väljästi. Alueen rakentamisen lähtökohdat ovat edelleen voimassa ja aluetta olisi edelleen hyvä kehittää nykyaikaisen kaupunki- ja liikennetalojen hengessä ja mittakaavassa Parkanon käyntikortiksi.

12. Vatusen entinen tila- ja viljelymaisema: Vatusen kantatilan maiseman on korvannut 1930-luvulla tilakeskukseen rakennettu vanhainkoti ja rautatie sekä 1960-luvulla rakennettu Mekes Oy:n tehdas asuinalueineen. Vanha maatalouden kulttuurimaisema on keskeisiltä osiltaan kadonnut. Sen tilalle rakentunut kaupunginosa muodostuu yksittäisistä asutusaarekkeista, eikä muodosta selkeää kokonaisuutta. Alueelle on Mekes Oy:n ja sen seuraajien tarpeisiin rakennettu kunnallistekniikkaa ja tieyhteyksiä. Laaja alue tulisi liittää kiinteämmin osaksi yhtenäistä kaupunkirakennetta.

4.4 Yleiskaava ja kulttuuriympäristöt

Joki-Parkano vs. Järvi-Parkano

Valmisteilla olevasta yleiskaavasta on laadittu kaksi, Joki-Parkano ja Järvi-Parkano, vaihtoehtoista luonnosehdotusta. Vaihtoehtojen nimet ilmaisevat selkeästi rakentamisen ja kehittämisen painopisteet. Yleiskaavan lähtökohtana on arvio Parkanon väkiluvun kasvusta vuoteen 2025 mennessä noin 2200 uudella asukkaalla, jotka sijoittuisivat Parkanon kaupunkialueelle. Nykyinen keskustaajama on kasvanut vuosina 1973-2008 noin tuhannella asukkaalla, ollen tällä hetkellä noin 5000. Kaavan tavoitteita ovat keskustan tiivistäminen, haasteina mainitaan mm. vanhusten siirtyminen keskustaan. Kehitettäviä alueita ovat Pohjanmaan oikoradan asemanseutu ja valtatie 3 ympäristö.

Järvi-Parkano vaihtoehdossa rakentaminen keskittyisi enemmän Kirkkojärven ympäristöön, jota voidaan pitää rakennettujen kulttuurimaisemien kannalta parempana vaihtoehtona. Kirkkojärven ympäristö oli aina 1950-luvulle saakka Viinikanjoen ohella toinen merkittävä Parkanon kirkonkylään liittyvä maatalousmaisema, jonka raivaus oli alkanut jo 1700-luvun loppupuolella Rantalan, Vatusen ja Kivelän torppien ja kantatalojen isäntien toimesta.

Sotien jälkeen Kirkkojärven maiseman maatalouden peruspiirteet ovat pääosin kadonneet teollistumisen, liikenteen ja uusien kaupunginosien rakentamisen vaikutuksesta. Vanha asutuksen ja peltojen maisemarakenne ja rajapinnat ovat keskeisiltä alueilta käytännössä tuhoutuneet. Kirkkojärven ympäristön kulttuurimaisemat ovat lähinnä 1960-luvun jälkeen rakennetut. Rakentamisen ohella maatalouden päättyminen on johtanut rantaan rajoittuneiden peltojen laajaan metsittymiseen sekä tien- ja laskuojien varsien vesakoitumiseen. Kirkkojärven yksittäisten rakennusten ohella lähinnä Pentin ja Kivelän alueilla on säilynyt maatalous- ja liikennehistoriallisten rakenteiden ohella osittain maisemahistoriallisia arvoja, jotka tulisi ehdottomasti huomioida tulevaisuudessa maankäytön suunnitelmissa.

Joki-Parkano vaihtoehdossa rakentaminen keskittyisi pääosin Viinikanjoen ja sen jatkeina olevien Kairojärven ja Parkanojärven ranta-alueille. Tällöin rakentaminen kaventaisi merkittävästi Parkanon vanhinta maatalouden kulttuurimaisemaa, jolla olisi vaikutuksia myös maatalouden ehdoilla muodostuneen kirkonkylän ja vielä kaupunkiajalla osin säilyneeseen historialliseen maisemarakenteeseen ja niiden rajapintaan.

LÄHTEET:

Kirjallisuus:

Iltanen Jussi, Radan varrelta, Suomen rautatieliikennepaikat, Viljandi Viro 2010.

Viitasalo Väinö, Parkanon keskusalueiden kyläkirja: Parkano käsittäen Kanan, Kivelän, Raiskionrannan, Käenmäen ja Rantalan eli Pappilan, Keuruu 2008.

Mekeksestä Metsoon ja Holmingiin, Parkanon konepaja 1963-2003.

Suomenmaa 3, Turun ja Porin lääni, 1929.

Suomenmaa 6, Porvoo 1976.

Seppänen Taisto, Parkano –ABC eli kotiseudun tietopaketti, Vammala 1988.

Parkanon ja Kihniön kirja, Jyväskylä 1971.

Kartat:

Suomen karttakirja 1799, uusintapainos C.P. Hällströmin Suomi-kartastosta, Toim Jan Strang ja Erkki-Sakari Harju, Genimap 2005.

Maanmittaushallituksen toimittama Suomen kartta 1920, Suomen karttakirja 1920 näköispainos, Porvoo 2004.

Maanmittaushallituksen historiallinen kartta-arkisto, Pitäjänkartasto, Parkano (2211 08+07,11, 121a karttamateriaali kuvaa Parkanoa 1800-luvun jälkipuoliskolla, mahdollisesti jo 1840-luvulla.

Peruskartta 2123 07 v. 1959, 1984 ja 1990 1:20 000, Kansalliskirjasto.

FCG Finnish Consulting Group Oy

Hyväksynyt:

Jani Sillanpää
Aluepäällikkö

Laatinut:

Jari Heiskanen
Tutkija, FM